

Finestra oberta

***ENTRE TENEBRES
GITANOS IMMIGRANTS: ELS RROM
DE L'EST D'EUROPA A BARCELONA
I EL SEU ACCÉS A L'EDUCACIÓ***

Koen Peeters Grietens

Juliol 2005

FINESTRA OBERTA | 44

La Fundació Jaume Bofill agraeix a l'Associació d'Ensenyants amb Gitanos de Catalunya i a Assumpció Casas, Juanjo Guerrero, Encarna Molina, Julia Navarro i Anna Vicente les seves aportacions en la definició i el seguiment del projecte.

Autor: Koen Peeters Grietens
koen.peeters@applied-social-research.com

Les opinions que s'expressen
en aquesta publicació corresponen als autors.

Edició: Fundació Jaume Bofill
Provença, 324. 08037 Barcelona
Tel. 93 458 87 00
Fax 93 458 87 08
fbofill@fbofill.org
www.fbofill.org

Impressió: Alta Fulla · Taller
Dipòsit Legal: B. 36.967-2005

Font: *De Morgen*, 21 de setembre del 2004.

Motho manqe, Rrom!ea, kaj amari phuv, amare plaja, amare lenă, amare umala thaj amare veša? Kaj amoro them? Kaj amare limòra? [*Con-ta'm gitano, on és la nostra terra, on les nostres muntanyes, els nostres rius, els nostres camps, els nostres boscos, on és la nostra pàtria, on són els nostres sepulcres?*]

And-e lava tane, amare čhibăqere'. [*Són en el lloc de les paraules, dins de la nostra llengua.*]¹

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	7
1. GITANOS IMMIGRANTS DE L'EST D'EUROPA. DIVERSITAT INTERNA ...	12
2. RROM ROMANESOS	20
Anàlisi de la situació actual. Factors i processos generals	20
Situació al país d'origen: història i context social actual	20
El procés migratori dels <i>rrom</i> romanesos	25
Lògiques i fases d'un procés migratori	25
L'estigma de les migracions	30
Acord de readmissió de persones en situació irregular	33
La legislació romanesa	35
La comunitat <i>rrom</i> de Țandarei a Barcelona i Badalona.	
Context sociocultural actual	37
Procedència i procés migratori	37
Ubicació actual de la població i aproximació quantitativa	45
Barcelona	46
Badalona	48
Consideracions	49
Una primera aproximació a l'organització socioterritorial	51
Les relacions de parentiu i el seu territori. Un exemple.....	53
Comunitat local de parents i patrigrup	54
Estratègies de subsistència i posició socioeconòmica	60
La marginació social	63
Aspectes teòrics	64
L'actual marginació social dels <i>rrom</i> de Țandarei.....	67
La intervenció actual amb els gitanos romanesos	73
Campaments gitanos?	76
Accés dels <i>rrom</i> romanesos a l'educació	81
Situació actual	81

Accés a l'educació al país d'origen	83
Factors relacionats amb el procés migratori	85
Factors de marginació social	88
La societat majoritària i el sistema educatiu	92
<i>La legislació nacional</i>	92
<i>La legislació catalana i el Pla per a la Llengua i la Cohesió Social</i>	94
<i>Les recomanacions del Consell d'Europa</i>	95
<i>Consideracions i recomanacions</i>	96
3. ALTRES PROCEDÈNCIES	100
Els rrom búlgars	100
Situació al país d'origen i procés migratori	100
Situació actual	101
Rrom de l'ex-Iugoslàvia i altres procedències	103
CONCLUSIONS	106
BIBLIOGRAFIA	116
ANNEXOS	121
Annex I. Estadístiques d'immigració romanesa a Barcelona	121
Annex II. Defensa legal d'una sol·licitud d'expulsió	122
NOTES	128

INTRODUCCIÓ

Les migracions de *gitanos* de l'est d'Europa —anomenats de fet *rrom* o *rrom*²— cap als països del centre i del sud d'Europa es reinicien amb els canvis polítics a l'est d'Europa a partir de l'any 1989. La seva presència recent a Barcelona i la seva àrea metropolitana planteja una sèrie de qüestions urgents relatives a la seva integració social com a col·lectiu desafavorit, entre altres, en l'àrea de l'educació. Gran part d'aquesta població d'immigrants *gitanos* —de moment procedents especialment de Romania, Bulgària i l'ex-Iugoslàvia— es troba en una situació de risc d'exclusió social per diversos motius. En primer lloc, per la seva pertinença a una minoria ètnica marginada al llarg de tota la seva història. Als seus països d'origen, les polítiques oficials vers els *rrom* han inclòs l'esclavitud (a Romania fins a la meitat del segle XIX), el genocidi (mig milió de *rrom* van morir en els camps de concentració durant la Segona Guerra Mundial), l'assimilació forçosa (durant el règim comunista a partir de la segona meitat del segle XX) i una discriminació generalitzada, directa i indirecta. A tot això cal afegir el context en què es produeix el seu procés de migració actual, que ha estat estigmatitzat a la premsa i s'ha caracteritzat per expulsions arbitràries basades en el criteri de l'ètnicitat. En tercer lloc, a la societat espanyola la seva nova posició de marginació, la discriminació per la seva condició d'"immigrants" i la tradició d'estereotips i prejudicis cap als "gitanos", en dificulten la regularització i la integració així com el seu accés a recursos com ara el

Gran part de la població d'immigrants *gitanos* procedents especialment de Romania, Bulgària i l'ex-Iugoslàvia es troba en una situació de risc d'exclusió social.

Aquest estudi té com a objectiu oferir dades generals i contextualitzades dels diferents grups de *gitanos* de l'est d'Europa que resideixen a Barcelona i la seva àrea metropolitana.

Un segon objectiu és investigar sobre l'accés a l'educació dels *rrom* i les variables que hi incideixen.

treball i l'habitatge, la qual cosa els situa novament en una situació de més gran vulnerabilitat social.

En l'actualitat existeix una necessitat creixent i urgent de conèixer els *rrom* de l'est d'Europa, com a veïns, com a ciutadans, com a pares i mares d'alumnes, i per a l'acció social que —i sovint s'oblida— s'ha de basar en un coneixement de les persones concretes i els seus contextos. Malgrat la seva presència a Barcelona durant els darrers set anys i la seva situació de precarietat, no hi ha informació sobre aquesta població. Per això aquest estudi, com a primera aproximació a aquest tema, té com a objectiu oferir dades generals i contextualitzades dels diferents grups de *gitanos* de l'est d'Europa que resideixen a Barcelona i la seva àrea metropolitana, el seu context socio-cultural actual i els processos que hi estan implicats. En aquest moment, ni les instàncies que hi treballen, ni la població majoritària, ni les escoles no tenen cap coneixement sobre aquesta població. Per això, un segon objectiu és investigar sobre l'accés a l'educació dels *rrom* i les variables que hi incideixen.

Ateses les característiques específiques de la investigació i de la població estudiada va ser necessària una aproximació progressiva al tema a través d'un disseny d'investigació qualitatiu que busca la comprensió dels factors i processos involucrats a través de tècniques d'aprofundiment. Per aquest motiu, i atesa l'actual manca de dades, no ha estat possible aplicar tècniques de mostreig probabilístic, per la qual cosa la mostra s'ha construït a partir de la incorporació de contactes de camp directes i de membres de la seva xarxa social. Així doncs, la tècnica d'investigació més important ha estat el treball de camp antropològic mitjançant l'observació i l'observació participant, ja que permet analitzar la

realitat contextual de manera directa i en tota la seva complexitat. D'altra banda, s'ha dut a terme una revisió bibliogràfica sobre la situació dels rrom als seus països d'origen respectius, en altres països europeus i durant el seu procés migratori. Per les tècniques emprades i les característiques específiques del grup i el context, les dades presentades són d'índole exclusivament qualitativa i es respectarà, sempre i fins on sigui possible i adient, l'anonimat de les persones a qui es fa referència.

Les dificultats per a la realització de la investigació van derivar especialment de la dificultat d'aconseguir la participació activa i continuada de la població *rrom*, d'una banda a causa de la desconfiança històrica vers la societat majoritària i les seves institucions; de l'altra per qüestions derivades del context polític i sociocultural en què està immersa actualment a Espanya i, en darrer lloc, per la falta actual d'un procés socioorganitzatiu al qual podria contribuir una investigació sobre la seva situació actual a Barcelona. En aquest sentit cal senyalar el treball inicial de l'Associació Catalana-Romanesa Tandarei de Badalona³ que té la intenció de treballar per al procés socioorganitzatiu del poble *rrom* de Tandarei a Badalona, la constitució de l'Associació Şatra⁴ i la iniciativa europea EQUAL Lungo Drom concedida per al període 2005-2007 i que té com a objectiu la inserció sociolaboral dels *rrom* a l'Arc Mediterrani.⁵ El temps limitat que ha tingut l'estudi contradiu, a més, la necessitat de contactes reiteratius i a llarg termini per establir una relació de confiança. Per això mateix s'ha preferit un acostament gradual que faci possible una continuïtat del treball més enllà d'aquesta fase inicial i que permeti una futura participació real dels *rrom*.

Les dades presentades són d'índole exclusivament qualitativa.

Les dificultats per a la realització d'aquesta investigació van derivar especialment de la dificultat d'aconseguir la participació activa i continuada de la població *rrom*.

D'altra banda, l'accés a fonts bibliogràfiques acadèmiques sobre els *rrom* en els seus països d'origen i el seu procés migratori a Espanya ha resultat difícil. A Espanya, per ara, no sembla que hi hagi estudis sociològics ni antropològics sobre les immigracions romaneses o dels *rrom* de l'est d'Europa.

El terme *gitano* s'emprarà per referir-se als membres d'un poble minoritari transterritorial i amb una identitat segmentada que té part de la seva història i el seu origen en comú.

Per acabar, en aquest treball el terme *gitano* s'emprarà per referir-se als membres d'un poble minoritari —denominat així—, transterritorial i amb una identitat segmentada que té part de la seva història i el seu origen en comú i els ancestres del qual, procedents probablement de l'antiga Índia, es van dispersar en petits grups per Europa i altres parts del món, probablement a partir del segle x. Així mateix, el terme designa, de manera genèrica, un o diversos d'aquests grups en diferents situacions: per denominar un conjunt de diversos grups d'aquest poble que utilitzen diferents denominacions pròpies (*caló/kaló*/, *rrom*, *manoush/manuš*/⁶...); quan es tracta de referències indiscriminades de membres de les societats majoritàries; o, també, quan ells mateixos fan servir el terme com a autoreferència o referència a altres. Amb el naixement del seu procés socioorganitzatiu —i basant-se principalment en estudis lingüístics— les organitzacions i associacions *gitanes* internacionals i, en menor mesura, les nacionals, han adoptat la denominació *Rom* (*rrom*) o, especialment, *Roma* (*rom*) per referir-se al seu poble dispers. En aquest estudi reservarem la denominació *rrom* i *rom* exclusivament per als grups que es refereixin a si mateixos d'aquesta manera, com els *rrom* de l'est d'Europa que actualment trobem a Barcelona. En els països de l'est d'Europa, els termes *gitano* o *tsigan* tenen una forta connotació pejorativa i són considerats imposats per la societat majoritària,⁷ per la qual cosa

Reservarem la denominació *rrom* i *rom* exclusivament per als grups que es refereixin a si mateixos d'aquesta manera.

no és recomanable emprar-los en referència als *rrom* i, com ja hem dit, només ho farem quan els membres de la societat majoritària s'hi refereixin així.

La part més important d'aquest estudi tractarà sobre els *rrom* romanesos de la comunitat de Țandarei i el seu context sociocultural actual, abordat al capítol 2, ja que, en aquest moment, formen el grup més nombrós i visible a Barcelona i Badalona. El segon capítol també s'ocupa de l'accés a l'educació dels seus fills. El capítol 3 descriu la situació dels *rrom* búlgars a Barcelona però no inclou un apartat sobre l'escolarització dels infants a Espanya ja que aquests no migren amb els seus pares. També es fa referència breument a *rrom* procedents d'altres països de l'Europa de l'Est.

La part més important d'aquest estudi tractarà sobre els *rrom* romanesos de la comunitat de Țandarei.

1. GITANOS IMMIGRANTS DE L'EST D'EUROPA

Entendre els gitanos o rrom de l'est d'Europa, comença amb el reconeixement i el respecte de la seva diversitat interna.

Les diferències internes són poc conegudes i, independentment de la seva procedència i la seva identitat, són agrupats sota la denominació de "gitanos romanesos".

Entendre els gitanos o rrom de l'est d'Europa, la seva història i les seves relacions socials comença, abans que res, amb el reconeixement i el respecte de la seva diversitat interna. L'absència d'aquest punt de partida invalida necessàriament qualsevol coneixement i acció. Tanmateix, en aquest moment aquestes diferències internes són poc conegudes i els gitanos de l'est d'Europa són agrupats per l'opinió pública, independentment de la seva procedència i la seva identitat, sota la denominació de "gitanos romanesos".

Només un exemple. Entre els denominats "gitanos romanesos" músics de carrer del Casc Antic de Barcelona, alguns són "gitanos romanesos" del subgrup *ursàri*. Altres són "gitanos romanesos" *vatraş*, amb una identitat i una cultura diferents i que es neguen a ser identificats amb els primers. Fins i tot altres "gitanos romanesos", en realitat són gitanos búlgars i encara uns altres són romanesos o búlgars o músics procedents de països de l'est d'Europa però no són gitanos. Alguns d'ells són aquí des de fa més de sis anys i intentaran quedar-s'hi, altres s'hi estan menys de tres mesos i tornen al seu país d'origen. Alguns grups han conservat la seva llengua, el *rromnes*, mentre que altres l'han perduda. Uns prefereixen ser anomenats *rrom*, altres s'identifiquen com a *gitanos* i uns altres encara prefereixen ser identificats com a romanesos o búlgars, sense referència a la seva pertinença ètnica.

A Barcelona, es tracta, en aquest moment, especialment de *rrom* romanesos, búlgars i procedents de regions de l'ex-Iugoslàvia. Analitzarem aquesta diversitat interna i com es dona en diferents nivells, de manera que construeix una nomenclatura segons diversos criteris:

- *Gitanos i rrom: processos migratoris històrics.* Un primer criteri d'identificació és el país de procedència i el temps que s'hi ha romàs, que moltes vegades depèn de les diferents onades històriques de migració. Aquests processos històrics i contextos socioculturals variables han creat profundes diferències entre els grups de gitanos. Aquest seria el cas, per exemple, dels gitanos *calé* davant dels *rrom* romanesos, els *manoush* de França, els *sinti* del centre d'Europa, etc.

- *Rrom i països de residència.* En segon lloc, existeix una identificació per país de residència que no sempre concorda amb els grups de la primera divisió: així hi ha *manoush* belgues i francesos, *sinti* austríacs i suïssos, *rrom* romanesos, búlgars, colombians, etc. En el cas que el país de residència i el de procedència no concordin, com passa ara amb els *rrom* de Romania a Espanya, es planteja la pregunta de la identificació intergeneracional del grup: fins quan els "gitanos" o *rrom* de Romania seran romanesos o quan arribaran a identificar-se com a gitanos espanyols.

- *Subgrups de rrom. La identitat ètnica segmentada.* En tercer lloc, cada grup, per ara agrupat per país de procedència i/o de residència, es diferencia internament per la pertinença a determinats subgrups amb una identitat diferenciada i diferenciadora dels altres grups. Entre els *rrom* procedents de Ro-

Analitzarem la diversitat interna que construeix una nomenclatura segons diversos criteris: el país de procedència, el país de residència que no sempre concorda amb els grups de la primera divisió, i la pertinença a determinats subgrups amb una identitat diferenciada i diferenciadora dels altres grups.

mania que trobem actualment a Barcelona, es poden diferenciar, per a l'anàlisi i en un primer moment, dos grans grups independents, els *rrom* i els *rrom vatraś* (*vātrași* en romanès), més un tercer grup que s'identifica com a *tsigan*.

Els *rrom* són els “gitanos romanesos” més visibles en aquest moment. Els *rrom vatraś* es caracteritzen per un grau més alt d'invisibilitat i una tendència a dissimular la seva pertinença ètnica.

Els *rrom* (que no pertanyen al subgrup *vatraś*) són els “gitanos romanesos” més visibles en aquest moment. Els *rrom vatraś*, per la seva banda, es caracteritzen per un grau més alt d'invisibilitat i una tendència a dissimular la seva pertinença ètnica. Els *rrom vatraś* no s'identifiquen en absolut amb els *rrom*, no parlen *rromnes* i les dones d'aquest grup no es vesteixen de manera tradicional com és el cas de les *rrom*, que porten faldilles llargues i, sovint, el *dikhlo*.⁸ Mentre que els *rrom* del primer grup mantenen una identitat ètnica *rrom* resistent, els *vatraś* només parlen romanès i molts d'ells prefereixen anteposar una identitat com a romanesos a una de *rrom*.

Els *rrom* romanesos (no *vatraś*), per la seva banda, se subdivideixen en subgrups identitaris, generalment anomenats *vîca* (pl. *vîci*) (llegeixi's: /vîtsa/, /vîtsi/) en *rromnes* o *neam* (pl. *neamuri*) (llegeixi's: /nyam/, /nyâmur/) en romanès. En aquest moment les *vîci* més importants a Barcelona són, en primer lloc i el grup més nombrós, els *kanglări* i, en segon lloc, els *ursàri*. Altres *vîci* menys importants són els *argentàri*, *šovotàri*, *kalderàri*, *romanitsat*, etc.

Sembla que les denominacions dels subgrups tenen l'origen en la història d'esclavitud que va patir el poble *rrom* a Romania del segle XIV a l'any 1856 i que establia una classificació ben definida entre, d'una banda, la categoria de *gitanos leyâsa*, que incloïa els esclaus que pertanyien a la Corona (*tsigani domnês-tî*), als monestirs (*tsigani mănăstirești*) o als *boyar*

(*tsigani boierești*) i, d'altra banda, els esclaus privats o *vatraș*. Els gitanos *leyàșa* eren gitanos generalment itinerants¹⁰ que pagaven tribut als seus amos respectius (la Corona, els monestirs o els *boyar*) i es classificaven en diversos subgrups en funció de l'ofici que feien, per exemple: *kanglări* (fabricants de pintes), *lingurări* (fabricants de culleres), *ursări* (domadors d'óssos), *lautări* (músics), etc.¹¹

La denominació dels *rrom vatraș* per la seva banda, té l'origen en la categoria mencionada d'esclaus privats i el seu nom derivava de *vătra* o 'fogó' ('xeme-neia'; 'foc de carbó') en romanès, un terme que també és emprat per referir-se al centre d'un poble. Com a esclaus domèstics (també anomenats *kherutno*: 'els que viuen en cases') eren sedentaris.

Entre les procedències dels *rrom vatraș* que es troben actualment a Barcelona destaquen Bucarest i Constança. Els seus oficis més importants són la música (gairebé exclusivament acordionistes) i certs treballs integrats com la construcció, el treball en fàbriques, el treball temporal a l'agricultura, etc. Una part dels *rrom vatraș* té cònjuge i família a Barcelona però molts altres són homes que emigren individualment. Per la seva invisibilitat és difícil obtenir dades exactes dels membres d'aquest grup que no tinguin estratègies de subsistència fàcilment identificables com ara la música de carrer.¹²

Un últim grup de "gitanos romanesos" a Barcelona el formen els que s'identifiquen com a *țigan* (/tsigán/) i, en un segon nivell, com a "catòlics" o "cris-tians" sense —aparentment— cap referència de *vîca*. Aquests *țigan* no tenen una identitat ètnica gaire marcada, no parlen *rromnes* i no es relacionen gens amb els altres dos grups. La poca informació recollida sobre aquest grup, en aquest moment, suggereix

Entre les procedències dels *rrom vatraș* que es troben actualment a Barcelona destaquen Bucarest i Constança.

Una part dels *rrom vatraș* té cònjuge i família a Barcelona però molts altres són homes que emigren individualment.

que segueix les característiques dels immigrants romanesos no gitanos amb poca qualificació laboral. La seva inserció laboral sembla que es doni, sobretot, en el treball domèstic per a les dones i en treballs poc qualificats per als homes.

Cal observar breument aquí que la *identitat* ètnica,¹³ entesa com la manera d'identificar-se i diferenciar-se d'altri segons criteris ètnics —sempre canviant i conjunturals— de qualsevol poble o grup es construeix a través de la selecció —o la creació— d'elements diferenciadors que es consideren importants en un moment i un context concrets per representar aquesta identitat. En aquest sentit, la identitat es dona en termes d'oposició enfront dels qui els construeix històricament. Ser gitano és no ser paio; ser *rrom* no ser *gažo*; ser *rrom kanğlări* significa no pertànyer al grup *ursàri* o *vatrás*, etc. El que és realment interessant és veure on es tracen les fronteres del (sub)grup ètnic i segons quins criteris i en quin moment i context en concret. D'altra banda, en considerar la relació que existeix entre la cultura i la identitat d'un poble s'observa que la identitat no se supedita a qualsevol tipus de canvi cultural; la *cultura* pot canviar mentre la *identitat* es manté. Per això la diferència cultural real o percebuda, sempre canviant, entre diferents subgrups no necessàriament és gaire significativa; pot ser-ho, però no ho ha de ser per força per a la construcció d'una identitat diferenciada que construeix mecanismes d'inclusió i exclusió.

Veiem aleshores que els *rrom* se subdivideixen en diferents grups amb una identitat diferenciada que es referencia segons criteris diversos.¹⁴ (a) *Segons una nomenclatura ocupacional ancestral*. Així, es distingeixen, entre altres, els *rrom ursàri* (domadors d'óssos), *kalderaś* (ferrers o calderers), *lovàra* (ne-

En considerar la relació que existeix entre la cultura i la identitat d'un poble s'observa que la identitat no se supedita a qualsevol tipus de canvi cultural; la cultura pot canviar mentre la *identitat* es manté.

gociants de cavalls), *ćuràra* (fabricants de coladors), etc.¹⁵ (b) *Ancestre comú* (real o mític); per exemple *Jonèšti*, descendents de Jono. (c) *Criterionis geogràfics* (*grèko*; procedents de Grècia). (d) *Religió* (*xoraxa*; literalment ‘musulmans’; ortodoxos; cristians). (e) *Qualsevol element capaç de diferenciar*, com en el cas de qualsevol identitat (per exemple, *Minèšti*; descendents de Mina, una truja d’un conte (LIÉGOIS 1987, pàg. 58)).

Tanmateix, la importància de les denominacions de referència no rau en el seu significat etimològic o la seva propietat gentilícia sinó en el seu poder d’identificació i classificació entre els *rrom* i s’han d’entendre, abans que res, en aquest sentit.¹⁶ Les referències a ocupacions ancestrals poden haver-se mantingut o no, però, més que res, tenen la funció de senyalar, distingir i situar els individus i els grups dins l’entramat de les seves relacions socials. Així doncs, les conseqüències de pertànyer a un grup identitari o un altre (*neamuri*, *vìci*...) són importants perquè d’aquesta classificació en dependrà gran part de les relacions socials i la territorialitat dels seus membres i, per això mateix, les xarxes socials del seu procés migratori, l’accés als recursos i a la informació que facilita aquest accés.

Aquesta diversitat interna d’identitats diferents i diferenciadores explica com es van construir les relacions interètniques entre uns *rrom* i uns altres i entre els *rrom* i els altres grups de gitanos. Com veurem més endavant, els subgrups mencionats acostumen a ser endogàmics o a permetre el matrimoni només amb determinats grups amb els quals ja s’han establert matrimonis anteriorment. A Romania, la tendència és la territorialització de les diverses *vìci* o *neamuri* a diferents pobles o barris de la ciutat. Es

La importància de les denominacions de referència rau en el seu poder d’identificació i classificació entre els *rrom*.

Les conseqüències de pertànyer a un grup identitari o un altre són importants perquè d’aquesta classificació en dependrà gran part de les relacions socials i la territorialitat dels seus membres.

La diversitat també explica el poc interès actual dels gitanos espanyols per la situació dels *rrom* romanesos.

La identificació i l'acostament tampoc s'han produït entre diferents grups de *rrom* de l'est d'Europa.

podria esperar la mateixa estratègia a Barcelona, a no ser que pel procés de migració aquestes diferències arribin a ser menys importants que una identitat nova i compartida com a *rrom* “romanesos”.

La diversitat també explica el poc interès actual dels gitanos espanyols per la situació dels *rrom* romanesos, la relació ambigua entre ambdós grups i el fet que, localment, no s'hagi produït fins ara un acostament mutu solidari generalitzat basat en la identitat ètnica compartida. A més, a la població gitana espanyola els sorprenen i els causen desaprovació alguns dels costums dels *rrom* romanesos (com el fet que les dones beguin i fumin en públic, etc.). Per la seva banda, les associacions gitanes per ara gairebé no han implantat programes d'inserció social amb la població romana. Tanmateix, cal remarcar que la inserció social i laboral de col·lectius d'immigrants no és responsabilitat directa de l'associacionisme sinó de les administracions locals, regionals o nacionals. Aquesta identificació i aquest acostament tampoc no s'han produït entre diferents grups de *rrom* de l'est d'Europa: els músics búlgars consideren que els seus col·legues romanesos “roben mentre toquen” i la valoració és mútua; ni entre diferents grups de *rrom* procedents de Romania: segons els *rrom vatraš*, ells són “gitanos fins” mentre que els altres *rrom* “tenen mala fama i mals costums”, mentre que per aquests darrers els primers són gitanos “casolans”, “educats” però “apaiats”. De la mateixa manera, els *rrom* de l'ex-Iugoslàvia, especialment els procedents de Bòsnia, no mantenen relacions socials amb els grups que hem mencionat fins ara.

Malgrat tot, l'explícita negació d'una identitat *gitana* o *rrom* només a altres grups de gitanos pot interpretar-se com una mena de reconeixement de

fet. I, d'altra banda, diferents grups s'ajunten en comunitats locals, que condueixen, amb el temps, i per les adaptacions a cada context concret, a noves relacions socials, d'una banda, i a diferències culturals i identitàries, de l'altra, que, podem suposar que poden arribar a establir noves fronteres ètniques.

Així doncs, pel que fa a la intervenció social és important que es tinguin en compte aquestes diferències d'identificació a l'hora de dirigir-se a grups específics o quan s'espera que diverses persones de diferents grups i/o procedències s'ajuntin. El desprestigi que un grup pot tenir per un altre, o les diferències culturals entre grups poden fer fracassar programes dirigits a ambdós junts en un mateix espai si no es coneixen els factors que hi intervenen. Aquest fet ja s'ha notat en programes de salut maternoinfantil als quals dones espanyoles gitanes han preferit no assistir-hi per la presència de dones romaneses. Per altra banda —tal i com s'està fent en l'actualitat— anomenar “gitanos” els *rrom* romanesos és considerat per ells com una falta de respecte o, almenys, com una mostra d'ignorància.

Pel que fa a la intervenció social és important que es tinguin en compte les diferències d'identificació a l'hora de dirigir-se a grups específics.

2. *RROM ROMANESOS*

Anàlisi de la situació actual.

Factors i processos generals

La situació actual de la població *rrom* a Barcelona i el seu accés als recursos no poden explicar-se sense entendre la situació al seu país d'origen, el seu procés migratori, ni sense ser plenament conscients dels processos de marginació social que hi estan relacionats.

La situació actual de la població *rrom* a Barcelona i el seu accés als recursos, incloses l'educació i les dificultats relatives no poden explicar-se sense entendre la situació al seu país d'origen, el seu procés migratori, ni sense ser plenament conscients dels processos de marginació social que hi estan relacionats, el seu funcionament i l'efecte que produeixen en les persones i els grups marginats. Repassem, doncs, en primer lloc la situació dels *rrom* al seu país d'origen i, en segon lloc, el seu procés migratori.

Situació al país d'origen: història i context social actual

Les estimacions de població *rrom* a Romania oscil·len entre 535.250 persones (un 2,5% de la població nacional) segons el cens oficial de l'any 2002, i 1.800.000 o 2.500.000 persones (entre un 8,4% i un 11,7% de la població total) segons organitzacions i activistes *rrom*. Aquesta diversitat de percentatges s'explica per la *identitat ètnica preferida* —“the intentionally misleading or genuine affirmation of another, non-Roma identity” (MARUSHIAKOVA i POPOV 2001a, pàg. 34)— i, d'altra banda, respon a interessos polítics diferents. Aquestes xifres indiquen llavors que pels volts d'una quarta part de tota la població gitana d'Europa viu a Romania.¹⁷ Dit això, malgrat la presèn-

Pels volts d'una quarta part de tota la població gitana d'Europa viu a Romania.

cia històrica de la població i la seva importància, es perfila una història d'exclusió social fortament arrelada en la qual destaquen la pobresa, la marginació i una situació general de discriminació “normalitzada” i institucionalitzada. Ja poc temps després de la seva arribada a Romania es documenta la reducció a l'esclavitud de diversos grups de *țiganești*.

*Cartell que anuncia la venda d'esclaus a Valàquia: “Es ven bona partida d'esclaus gitanos, es vendran per subhasta al monestir de Sant Eliás, 8 de maig del 1852, consisteix en 18 homes, 10 nois, 7 dones i 3 noies, en bones condicions”.*¹⁸

L'esclavitud no es va abolir fins l'any 1856 i el 1930, segons el primer cens oficial de Romania després de la seva ampliació territorial l'any 1918, hi havia una població de 262.501 “*țigani*”. En aquesta mateixa època s'inicia també el procés socioorganitzatiu dels *rom* (principalment en les dècades dels anys vint i trenta). Tanmateix, aquesta tendència positiva finalitza amb la Segona Guerra Mundial i les polítiques *antigitanes* del règim de Ion Antonescu. S'estima que pels volts de 38.000 *rom* són deportats i assassinats en els camps de concentració de Transnistria.

La seva és una història d'exclusió social fortament arrelada en la qual destaquen la pobresa, la marginació i una situació general de discriminació “normalitzada”.

S'estima que pels volts de 38.000 *rom* van ser deportats i assassinats en els camps de concentració de Transnistria.

Amb l'arribada al poder del règim socialista a Romania els *gitanos* són conceptualitzats com una capa social pobra.

Les polítiques dels anys cinquanta atorguen als *gitanos* els mateixos drets formals que a qualsevol altre ciutadà.

El caràcter assimilacionista de les polítiques porta a la prohibició oficial del nomadisme l'any 1962.

Amb l'arribada al poder del règim socialista a Romania l'any 1958, els *gitanos* són conceptualitzats com una capa social pobra, caracteritzada per un mode de vida arcaic i un estatus social baix i s'assumeix que la seva incorporació al sistema de producció socialista, especialment a la indústria o l'agricultura collectivitzades, posarà fi a la seva situació estigmatitzada i marginal.¹⁹ Les polítiques de caràcter assimilacionista dels anys cinquanta atorguen als *gitanos* els mateixos drets formals que a qualsevol altre ciutadà, els situen en treballs del sector econòmic estatal, els asseguren l'escolarització, l'accés al servei militar i els aconseguen ajudes per a l'accés a l'habitatge però, tot i així, no aconseguen eradicar les desigualtats heretades d'una exclusió social històrica. Els efectes de la proletarització dels *gitanos* són variats. Des dels anys seixanta, una part de la població *rom* se'n va del seu poble per ocupar treballs poc especialitzats en els grans nuclis urbans, la qual cosa els permet adquirir una petita propietat en els seus pobles nadius. Els que romanen als seus pobles, per la seva banda, obtenen una millor qualitat de vida a través dels treballs en cooperatives agrícoles; uns altres mantenen les seves professions tradicionals i uns altres encara, per la seva especialització, s'integren en grans empreses, alhora que apareixen intel·lectuals *rom*. Tot i així, un gran nombre de *rom* continua exercint treballs marginats per a la població majoritària i contribueix, d'aquesta manera, a la seva exclusió del desenvolupament socioeconòmic del país. D'altra banda, el caràcter assimilacionista de les polítiques porta a la prohibició oficial del nomadisme l'any 1962 però, malgrat això, moltes formes de mobilitat es mantenen. Alguns *rom* ofereixen els seus serveis especialitzats a les empre-

ses estatals i, de vegades, es dediquen al comerç; altres famílies continuen movent-se i comerciant a través de les fronteres de la nació. Tot i que aquesta diversitat de situacions no canvia amb l'arribada de Ceaucescu l'any 1967, les seves polítiques xenòfobes i nacionalistes intenten dirigir el creixent malestar de la població vers les minories ètniques o els "estrangers de l'interior". A partir del 1977 les persones sense feina són integrades en "unitats socialistes de producció" i els *rrom* que mantienien els seus oficis tradicionals i independents són titllats de "parasitisme social", de ser uns lladres i els causants de tota mena de problemes. Durant els anys vuitanta alguns *rrom* trien i aconsegueixen exiliar-se a Occident. Fins i tot poc abans de la caiguda del règim la pressió sobre els *rrom* creix a través de la pressió policial, la confiscació de béns, etc.

L'època de *transició* cap a la democràcia i una economia de lliure mercat que segueix a la caiguda del règim i la mort de Ceaucescu el 1989 empitjora la situació dels *rrom* romanesos, com ho fa a gairebé tota l'Europa de l'Est. En un creixent clima (ultra)nacionalista i xenòfob, el rebuig vers els *gitanos* torna a agafar força i se'ls retreu tant la marginació dels uns com l'èxit econòmic dels altres, se'ls acusa de donar una mala imatge del país, de ser bruts, arcaics, anàrquics i de pertànyer a una "raça criminal". El resultat són pogroms antigitanos a diversos indrets del país, especialment els anys 1990 i 1991. Tant per les actituds xenòfobes²⁰ envers ells com per la seva poca formació i especialització laboral, molts *rrom* tornen a perdre els seus llocs de treball i no aconsegueixen beneficiar-se de la reforma agrària del 1995 que redistribueix les terres estatals, ja que molts no tenien propietats abans del 1948 i,

Les polítiques xenòfobes i nacionalistes de Ceaucescu intenten dirigir el creixent malestar de la població vers les minories ètniques.

L'època de *transició* cap a la democràcia i una economia de lliure mercat empitjora la situació dels *rrom* romanesos. El rebuig vers els *gitanos* torna a agafar força.

L'any 1992 una enquesta realitzada entre els *rrom* assenyala que no estan preparats per a les exigències de l'economia moderna.

Les organitzacions i associacions *rrom* constaten una desocupació efectiva del 25% entre els *rrom*, un 33% amb treball en el sector formal i gairebé la meitat de la població en activitats informals o marginals.

de més a més, perquè els nous propietaris no els tornen a contractar.

L'any 1992 una enquesta realitzada entre els *rrom* assenyala que no estan preparats per a les exigències de l'economia moderna: el 86,6% de les dones i el 58% dels homes no té qualificació professional; només l'1,8% té un nivell de qualificació mitjà o alt; el 27% dels joves són analfabets; i el 40% dels nens i les nenes de vuit anys no està escolaritzat o abandona l'escola. L'any 2001 s'estima que l'índex de pobresa per als *rrom* és del 79%, enfront del 31% en el cas de la població majoritària (ZOOM 2001), el 5% no posseeix certificat de naixement i el 4% no té document d'identitat (ZOOM 2001), el 44% dels homes i el 59% de les dones són analfabets.²¹ Romani CRISS²² assenyala com a principals barreres actuals en l'accés al mercat laboral les restriccions imposades sobre els treballs tradicionals dels *rrom* com ara la venda ambulants, la recollida de ferralla o el treball artesanal i la dificultat d'aconseguir els permisos necessaris. La xifra de desocupació nacional romanesa se situa pels volts del 8% (8% el 2003; 7,4% l'abril del 2004), mentre que les organitzacions i associacions *rrom* constaten una desocupació efectiva del 25% entre els *rrom*, un 33% amb treball en el sector formal i gairebé la meitat de la població en activitats informals o marginals (BERCUS 2004, pàg. 8). La situació actual de l'habitatge (BERCUS 2004, pàg. 10) es caracteritza per problemes relacionats amb el mal estat dels habitatges i de les àrees de residència; una falta completa de serveis bàsics com ara electricitat, aigua, clavegueram i gas, en les comunitats rurals, i la discriminació a l'hora d'adquirir o llogar un habitatge.

La pauperització que sofreix tot Romania en la darrera dècada és catastròfica per als *rrom* i la seva resposta és immediata. Molts recorren a *nínxols econòmics marginals* com ara la compravenda de deixalles reciclades, roba vella, ferralla, plantes medicinals, fuites silvestres, xampinyons i bolets, etc.; i la venda al detall de cigarretes, navalles per afeitar, medicaments i altres productes. Altres, per la seva banda, aconsegueixen aprofitar les noves oportunitats i en els darrers dotze anys les empreses privades petites o grans dels *rrom* s'han multiplicat en l'hosteleria, la venda de màquines agrícoles, la fusteria, la venda de mobles, el comerç d'antiguitats i l'explotació de xarxes de comerç internacionals, sobretot amb Hongria, Bulgària, Turquia i l'ex-Iugoslàvia. L'èxit de certs grups sembla coincidir o bé amb l'adaptació d'oficis i estratègies de treball tradicionals com, per exemple, els calderers o especialistes en medicina veterinària, o bé gràcies a l'especialització i l'experiència adquirides durant el règim comunista.

En aquest context variat, divers i complex d'adaptació, de recerca de noves estratègies de subsistència o de recuperació de models anteriors, amb una renovada mobilitat social, econòmica i territorial dins del país i a l'estranger, tant per als *rrom* com per a la població majoritària, en un país empobrit, és on se situen i s'han d'entendre les migracions dels *rrom* a partir del 1989.

El procés migratori dels *rrom* romanesos

Lògiques i fases d'un procés migratori

Amb la caiguda del teló d'acer, per primera vegada en cinquanta anys la Constitució romanesa permet als seus ciutadans tenir un passaport i sortir del país

La pauperització que sofreix tot Romania en la darrera dècada és catastròfica per als *rrom*.

En aquest context variat és on se situen i s'han d'entendre les migracions dels *rrom* a partir del 1989.

sense que això impedeixi una futura tornada i la població inicia un procés migratori inspirat directament en els models de mobilitat que havia conegut en les dècades precedents: les trajectòries dels exiliats del règim comunista amb les seves respectives destinacions a camps de refugiats; el model dels refugiats de la minoria alemanya de Romania a Alemanya; les inversions locals d'emigrants romanesos a Iugoslàvia; el moviment fronterer d'hongaresos a Transilvània i Àustria o el model de polonesos que comerciaven entre Romania i Turquia (DIMINESCU 2003, pàg. 2).

Les migracions romaneses són estigmatitzades a la premsa i l'opinió pública de tot Europa i, en el cas dels rrom, s'hi afegeixen expulsions arbitràries.

Les migracions romaneses són estigmatitzades a la premsa i l'opinió pública de tot Europa i, en el cas dels rrom, s'hi afegeixen expulsions arbitràries, tant legals com il·legals, que violen els seus drets com a ciutadans europeus, i se'ls nega l'entrada al territori nacional de diversos països basant-se únicament en la seva procedència ètnica.

La caiguda dels règims comunistes de l'est d'Europa inicia un període de reunificació amb Europa que permet una nova mobilitat als rrom.

Les migracions actuals no són les primeres emigracions de rrom de l'est d'Europa. Els primers gitans abandonen l'est d'Europa per migrar cap al centre i el sud d'Europa ja al segle XIV i XV. A la segona meitat del segle XIX Europa coneix un nou moviment migratori important de gitans de les regions que conformen l'actual Romania, els Balcans i Hongria, en primer lloc per l'abolició de l'esclavitud i en segon lloc per motius comuns a altres migrants de l'època, que formaven part de la gran diàspora d'emigrants europeus que la història demogràfica anomena *the Great Resettlement*.²³

L'any 1989 la caiguda dels règims comunistes de l'est d'Europa inicia un període de reunificació amb Europa que permet una nova mobilitat als rrom, que se'n van dels seus països com a refugiats, especialment de l'ex-Iugoslàvia,²⁴ a causa de la guerra dels

Balcans, i de Romania. Malgrat les migracions de *rrom* romanesos a països centreeuropeus després de la Segona Guerra Mundial i en els anys 1981 i 1982 i 1987 i 1988 no serà fins l'any 1989 que aquestes migracions arribaran a tenir la visibilitat que les ha caracteritzat fins avui. Les noves migracions dels *rrom* s'imposen poc temps abans de la caiguda del règim de Ceaucescu, quan especialment refugiats de les minories ètniques hongaresa i alemanya de nacionalitat romanesa intenten entrar a Occident (REYNIERS 2003, pàgs. 56-63).

Repassem breument les tendències i els períodes generals de l'emigració romanesa, tant de *rrom* com de romanesos no *gitanos*.²⁵

1. *1990-1994: es reinicien les emigracions a l'estranger*. Mentre Europa occidental tem onades de "refugiats de fam", Romania somnia amb el seu retorn a Europa i els seus països mitificats i prohibits fins aleshores. En aquest període de readaptació al món capitalista, creix el comerç de productes amb els mercats dels països veïns i amb diferents poblacions de Romania. Però són més visibles els refugiats que demanen asil polític a Occident. Es tracta d'emigracions importants en els primers anys després de la caiguda del règim però que van disminuint gradualment. Així, entre el 1950 i el 1999, 428.666 *Aussiedler* o romanesos de la minoria alemanya, se'n van de Romania, gairebé la meitat entre 1989 i 1999, amb un descens després del 1994. L'emigració definitiva o d'anada i tornada de romanesos ètnicament hongaresos i d'*aliya* o jueus romanesos segueix el mateix patró.

En el cas dels *rrom* romanesos, en un primer moment la majoria entra a l'Europa de l'Oest inten-

Les noves migracions dels *rrom* s'imposen poc temps abans de la caiguda del règim de Ceaucescu.

Entre 1990-1994 mentre Europa occidental tem onades de "refugiats de fam", Romania somnia amb el seu retorn a Europa.

tant passar, en primer lloc, a Alemanya, que entre el 1989 i el 1991 acull 63.000 *gitanos* romanesos. L'1 de novembre del 1992 entra en vigor el primer acord de readmissió entre un país de la Unió Europea i Romania, firmat entre Alemanya i Romania, i en un sol any són expulsats 3.500 *rrom*. Polònia, Hongria i Txecoslovàquia també firmen amb Alemanya, un acord "de lluita contra la criminalitat i la immigració de l'Est".

L'any 1990, 3.312 romanesos demanen asil a França i, l'any següent, fan el mateix 2.486 persones més (no hi ha informació sobre el percentatge de *gitanos*). En tot cas, les regions al voltant de París coneixen una presència important de *rrom* romanesos i s'estima que el nombre de refugiats *rrom* a França en aquell moment és d'unes 1.500 persones. A partir de l'any 1993 es registren les primeres expulsions mentre continuen arribant al país altres refugiats, en molts casos *rrom* que han perdut l'esperança d'entrar a Alemanya. També es registren sol·licituds d'asil a Bèlgica. El model de migració dels *rrom*, el seu comerç i altres estratègies marginals de subsistència seran un exemple a seguir per altres migrants romanesos (DIMINESCU 2003, pàg. 5). En aquesta fase inicial de les migracions, segons Reyniers (REYNIERS 2003), es tracta en molts casos de *rrom* que basen la seva mobilitat en experiències de mobilitat anteriors, com els grups itinerants sedentaritzats durant el règim comunista. També es nota que alguns *rrom* de Transilvània es dirigeixen cap al nord d'Europa i Alemanya mentre que els del Banat o Valàquia intenten aconseguir entrar als països llatins, primer a l'ex-Iugoslàvia, després a França i Itàlia, i, més endavant, també a Espanya. Per als romanesos *gitanos* i no *gitanos* es tracta de la primera pràctica d'un dret que

El model de migració dels *rrom*, el seu comerç i altres estratègies marginals de subsistència seran un exemple a seguir per altres migrants romanesos.

Per als romanesos *gitanos* i no *gitanos* es tracta de la primera pràctica d'un dret que no havien tingut durant mig segle.

no havien tingut durant mig segle i per a gran part de la població es tracta de la realització d'un desig de mobilitat més que no pas d'una emigració permanent (DIMINESCU 2003, pàg. 6).

2. *1994-2000: migració de treball, asil polític clandestinitat.* En aquest període, diversos països de la Comunitat Europea intenten homogeneïtzar les seves polítiques migratòries i restringir la immigració mentre Romania cau en una crisi econòmica sense precedents. Aquest període es caracteritza per la recerca de treball a l'estranger, sovint disfressat de demanda d'asil polític. La lògica d'aquestes migracions respon a les possibilitats econòmiques, polítiques o administratives (especialment les legislacions d'estrangeria Schengen) que ofereixen altres països europeus. Durant aquest període, la migració augmenta inicialment, s'estabilitza i finalment disminueix en els països del centre i del nord d'Europa, que tanquen les seves fronteres; primer Alemanya, el 1992, i França; Bèlgica i Suïssa,²⁶ més tard. L'any 1994, després que Romania firmés la convenció de Ginebra, els estats europeus deneguen sistemàticament qualsevol sol·licitud d'asil polític a ciutadans romanesos i acceleren els procediments consegüents. El resultat d'aquestes mesures és un augment d'immigrants en situació irregular i, també, l'orientació massiva cap als països del sud d'Europa (primerament Itàlia, però també Espanya, Portugal i Grècia) on sí que hi continuava havent la possibilitat de regularitzar-se a condició de tenir una oferta de treball o de ser contractat i on hi havia més possibilitats d'incorporar-se al mercat negre (DIMINESCU 2003, pàg. 15). A partir d'aquest moment la migració es reorienta cap als països mediterranis del sud d'Europa. Els recorreguts

L'any 1994, després que Romania firmés la convenció de Ginebra, els estats europeus deneguen sistemàticament qualsevol sol·licitud d'asil polític a ciutadans romanesos i acceleren els procediments consegüents.

es diversifiquen; nous grups, procedents d'altres regions, emigren i els països de destinació canvien: *rom* que no van poder entrar a Alemanya entren a Bèlgica; diverses famílies sense permís o repatriades de França entren a Espanya o intenten arribar al Regne Unit (REYNIERS 2003, pàg. 56-63).

3. *2000: les migracions s'amplien.* A partir de l'1 de gener del 2002, com a conseqüència de les negociacions sobre l'ampliació de la Comunitat Europea a partir del febrer del 2000, les persones de nacionalitat romanesa tenen dret a circular lliurement pels països Schengen durant noranta dies en un període de mig any mentre que a les persones *no desitjades*, repatriades o expulsades, se'ls denega el passaport durant un període que va d'un a tres anys. Romania firma diversos acords amb països de la Comunitat Europea que permeten que els seus ciutadans treballin temporalment a l'estranger, com, per exemple, Espanya. El resultat és un augment de la mobilitat romanesa, que és important per aquests migrants immobilitzats per la seva situació il·legal fins el gener del 2002 i que ara tornen al seu país per tornar a entrar a través d'un circuit migratori legal.

L'estigma de les migracions

Romania firma diversos acords amb països de la Comunitat Europea que permeten que els seus ciutadans treballin temporalment a l'estranger.

L'estigmatització que ha caracteritzat les migracions dels *gitanos* de l'est d'Europa, els *gitanos* romanesos i els romanesos en general a tot Europa.

No podem deixar de fer referència a l'estigmatització que ha caracteritzat les migracions dels *gitanos* de l'est d'Europa, els *gitanos* romanesos i els romanesos en general a tot Europa. A continuació donem dos exemples breus d'expulsions *il·legals* de *gitanos* del territori nacional de Bèlgica i Itàlia i repassem breument un informe sobre les expulsions arbitràries a França, l'acord de readmissió entre Espanya i

Romania i la legislació romanesa referent a aquest tema. Diversos *rrom* de Barcelona afirmen haver estat expulsats d'Itàlia, França o Bèlgica.

A Bèlgica, *rrom* eslovacs que van sol·licitar asil per ser víctimes d'atacs violents racistes van ser expulsats de manera il·legal per les autoritats. La policia va enviar una carta als sol·licitants i als seus familiars requerint la seva presència a comissaria "per tal que es poguessin completar les sol·licituds d'asil". En comptes d'això, van ser arrestats i repatriats a Eslovàquia cinc dies més tard. Segons Opre Roma (OPRE ROMA 2004), la policia va entrar a les escoles per recollir els nens escolaritzats. El Tribunal Europeu de Drets Humans (ECHR) va dictar que l'Estat belga havia violat els articles següents de la Convenció Europea de Drets Humans: l'article 5(1), "dret a la llibertat i la seguretat" per l'engany que va facilitar privar els *rrom* de la seva llibertat; l'article 5(4), "dret de participació en els procediments a través dels quals es decideix la legalitat de la detenció" per la falta d'informació sobre la detenció i la dificultat pràctica de contactar amb un advocat; i l'article 4 del Protocol 4, "prohibició de l'expulsió col·lectiva d'estrangers", ja que les expulsions s'han de basar en la investigació raonable i objectiva del cas particular de cada individu del grup (EUROPEAN ROMA RIGHTS CENTRE 2004a).

Un segon exemple el trobem a Itàlia, on el març del 2000, a les dues de la matinada, la policia va envair un campament de *rrom* refugiats de Bòsnia-Hercegovina, residents al país des del principi dels anys noranta com a conseqüència de la guerra dels Balcans, i va expulsar-ne diverses famílies. El cas italià va ser presentat al Tribunal Europeu de Drets Humans que va admetre la sol·licitud. Està pendent de resolució (EUROPEAN ROMA RIGHTS CENTRE 2004b).

Diversos *rrom* de Barcelona afirmen haver estat expulsats d'Itàlia, França o Bèlgica.

A Bèlgica, *rrom* eslovacs que van sol·licitar asil per ser víctimes d'atacs violents racistes van ser expulsats de manera il·legal per les autoritats.

A França el govern va impulsar un programa de retorn voluntari per als rrom. Part dels campaments que se suposava que eren de rrom romanesos no eren de gitanos.

Molts rrom dels campaments que no es van acollir al programa van ser expulsats més tard.

A França el govern va impulsar un *programa de retorn voluntari* per als rrom. Un informe presentat per les associacions rrom Romani CRISS i Aven Amentza (BERCUS, IONESCU, GERGELY i RADULESCU 2003) sobre els campaments francesos de l'Ille de France (districtes de París, Lió i Lille) el gener del 2003, va arribar a dues conclusions interessants. En primer lloc, part dels campaments que se suposava que eren de rrom romanesos no eren de gitanos. Així, dels vint-i-quatre campaments gitanos visitats, ja seleccionats com a tals per les autoritats franceses, sis no eren de gitanos sinó de romanesos no gitanos, ucraïnesos, russos o moldaus. Segons Romani CRISS i Aven Amentza hi havia 2.110 rrom en aquests campaments. Segons investigadors francesos hi havia uns 15.000 rrom a França, 4.000 d'ells en situació il·legal. En segon lloc, malgrat que la majoria dels rrom visitats tenien coneixement del *programa de retorn voluntari*, ningú no s'hi volia acollir perquè no tenien confiança en les garanties ofertes per l'Estat romanès i, tot i la inestabilitat i el risc d'expulsió durant la seva estada a França, preferien no tornar a Romania per la situació socioeconòmica i la discriminació al seu país d'origen. En les paraules d'una dona gran: "Aquí ningú no em diu gitana, tots diuen hola senyora" (BERCUS, IONESCU, GERGELY i RADULESCU 2003, pàg. 20). Molts rrom dels campaments que no es van acollir al programa van ser expulsats més tard per l'Estat francès, justificant-se mitjançant l'article 5 del Tractat Schengen (paràgraf 1, línia c) que estipula que cal tenir, en cas necessari, els documents que justifiquen el viatge, habitatge (*means of accommodation*) i mitjans per subsistir durant l'estada i per al retorn a l'Estat d'origen o un altre receptor garantit. A més, segons l'informe, a França, l'escolarització de

fills i filles *rrom* seria un factor a considerar per a la seva no-expulsió. L'informe recomana legalitzar la situació de les famílies que tinguin els fills i les filles escolaritzats a fi i efecte de no interrompre el procés d'escolarització i integració dels joves.²⁷

Acord de readmissió de persones en situació irregular

Espanya, per la seva banda, va firmar un acord de readmissió amb Romania l'abril del 1996 (publicat a l'*Official Gazette* de Romania; Part I, núm. 58, 8 d'abril del 1997, vegeu MINISTERIO DE ASUNTOS EXTERIORES 2004). Segons el Capítol I, article 1:

(1) Cada Part Contractant readmetrà al seu territori, a sol·licitud de l'altra Part Contractant i sense formalitats, tota persona que no satisfaci o hagi deixat de satisfer els requisits d'entrada o d'estada aplicables al territori de la Part Contractant requeridora sempre que es provi o es presumeixi que posseeix la nacionalitat de la Part Contractant requerida.

(2) La Part Contractant requeridora readmetrà en les mateixes condicions aquesta persona si, mitjançant comprovacions posteriors, es demostra que no posseeix la nacionalitat de la Part Contractant requerida en el moment de la seva sortida del territori de la Part Contractant requeridora.

(3) Les disposicions del present article s'aplicaran també en el cas de les persones que invoquin l'existència d'una sol·licitud de renúncia a la nacionalitat, sobre la qual sol·licitud de renúncia no s'hagin pronunciat definitivament les autoritats competents respectives.

L'article 2 de l'acord especifica la modalitat per establir/presumir la ciutadania de cara a la readmissió. Segons el paràgraf 1 d'aquest article la ciutadania de la persona subjecta a la mesura d'expulsió

Segons un informe presentat per les associacions *rrom* Romani CRISS i Aven Amentza, a França, l'escolarització de fills i filles *rrom* seria un factor a considerar per a la seva no-expulsió.

s'estableix d'acord amb els documents vàlids següents:

(1) La nacionalitat de la persona objecte d'una mesura d'estranyament es considerarà provada, als efectes del present Acord, sobre la base dels documents en vigor següents:

- Document nacional d'identitat.
- Certificat de nacionalitat o document d'estat civil.
- Passaport o qualsevol altre document de viatge.
- Document d'inscripció consular.
- Cartilla o documentació militars.

(2) La nacionalitat es presumirà als efectes del present Acord sobre la base d'un dels documents següents:

- Document caducat mencionat en els apartats anteriors.
- Document provinent de les autoritats oficials de la Part Contractant requerida en què se certifica la identitat de l'interessat (permís de conduir, targeta de mariner, etc.).
- Autorització i documents de residència caducats.
- Fotocòpia d'un dels documents anteriorment citats.
- Declaracions de l'interessat degudament recollides per les autoritats administratives o judicials de la Part Contractant requeridora.
- Declaracions de testimonis de bona fe consignades en una acta.

Segons l'article 3, tant si existeixen dubtes sobre l'autenticitat o la fiabilitat dels documents sobre els quals es basa la presumpció com si no n'existeixen, les autoritats consulars iniciaran un interrogatori de la persona en qüestió.

(1) Quan es presumeixi la nacionalitat, sobre la base dels documents citats a l'article 2, apartat 2, les autoritats

consulars de la Part Contractant requerida expediran, de forma immediata i contra reemborsament, un salconduit que permeti l'estranyament de l'interessat.

(2) En cas de dubte sobre els documents que permetin la presumpció de la nacionalitat, o en cas d'absència d'aquests documents, les autoritats consulars de la Part Contractant requerida procediran en un termini de tres dies a partir de la data de sol·licitud de la Part Contractant requeridora a prendre declaració a l'interessat en els locals on estigui retingut, o en els de l'oficina consular. La Part Contractant requeridora, d'acord amb l'autoritat consular corresponent, organitzarà a la major brevetat aquesta presa de declaració.

Quan després d'aquesta presa de declaració es determini que la persona interessada té la nacionalitat de la Part Contractant requerida, l'autoritat consular expedirà immediatament el salconduit.

La legislació romanesa

La legislació romanesa, per la seva banda, castiga clarament l'emigració irregular del seu país. Així, el Decret de Govern 105/2001 preveu, en l'article 71(1):

Entrar o sortir de Romania travessant de manera il·legal la frontera de l'Estat és un crim i serà castigat amb pena de presó de 3 mesos a 2 anys.²⁸

I afegeix de manera específica a l'article 73:

Qualsevol possessió o bé que hagi servit o que estigui destinat a servir per cometre els crims mencionats a l'article 70 i 71 o que s'hagi obtingut durant aquests crims, serà confiscat.

Els articles 70(2), 71(1), 71(2), 72 i 73 s'estenen més sobre la infracció.

La legislació romanesa castiga clarament l'emigració irregular del seu país.

El Decret 112/2001 romanès preveu penes de presó i confiscació de béns per “entrar o sortir d’un altre país travessant-ne la frontera de manera illegal”.

Així mateix, el Decret 112/2001 també preveu les mateixes penes de presó i confiscació de béns per “entrar o sortir d’un altre país travessant-ne la frontera de manera illegal”²⁹ i afegeix la pèrdua del dret d’ús del passaport durant cinc anys i que aquests crims seran jutjats immediatament, la qual cosa implica, a més, segons l’article 468 del Codi de Procediment Penal que “el sospitós serà detingut durant 24 hores” abans que es decideixi eventualment procedir amb el cas.³⁰

Segons el Decret 65/1997, article 14, es pot denegar o cancel·lar temporalment el passaport a un ciutadà romanès per un període de 3 a 12 mesos. Gradualment es va modificar l’article 14 i es va incorporar, entre els motius *possibles* de retenció o denegació del passaport “*tornar a Romania mitjançant tractats de readmissió firmats entre Romania i altres estats*”³¹ i, alhora, es va augmentar el temps de càstig fins a un període d’entre sis mesos i tres anys.³² Es tracta, en aquest cas, d’una disposició legal que no té caràcter imperatiu. La mesura es pot prendre però no és obligatori fer-ho, es deixen les decisions respecte a això a mans de les institucions competents en cada cas. L’any 2002, l’article 14 es va tornar a modificar³³ i es van augmentar les penes fins a cinc anys i es va incloure com a crim la “mendicitat recurrent”, aplicable a romanesos que tornen al país a través de programes de readmissió firmats entre Romania i altres estats.³⁴

Com ja hem assenyalat, segons el tractat Schengen des del gener del 2002 es permet que els ciutadans romanesos amb passaport visitin sense visat especial tots els estats membres de l’espai Schengen, que inclou Espanya, per un període màxim de tres mesos i amb la restricció de no trobar-se fora del seu país durant més de sis mesos i tenir, en cas

L’any 2002 es van augmentar les penes fins a cinc anys i es va incloure com a crim la “mendicitat recurrent”.

necessari, els documents que justifiquen el viatge, l'habitatge (*means of accommodation*) i els mitjans per subsistir durant l'estada i per al retorn a l'Estat d'origen o un altre receptor garantit (Tractat Schengen article 5, paràgraf 1, línia c).³⁵ D'altra banda hi ha els requisits de sortida que pertanyen a la legislació romanesa i que assenyalen que els ciutadans romanesos en sortir del país necessiten (1) assegurança mèdica, (2) bitllet de viatge d'anada i tornada o papers del vehicle en regla i (3) un mínim de diners (100 euros). En cas de no complir aquestes disposicions, se'ls pot negar la sortida.³⁶

La comunitat *rom* de Țandarei a Barcelona i Badalona. Context sociocultural actual

Procedència i procés migratori

Tot i la diversitat de grups i subgrups de *rom* romanesos presents a Barcelona i Badalona (*rom*, *rom vatraș*, *țigan*), la població més important, en aquest moment, procedeix, en la seva gran majoria, de Țandarei (pronunciat: /tsenderêi/) i pertany al subgrup *kanglări*.

Tot i la diversitat de grups i subgrups de *rom* romanesos presents a Barcelona i Badalona la població més important, en aquest moment, procedeix, en la seva gran majoria, de Țandarei.

Font: Multimap, 2004.

Țandarei té una emigració important de *rrom*, inicialment cap a Alemanya i després principalment cap al Regne Unit, França, Itàlia i Espanya a causa de la pobresa i la desocupació generalitzades.

Entre els *rrom* de Țandarei a Barcelona i Badalona hi ha una gran varietat de trajectòries, situacions i contextos migratoris.

Țandarei és una població del sud-est de Romania³⁷ situada entre Constanța i Bucarest, a la regió de Ialomița a Valàquia. El poble té uns 15.000 habitants amb, segons estimacions, un 30% de població *rrom* ubicada al barri segregat de Strachina. Les condicions de vida dels *rrom* de l'indret es poden qualificar d'extremadament precàries (OSI 2005). Des del 1989, Țandarei té una emigració important³⁸ de *rrom*, inicialment cap a Alemanya i després principalment cap al Regne Unit, França, Itàlia i Espanya a causa de la pobresa i la desocupació generalitzades. Els treballs que exercien els *rrom* que actualment estan a Barcelona al seu país d'origen eren especialment, en el cas dels homes, el treball temporer en els camps agrícoles de la regió, el peonatge a les fàbriques, els treballs esporàdics en “el que sigui” o la desocupació, amb el cobrament d'un salari social que “es menja en un dia”. Altres *rrom* tenen experiència en la construcció o en altres treballs tècnics. Les dones assenyalen com a treballs anteriors a la migració, a banda del treball domèstic, rentar roba i tenir cura de nens de particulars, el treball al camp i la venda ambulat de productes d'utilitat diària (mocadors, tovalles, tovalloles, etc.). Es tracta gairebé exclusivament de treballs informals o irregulars.³⁹

Entre els *rrom* de Țandarei a Barcelona i Badalona hi ha una gran varietat de trajectòries, situacions i contextos migratoris que, malgrat la seva diversitat, encaixen amb les fases, lògiques i factors estructurals del procés migratori romanès que hem assenyalat. Els primers *rrom* arriben a Barcelona i Badalona fa uns sis o set anys, inicialment a través dels campaments de Madrid i més tard directament de Romania o, en alguns casos, dels camps agrícoles del sud d'Espanya. Des de la seva arribada, alguns

s'han quedat a la ciutat fins avui o han passat a regions perifèriques com ara l'Hospitalet, Badalona o Sabadell. Actualment els barris amb més gran nombre de *rrom* —no exclusivament— són: Sants, la Teixonera (Vall d'Hebron), el Guinardó i Coll de Gràcia a Barcelona; Sant Roc a Badalona; i Campo Amor, Los Marinales i Torre Romeu a Sabadell. També hi ha diverses famílies pel Raval, a Sant Andreu, Santa Coloma i l'Hospitalet. Malgrat la seva ubicació en barris diferents i certes diferències de procedència i, en alguns casos, de subgrup, se'ls pot considerar com a part d'una *comunitat*, la *comunitat de Țandarei*. Entenem *comunitat* com: “[w]hether [...] defined in terms of locality, ethnicity, religion, occupation, recreation, spatial interest, even humanity, people maintain the idea that it is this milieu which is most essentially ‘theirs’, and that they are prepared to assert their ownership and membership, vocally and aggressively, in the face of opposing ideas and groups” (RAPPORT 1996, pàg. 116.).

Com assenyalem més amunt, l'època en què els primers *rrom* arriben a Barcelona, mitjan anys noranta, correspon al període en què els països del centre i del nord d'Europa van endurir les seves lleis de migració i en què Romania va firmar la convenció de Ginebra, anul·lant pràcticament totes les possibilitats d'aconseguir asil polític per als seus ciutadans. Alhora, Espanya, com altres països mediterranis, es comença a perfilar com un dels nous destins amb possibilitats de regularització i, d'altra banda, ofereix possibilitats de treball en el mercat negre. I serà només a partir d'aleshores que Espanya començarà a ser un dels principals destins d'interès a Romania en general (SERBAN 2003) i entre els *rrom* romanesos en particular. El destí inicial dels *rrom* de Țandarei a Es-

Actualment els barris amb més gran nombre de *rrom* són: Sants, la Teixonera, el Guinardó i Coll a Barcelona; Sant Roc a Badalona; i Campo Amor, Los Marinales i Torre Romeu a Sabadell.

La majoria de les famílies que avui trobem a Barcelona i Badalona van decidir emigrar de Romania en la primera onada d'emigració del país, l'any 1989.

panya és Madrid i, més endavant, el sud d'Espanya, Barcelona i altres ciutats del país, principalment per les possibilitats de treball en el mercat negre (al sud a l'agricultura o a la construcció en les grans ciutats) o en el sector marginal (*La Farola*).

Algunes de les famílies que arriben en aquesta època tenen una trajectòria de migració llarga. Així, la majoria de les famílies que avui trobem a Barcelona i Badalona van decidir emigrar de Romania en la primera onada d'emigració del país, l'any 1989, especialment cap a Alemanya, on van demanar l'estatus de refugiats. Les seves migracions posteriors inclouen tant altres països de l'est d'Europa com països de pas del centre o del nord d'Europa, especialment Alemanya, Bèlgica, França, Itàlia i el Regne Unit. Van demanar asil, van ser aturats i retornats a les fronteres, expulsats d'Alemanya i de campaments a Itàlia o a França i retornats a Romania, des d'on, cada vegada, van decidir tornar a sortir tan aviat com fos possible. Algunes famílies fins i tot van passar per Amèrica del Sud abans de tornar a entrar a Europa. Per il·lustrar aquest procés donem el testimoni breu d'un *rrom* vell a Barcelona.⁴⁰

Abans de la revolució de l'any 89, tots els *rrom* érem pobres, però amb la revolució la cosa va millorar: *podíem sortir del país*. Vam sortir per buscar una vida millor, treball, després d'aquest moment tots podíem sortir del país. Durant Ceaucescu, no podíem trobar feina, només al camp i es guanyaven uns cinquanta cèntims [d'euro] al dia i amb això només et podies comprar pa i això. Treballàvem on hi havia treball, a Țandarei, Slobozia, Fetești, on n'hi havia. Al camp només n'hi havia a l'estiu. Quan vaig sortir, l'any 90, vam entrar a Alemanya; pensàvem que allí hi hauria una vida millor que a Romania. Ens hi vam quedar dos anys. Hi vam estar bé però després d'aquest

temps vam haver de tornar a Romania perquè ens van fer fora. Ens van deixar dos anys allí i ens van expulsar el 92. Vam entrar com a refugiats però ens van fer fora, no sé per quins motius. Tinc vuit fills i vint-i-cinc néts i voldria treballar però després de quatre anys aquí a Espanya encara no tinc papers. No vam tenir problemes en tornar a Romania després d'Alemanya.

Quan nosaltres érem petits i volíem anar a l'escola ens cobraven i després no hi vam anar més perquè no teníem diners. Així era, abans de Ceaucescu podies treballar però no et pagaven, treballaves per a un home ric i ell et donava de menjar, menjar per al dia a dia i per als nens. Quan va arribar Ceaucescu, el govern va recollir totes les coses, va recollir tot el diner; tot el que la gent tenia ho recollien i ho donaven al govern. Només amb papers, amb *vauchers*, hom podia comprar menjar, pa, oli.

Més tard vam tornar a sortir cap a Itàlia per trobar una vida millor. Vam entrar com a ilegals, era l'única possibilitat. Vam entrar a Itàlia perquè no teníem diners per anar enlloc més i en altres països, com França, no ens acceptaven. També a Itàlia ens hi vam quedar dos anys i després altra vegada ens van fer fora. Vivíem en un campament de carpes a Torí. Quan hom no té papers, què pot fer? Vam tornar a Romania i després vam tornar a sortir cap a Espanya. Vam entrar-hi per la frontera de Girona. Aleshores ja hi havia *rom* de Țandarei aquí a Barcelona. Porto quatre anys aquí i encara no tinc papers per treballar!

Pel que fa al campament de carpes mencionat pel testimoni, una ONG italiana de Torí (UNIMONDO 1998) que va fer un seguiment del cas assenyala que es tractava d'un campament en el qual l'any 1998 hi havia uns 300 *rom* que havien entrat al país com a refugiats els anys precedents. Totes les seves peticions els van ser denegades. El campament consistia en un descampat gran amb les carpes dels *rom*, sense aigua ni equipaments sanitaris durant

A Barcelona i Badalona es nota un augment de *rrom* romanesos a l'entorn de l'any 2000 i aquest augment s'explica pels canvis en la legislació dels països Schengen que permetien a les persones de nacionalitat romana circular lliurement durant noranta dies en un període de mig any.

mesos, responent a la política local de desmotivar els *rrom* de quedar-se. Per un període breu, l'Ajuntament i la Creu Roja hi van instal·lar unes caravanes i unes carpes extra. Encara segons la mateixa font, el campament va patir regularment *raids* de la policia i expulsions arbitràries.

Després d'aquest període inicial, a Barcelona i Badalona es nota un augment de *rrom* romanesos a l'entorn de l'any 2000 i especialment el 2002/2003. En aquest moment, les famílies arriben a Barcelona directament de Romania. Com hem mencionat abans, aquest augment s'explica pels canvis en la legislació dels països Schengen l'1 de gener del 2002, que permetien a les persones de nacionalitat romana circular lliurement durant noranta dies en un període de mig any, i augmentaven així la mobilitat de la població romana en general i oferien possibilitats per a la regularització de la situació d'immigrants il·legals. D'altra banda, la lliure circulació va permetre una reunificació familiar temporal o permanent. Les dades del padró de Barcelona mostren el resultat d'aquests canvis: el gener del 2001 hi havia 392 immigrants de nacionalitat romana, *rrom* i no *rrom*, a Barcelona; el 2002 la xifra mostra un augment sobtat i assoleix els 1.079; el 2003 són 2.288 i el gener del 2004, 3.084. Les característiques d'aquesta immigració no són exclusives per als *rrom* o per als romanesos, també es confirmen en les xifres generals sobre immigració a Espanya. Segons l'Eurostat, la immigració a Espanya va créixer un 40% entre l'any 1997 i el 2000 i, l'any 2002, Espanya va rebre el 20% de la immigració total d'Europa. Tot i així, cal ressaltar que el país té un dels índexs més baixos de població immigrant d'Europa; només Finlàndia i Portugal tenen menys immigrants que Espanya.⁴¹

Cal destacar, com ho fan tant Reyniers com Diminescu i Serban,⁴² que abans i durant aquestes migracions cap a l'Europa occidental, ja s'havia produït un moviment migratori econòmic dins de Romania i entre Romania i altres països de l'Est. Segons Diminescu (DIMINESCU 2003, pàg. 14.), la lògica de les migracions romaneses en general s'inscriu en una cultura de mobilitat tradicional i en una continuïtat en l'anar i venir entre poble i ciutat. En molts casos la migració, en determinats pobles o regions romaneses, configura rutes concretes en altres països. La migració a Espanya es dona aleshores en el context de diverses alternatives: noves estratègies de treball local, una alta mobilitat dins del país, migracions internacionals, etc. També entre diverses famílies de *rrom* de Barcelona es nota una experiència de mobilitat anterior a la migració a Espanya, com el treball temporer en zones allunyades dels pobles d'origen. Podríem dir aleshores que es tracta de la recerca d'un nou nínxol econòmic o potser d'una possibilitat de diversificar els recursos familiars.

Quan comparem les migracions de *rrom* i de romanesos no gitanos, destaquen, en primer lloc, unes característiques comunes, com la intenció de millora econòmica, el fet que generalment s'originen en una regió rural, localitzada en una zona on es recluten immigrants i amb una població amb una tradició de mobilitat (SERBAN 2003, pàg. 210). D'altra banda, la migració dels *rrom* es distingeix de la immigració romana no gitana per diversos factors. Així veiem que l'emigració dels romanesos no gitanos és d'índole exclusivament econòmica, són migracions de treball a l'estranger, causades pels sous baixos i la falta de poder adquisitiu en el país d'origen però

Entre diverses famílies de *rrom* de Barcelona es nota una experiència de mobilitat anterior a la migració a Espanya, com el treball temporer en zones allunyades dels pobles d'origen.

amb una marcada intenció de retorn. Hi ha, a més, un percentatge considerable de dones immigrants soles que entren a treballar com a treballadores domèstiques.⁴³ Els motius principals per a l'emigració dels *rrom*, mencionats pels *rrom* a Barcelona i Badalona són, com entre els romanesos no gitanos, d'índole econòmica (*bokh*; 'la fam', en les seves paraules) però a diferència d'aquests, un altre motiu és la forta exclusió social que pateixen a Romania i que ha provocat que algunes famílies portin gairebé una dècada *en camí* i que es mostra en una clara falta de voluntat de retorn. Com a exemples d'aquesta exclusió social, a banda del context social descrit a l'inici d'aquest capítol, podem assenyalar que l'Human Rights Watch i l'European Roma Rights Centre mencionen casos de violència impune i arbitrària de la policia de Țandarei contra els *rrom* d'aquella població els anys 1995 (HUMAN RIGHTS WATCH 1996) i 1997 (ERRC 1998).

Veiem també que l'emigració *rrom* és un projecte familiar. Emigren junts i viatgen en nuclis familiars reduïts que estan en contacte constant amb els seus parents en altres països europeus, tant si són d'acollida com de pas. Així doncs, destaca la importància de les seves xarxes socials, basades gairebé exclusivament en el parentiu, esteses a tot Europa i que impliquen un mecanisme d'informació fonamental per a l'efectivitat de les seves migracions i les possibilitats de fer-hi canvis. Sempre s'està pendent de noves oportunitats. Com a conseqüència de les característiques específiques del seu procés migratori, molts *rrom* pertanyen a famílies que s'estenen per diversos països d'Europa; altres, a causa dels canvis en les legislacions, estan lluny de les seves dones o els seus fills i les seves filles per la impossibilitat d'entrar al país on s'havien separat (aquest sembla

L'emigració *rrom* és un projecte familiar. Emigren junts i viatgen en nuclis familiars reduïts que estan en contacte constant amb els seus parents en altres països europeus.

Destaca la importància de les seves xarxes socials. Molts *rrom* pertanyen a famílies que s'estenen per diversos països d'Europa.

ser el cas especialment dels *rrom* amb parents al Regne Unit).

Així doncs, l'estratègia més habitual de migració *rrom* va consistir, en una primera etapa, en la petició d'asil. Un estudi sobre els refugiats romanesos a França el 1997 (BENATTIG i BRACHET 1998) assenyala que, en comparació amb altres estratègies d'immigració i de legalització, la petició d'asil com a refugiat és un procés extremadament llarg, insegur i arriscat amb un cost personal molt alt, condicions que la majoria dels romanesos no estan disposats a patir. Per als *rrom*, tanmateix, ha estat una de les poques possibilitats de regularització i d'emigració. Després d'aquest període, l'estratègia més habitual d'immigració ha consistit a arribar amb la informació d'algun treball o l'esperança d'aconseguir-lo i buscar una regularització *a posteriori*, la qual cosa ha fet créixer el nombre d'immigrants no regularitzats a la recerca de feina i altres que treballen en el mercat negre o en treballs marginals. A la vegada, amb el temps, les xarxes socials de *rrom* i el capital *gažikane*⁴⁴ acumulat permeten més mobilitat i faciliten el reagrupament familiar. En ambdós casos, la informació disponible de les xarxes socials de parentiu *rrom* sembla clau.

Amb el temps, les xarxes socials de *rrom* i el capital *gažikane* acumulat permeten més mobilitat i faciliten el reagrupament familiar.

Ubicació actual de la població i aproximació quantitativa

És impossible, en aquest moment, saber quants *rrom* romanesos hi ha a Barcelona amb un marge raonable d'error ja que no existeixen dades estadístiques sobre aquest tema. Per tant, cal considerar les dades que es donaran a continuació com a indicis que apunten cap a una conclusió temporal. Per a aquesta primera

És impossible, en aquest moment, saber quants *rrom* romanesos hi ha a Barcelona amb un marge raonable d'error.

aproximació quantitativa ens basem en les fonts d'informació següents: les dades del Padró de l'Ajuntament de Barcelona i de Badalona sobre població de nacionalitat romanesa, independentment de la seva pertinença ètnica; la informació dels diferents centres dels Serveis Socials en els districtes de major població *rrom* romanesa; l'*Avaluació del Servei de Mediació Intercultural de l'Ajuntament de Barcelona*, de Leonardo Díaz; observacions del treball de camp, i informació fornida pels mateixos *rrom*.

Barcelona

Segons els Serveis Socials de Sants, hi ha una població registrada d'un total de 62 persones *gitanes* romaneses, però els seus professionals calculen una presència real d'unes 100 persones al barri.

Tota la zona d'Horta/Guinardó tenia empadronades l'any 2003 un total de 290 persones de nacionalitat romanesa.

Estimacions dels Serveis Socials i dades del Padró. (a) Sants: Segons els Serveis Socials de Sants, hi ha una població registrada d'un total de 62 persones *gitanes* romaneses (empadronades per casa⁴⁵). Els seus professionals calculen una presència real d'unes 100 persones o "potser una mica més" al barri. La població estrangera és de 24.969 persones (gener del 2004), un 14,7% de la població total del districte de Sants-Montjuïc. La població *rrom* representaria doncs un 0,40% de la població estrangera del districte. *(b) Horta/Guinardó:* En primer lloc, segons les dades dels Serveis Socials, tota la zona d'Horta/Guinardó tenia empadronades l'any 2003 un total de 290 persones de nacionalitat romanesa. Segons les estimacions dels seus professionals, hi ha població *rrom* als districtes del Guinardó (127 persones amb nacionalitat romanesa empadronades) i la Vall d'Hebron (66 persones) i cap o gairebé cap presència de *rrom* en els districtes del Carmel i d'Horta (es tractaria doncs de 97 persones de nacionalitat romanesa, probablement no *rrom*, entre aquests dos districtes). Això donaria com a resultat,

per a l'any 2003, unes 190 persones de nacionalitat romanesa, possiblement *rrom*, sobre una població immigrant de 14.558 persones (gener del 2004), que representa un 8,7% de la població total. Els Serveis Socials del Guinardó, que tenen diversos projectes positius en marxa amb la població *rrom*, tenen constància d'uns 40 *rrom* que realment viuen al districte. Els *rrom* representarien doncs un 0,3% de la població estrangera. En segon lloc, segons un informe dels Serveis Socials sobre el barri de la Teixonera⁴⁶ (a la Vall d'Hebron), es van censar, en un moment donat de l'any 2003, 43 persones (els professionals van considerar que en aquell moment "no n'hi havia gaires"). Segons el mateix informe, d'acord amb les estimacions d'habitants residents per casa, hi devia haver unes 100/120 persones.⁴⁷ Segons aquestes dades hi devia haver aleshores entre 43 i 120 persones, aproximadament. (c) *Coll de Gràcia*: Segons els Serveis Socials de Coll de Gràcia, que tenen un acostament molt positiu a la població *rrom* del barri, hi ha entre 15 i 25 persones d'aquesta ètnia. La població immigrant de Gràcia consisteix en 13.302 persones, un 11,6% de la població total. Els *rrom* representen doncs un 0,15 % de la població estrangera. (e) *Altres barris*: Per acabar, diverses famílies no viuen als barris assenyalats aquí damunt. Hi ha diverses famílies al Raval, Sant Andreu, Santa Coloma i l'Hospitalet. Podem estimar, per la seva gran visibilitat, que, no obstant això, no es tracta d'una població gaire nombrosa. Possiblement entre 100 i 200 persones.

D'altra banda, segons l'informe final de l'*Avaluació del Servei de Mediació Intercultural* elaborat per Leonardo Díaz, els Serveis Socials van atendre, l'any 2003, 196 persones de nacionalitat romanesa (per

Els Serveis Socials del Guinardó tenen constància d'uns 40 *rrom* que realment viuen al districte.

Segons un informe sobre el barri de la Teixonera es van censar, en un moment donat de l'any 2003, 43 persones, però, d'acord amb les estimacions d'habitants residents per casa, hi devia haver unes 100/120 persones.

L'observació participant i les estimacions dels mateixos *rrom* porten a concloure que la comunitat dispersa de *rrom* romanesos a Barcelona consisteix en unes 200 persones (entre 150 i 250).

A Badalona, el barri que sembla que tingui més població de *rrom* romanesos i per al qual més divergeixen les estimacions és Sant Roc.

sota del col·lectiu marroquí, 1.242 persones, i un nombre semblant a l'algerià, 117, i al paquistanès, 137) i va mediar, a través del Servei de Mediació Intercultural, amb 40 famílies, el 21% dels usuaris atesos. Suposant, com *suposen* fonts dels Serveis Socials, que en la gran majoria dels casos es tracta de població *gitana*, es tractaria aleshores, en un cas, de 196 persones o, en l'altre, d'un 40 famílies extenses.

També l'observació participant i les estimacions dels mateixos *rrom* porten a concloure que la comunitat dispersa de *rrom* romanesos a Barcelona consisteix en unes 200 persones (entre 150 i 250).

Per acabar, un altre indicatiu que es tracta de centenars i no de milers de persones són les dades del padró de l'Ajuntament de Barcelona del gener del 2004, que registren una població total de 3.084 persones de nacionalitat romanesa a tot Barcelona.

Badalona

El barri que sembla que tingui més població de *rrom* romanesos i per al qual més divergeixen les estimacions és Sant Roc, a Badalona. Segons estimacions dels professionals dels Serveis Socials, es tractaria d'un 300 o unes 350 persones. D'altra banda, segons les dades del Padró de Badalona, a 1 de gener del 2004, hi ha 482 persones empadronades de nacionalitat romanesa a tot Badalona, 153 dels quals a Sant Roc. Maite Arqué, alcaldessa de Badalona, estima que hi ha entre 600 i 700 *rrom* empadronats a Badalona (data: 15.12.2004).⁴⁸ D'altra banda, d'acord amb el treball de camp i les estimacions realitzades a Badalona en cooperació amb el Cercle Gheorghe de l'Associació Catalana Romanesa Tandarei, hi ha 423

rrom que estan vivint en 34 pisos (156 adults i 267 criatures i menors). Cal assenyalar, a més, que l'espai públic de Sant Roc funciona com a centre de reunió per als *rrom* de *Țandarej*, especialment els dijous i els diumenges. Aleshores hi ha molta presència de *rrom* que no viuen al barri.

Així doncs, d'acord amb aquestes estimacions hi hauria entre un mínim de 300/350 i un màxim de 600/700 *rrom* romanesos a Badalona.

D'acord amb algunes estimacions hi hauria entre un mínim de 300/350 i un màxim de 600/700 *rrom* romanesos a Badalona.

Consideracions

Vegem-ho, doncs, de manera més esquemàtica:

Municipi	Barri	Estimació de població <i>rrom</i>
Barcelona	Coll de Gràcia	20 (-25)
	Sants	100 (-120)
	Teixonera	60 (-100)
	Guinardó	40 (-50)
	Altres	100 (-200)
Badalona	Sant Roc	420 (-600)
Total població		740 (-1.095)

La població immigrant total de Barcelona són 202.489 persones, un 12,8% de la població total de la ciutat. El total de la població immigrant a Badalona, per la seva banda, són 18.068 persones. Es tracta doncs d'entre 700 i 1.100 persones sobre una població immigrant total de 220.557 persones, tan sols entre un 0,3% i un 0,5%. A més, en cap districte la població immigrant *rrom* no és el grup més gran. El problema, en primer lloc, rau en la concentració de la població marginal en certs barris, com és el cas de Sant Roc a Badalona, i, en segon lloc, en què es tracta d'un grup de persones en

Es tracta tan sols d'entre un 0,3% i un 0,5% de la població immigrant total.

El nombre reduït de la població podria permetre una intervenció social eficaç.

El desconeixement de la població causa incertesa i confusió sobre quins són els *rrom* residents al barri i quins hi estan de visita.

risc d'exclusió social. El nombre reduït de la població podria permetre una intervenció social eficaç.

Cal remarcar breument que la tendència a fer estimacions altes a l'hora de quantificar la població *gitana* romanesa es deu a diversos factors. En primer lloc, tots els *gitanos* de l'est d'Europa solen ser agrupats com a "romanesos" per la premsa i l'opinió pública. En segon lloc hi incideix la visibilitat de les seves professions marginals. La discrepància entre la presència real i les estimacions oficials per la seva gran visibilitat és també afirmada per Costel Bercus,⁴⁹ de l'associació romanesa Romani CRISS que va elaborar diversos informes sobre migrants *rrom*, i l'obra de Diminescu "*Visible mais peu nombreux...*" *Les circulations migratoires roumanies* (DIMINESCU 2003) sobre les emigracions de romanesos, *gitanos* i no *gitanos*. En tercer lloc, el desconeixement de la població causa incertesa i confusió sobre quins són els *rrom* residents al barri i quins hi estan de visita, com ja hem assenyalat en el cas de Sant Roc, però també aplicable a altres barris. Per acabar, existeix la impressió general d'una alta mobilitat de famílies entre diferents barris o fins i tot cap a altres ciutats del país que sol ser interpretada com la conseqüència d'una tradició *gitana* "nòmada". A desgrat d'això, cal observar que aquest vaivé, allí on es produeix —considerant que molts *rrom* ocupen el mateix habitatge des de fa anys— és, abans que res, el resultat d'un procés d'intent d'ubicació comú a la gran majoria immigrants i causat per la seva precarietat econòmica, la dificultat d'accés a l'habitatge i la seva inestabilitat (per manca de possibilitats de renovació del contracte o també per l'intent d'accedir a un habitatge amb una relació qualitat/preu millor), l'accés al treball i el territori en què es duu a terme, les relacions interètniques locals, la ubicació de les famílies segons

les seves relacions de parentiu, etc. De totes maneres, malgrat la poca fiabilitat de les xifres i considerant la gran visibilitat dels *gitanos romanesos*, es tractaria en tot cas de centenars i no de milers de persones.

Una primera aproximació a l'organització socioterritorial

Repassem en aquest apartat l'organització socioterritorial dels *rrom* pel que fa a les seves relacions socials, en primer lloc, a l'habitatge individual; en segon lloc, entre habitatges del mateix barri i, en tercer lloc, entre diferents barris de la ciutat i altres ciutats.

L'organització social de l'habitatge entre els *rrom* correspon, en aquest moment, a dues lògiques diferents: la primera és econòmica i la segona sociocultural. En el primer cas, les dificultats d'accés dels *rrom* a l'habitatge duen a la necessitat de compartir el mateix *sostre*⁵⁰ entre diverses famílies nuclears. Aquest accés a l'habitatge és difícil pels elevats preus en general, per la discriminació cap als "gitanos" i els "immigrants" i per la situació legal irregular. Com també és el cas per a altres grups d'immigrants, a causa de la falta de regularització, de contracte laboral o de diners disponibles per a la fiança i/o l'aval de l'habitatge i per la poca voluntat de llogar-lo a "gitanos romanesos", en molts casos, els *rrom* només accedeixen a habitatges que podrien qualificar-se d'infrahabitatges o a un preu molt elevat, l'únic atractiu dels quals és la falta de requisits legals. Com a conseqüència d'això, la gran majoria dels *rrom* viuen en barris perifèrics de la ciutat o en barris marginals, i paguen lloguers molt alts respecte a la qualitat de l'habitatge. L'escassetat i, especialment, la irregularitat dels recursos també fa que no hi hagi seguretat de permanència en un pis pel temps desitjat.

Malgrat la poca fiabilitat de les xifres i considerant la gran visibilitat dels *gitanos romanesos*, es tractaria en tot cas de centenars i no de milers de persones.

La gran majoria dels *rrom* viuen en barris perifèrics de la ciutat o en barris marginals, i paguen lloguers molt alts respecte a la qualitat de l'habitatge.

El treball de camp afirma que, en línies generals, l'habitatge l'ocupen dues, tres o quatre famílies nuclears emparentades d'una mateixa família extensa.

El treball de camp afirma que, en línies generals, l'habitatge l'ocupen dues, tres o quatre famílies nuclears emparentades d'una mateixa família extensa.⁵¹ Segons estimacions realitzades en cooperació amb el Cercel Gheorghede de l'Associació Catalana Romanesa Tandarei, a Badalona hi ha una mitjana de dotze persones per casa⁵² (una mitjana d'entre 4 i 5 adults i entre 7 i 8 criatures i/o joves per sostre). Les estimacions realitzades a Barcelona apunten en la mateixa direcció.

Pel que fa a la seva organització social, la *casa* dels *rrom* romanesos es pot definir a partir del *rrom* responsable dels parents que la comparteixen en la mesura que s'espera que ell asseguri certa estabilitat econòmica (fins i tot pot ser que ell mateix aporti la majoria dels ingressos) i que els seus parents segueixin les *leža* o lleis de la comunitat. La tendència general és que l'habitatge es comparteixi entre diverses famílies nuclears d'una mateixa família extensa emparentades per línia patrilineal i que inclouen: per línia descendent directa el pare de la família amb la seva dona, els fills i les filles solters (o, de vegades, separats o separades) i un o diversos fills barons casats amb les seves respectives dones, fills i filles. També pot incloure, per línia ascendent, la mare i/o el pare dependents del *rrom* cap de casa i/o, excepcionalment, la mare vídua de l'esposa.

Entre els *rrom* el matrimoni es dóna a una edat molt primerenca.

Entre els *rrom* el matrimoni es dóna a una edat molt primerenca i l'arranjament entre els consogres o *xanamik*, principals responsables de l'acte, es formalitza amb una mena de dot, pagada pel pare del nuvi als seus consogres. Els *rrom* romanesos són endògams pel que fa al grup ètnic *rrom* (preferentment no es casen amb *gazhe*,⁵³ especialment en el cas de les dones) i al *neam* o *vica* (els *kanglări* es casen amb altres *kanglări*, els *ursări* també, etc.). D'altra banda,

són exògams a la família extensa, inclosos els cosins germans. No hi ha matrimonis entre cosins germans com pot ser el cas entre alguns altres grups de gitans, per exemple, a Espanya, Amèrica o altres països de l'Est. Després del matrimoni regeix la norma de residència patrilocal: l'esposa se'n va a viure a casa del grup local del marit. Per aquest motiu, l'habitatge es comparteix amb els fills barons casats mentre que les filles casades estan absents.

Tot i així, trobem diverses estratègies que no coincideixen amb la tendència descrita: (a) en alguns casos, l'habitatge es comparteix entre la família nuclear del *rom* de la casa i la del germà de l'esposa; (b) de vegades la filla viu amb el seu marit a casa dels pares d'ella; (c) és freqüent que els pares del *rom* es quedin a Romania com també hi romanen sovint (d) un o diversos dels seus fills i filles petits. Caldria investigar més a fons fins a quin punt aquestes estratègies són de caire sociocultural tradicional o responen a les necessitats i la lògica del procés migratori.

Les relacions de parentiu i el seu territori. Un exemple

Donem a continuació l'exemple d'un barri en concret de Barcelona, respectant l'anonimat de la població. En primer lloc assenyalem les relacions de parentiu per sostre, en segon lloc per barri i, en tercer lloc, en relació amb altres barris.

Així doncs, veiem —a la figura 1— al *Sostre U*, la mare (àvia) vídua de la família amb els seus dos fills barons, un dels quals té cinc filles i un fill: el fill i dues filles joves i solteres viuen sota el mateix sostre mentre que les tres filles adultes casades s'estan amb les famílies dels seus marits a Romania. El *Sostre Dos* consisteix en un matrimoni amb tres fills petits i la

No hi ha matrimonis entre cosins germans com pot ser el cas entre alguns altres grups de gitans.

L'habitatge es comparteix amb els fills barons casats mentre que les filles casades estan absents.

A Barcelona i la seva àrea metropolitana, la relació entre els *rrom* de diferents barris es reflecteix en les relacions de parentiu existents entre els diferents nuclis de residència, en la relativa mobilitat de residència entre els barris i en les reunions per celebrar plegats certs esdeveniments socials.

tercera casa, el *Sostre Tres*, la comparteixen un matrimoni amb una filla petita, un fill amb la seva esposa i una filla amb el seu marit. Es tracta, en els tres casos, de pisos petits i en mal estat.

Si seguim l'exemple del mateix barri —vegeu la figura 2— consta que les diferents cases pertanyen a *rrom* emparentats per línia patrilineal; en aquest cas, quatre germans de la mateixa família extensa que, a més, tenen germans en altres barris de la ciutat i en altres indrets d'Espanya mentre que les seves germanes resideixen a Romania. Així doncs, sembla que es tracta de comunitats locals de parents nucleades mitjançant germans barons que funcionen com a grup domèstic.⁵⁴ Veiem, en primer lloc —figura 2— que els quatre germans del barri tenen dos germans barons en altres barris de Barcelona, un germà a Madrid i dues germanes a Romania. En segon lloc, en l'exemple del *Sostre U* —figura 3—, veiem que, per la banda de l'esposa les relacions de parentiu s'estenen a l'Hospitalet, Tarragona, Palma de Mallorca i Romania. En tercer lloc, veiem que el marit de la filla té parents a Barcelona, l'Hospitalet, França i Romania.

Per tant, a Barcelona i la seva àrea metropolitana, la relació entre els *rrom* de diferents barris (incloent també Badalona i Sabadell) es reflecteix en les relacions de parentiu existents entre els diferents nuclis de residència, en la relativa mobilitat de residència entre els barris i en les reunions per celebrar plegats certs esdeveniments socials (com per exemple el culte evangèlic i les noces).

Comunitat local de parents i patrigrup

Williams (WILLIAMS 1985, p. 124), en un estudi sobre els *rrom* a París, descriu les seves relacions de paren-

tiu com a *grups de filiació patrilineals* pel que fa a les seves pràctiques i comportaments efectius, ja que:

«[...] la majorité des mariages se règle selon des modalités qui, tout en respectant l'égalité des chefs de famille, accordent une prépondérance au père de l'époux et à son côté, et peuvent même accentuer ce choix. Aussi, pour le plus grand nombre, le côté des agnats constitue-t-il la référence dominante.»

Aquesta estructura de comunitats locals nucleades a través de germans d'una mateixa família extensa, com la veiem entre els *rrom* romanesos, la descriu també San Román en el seu treball sobre els *gitanos calé espanyols*. San Román recupera de Murdock (MURDOCK 1949) la distinció entre tres tipus fonamentals de grups de parents: (1) per residència, (2) per filiació i (3) una categoria mixta que anomena *the compromise kin group* “which is based both on residence and a rule of descent, insofar as the two can be reconciled”.⁵⁵

Un *compromise kin group* acostuma a ser més ampli que una família extensa, però el reclutament dels parents és idèntic. La diferència principal és l'addició d'una regla d'afiliació com a factor integrant de l'estructura del grup. El *nucli* d'una família extensa unilocal consisteix sempre en persones d'un sexe que estan efectivament relacionades unilínealment, però aquesta relació és purament incidental, no ha de ser formulada i amb freqüència ni tan sols se la reconeix com a tal. El nexa d'unió és principalment i sovint exclusivament residencial. Tot i així, en el cas d'un “*compromise kin group*, la relació unilínea en el nucli del grup és almenys tan crucial i integradora com l'adscripció residencial.”⁵⁶

Murdock distingeix tres tipus de *compromise kin groups*, el més comú dels quals és aquell que descriu com un patrillinatge o *patrisib* al voltant dels mem-

San Román recupera de Murdock la distinció entre tres tipus de grups de parents: (1) per residència, (2) per filiació i (3) una categoria mixta que anomena *the compromise kin group*.

bres masculins del qual es forma el grup i a través de la presència d'una *norma de residència patrilocal*.

“El grupo resultante incluye a todos los varones y a las mujeres casadas del linaje o *sib*, junto con las esposas de los hombres casados”, (las hermanas casadas están fuera residiendo con sus maridos).⁵⁷

Com assenyala San Román (SAN ROMÁN 1997, pàg. 93),

“[p]ara Murdock es fundamental, junto a la presencia de las dos reglas, filiación y residencia unilocal, la autoconciencia de ambos principios, la actividad común y los principios de organización común o las funciones del grupo en tanto que tal grupo.”

El cas dels *calé* espanyols s'ajusta especialment bé a les característiques del *compromise kin group* o *comunitats locals de parents*.

San Román conclou que el cas dels *calé* espanyols s'ajusta especialment bé a les característiques del *compromise kin group* patrilineal, que ella proposa anomenar *patrigrup* (SAN ROMÁN 1997, pàg. 94) o també *comunitats locals de parents* (*compromise patrikin groups*).

“el *patrigrup* o *compromise kin group* nucleado patrilinealmente e integrado patrilocalmente, con las variaciones y desviaciones individuales que sean, no es necesariamente exógamo ni ha sido siempre sedentario, y se relaciona con otros patrigrupos tanto por sus vínculos patrilineales, en especial con las mujeres (hermanas que se desplazan) como por sus nexos de afinidad (a través de ellas).”⁵⁸

“De hecho, los gitanos nuclean sus grupos locales de parientes en torno a un centro o una base patrilineal y son bastante consistentes en la práctica con la regla patrilocal, no parece una combinación incompatible con el nomadismo y son plenamente conscientes de ambos principios, incluso con una ideología acorde.”⁵⁹

Malgrat els indicis assenyalats més amunt sobre el parentiu dels *rrom* de Țandarei, en aquest moment seria encara prematur afirmar amb seguretat que les seves relacions de parentiu responen a la definició de patrigrup proposada per San Román. Sí que es pot assenyalat ja clarament que acostuma a tractar-se de comunitats locals de parents nucleades a través de germans, que semblen seguir un model de filiació patrilineal.⁶⁰

Figura 1

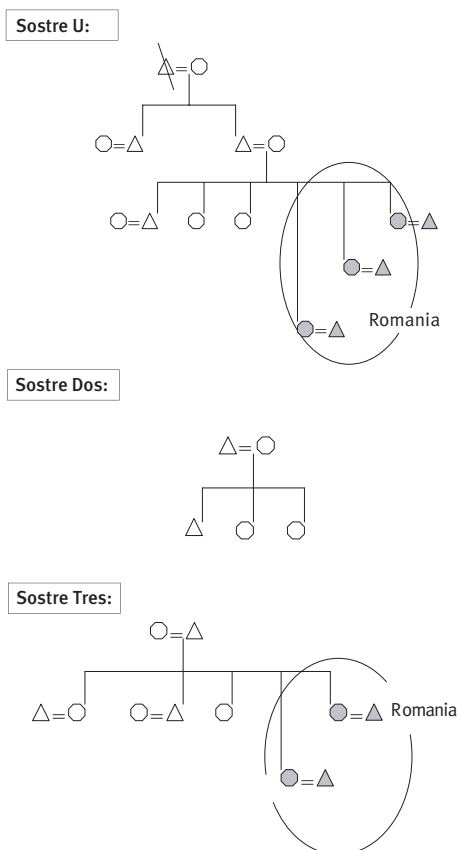

Figura 2

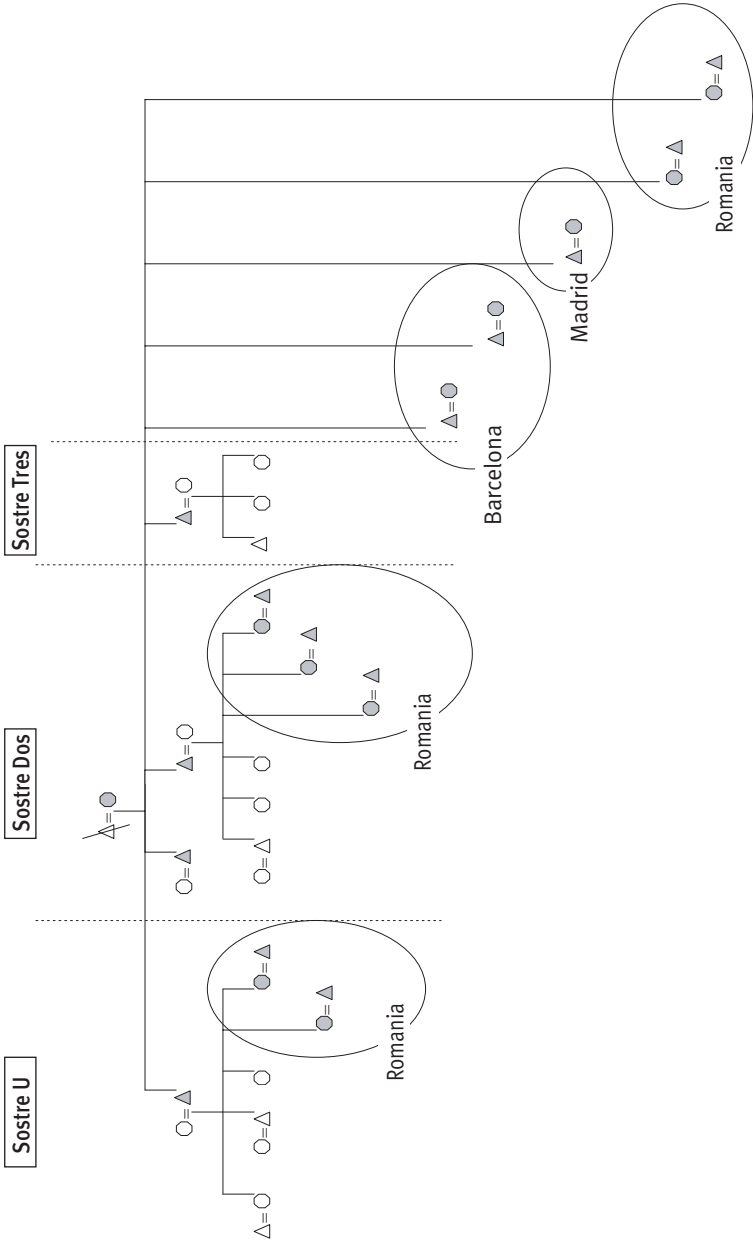
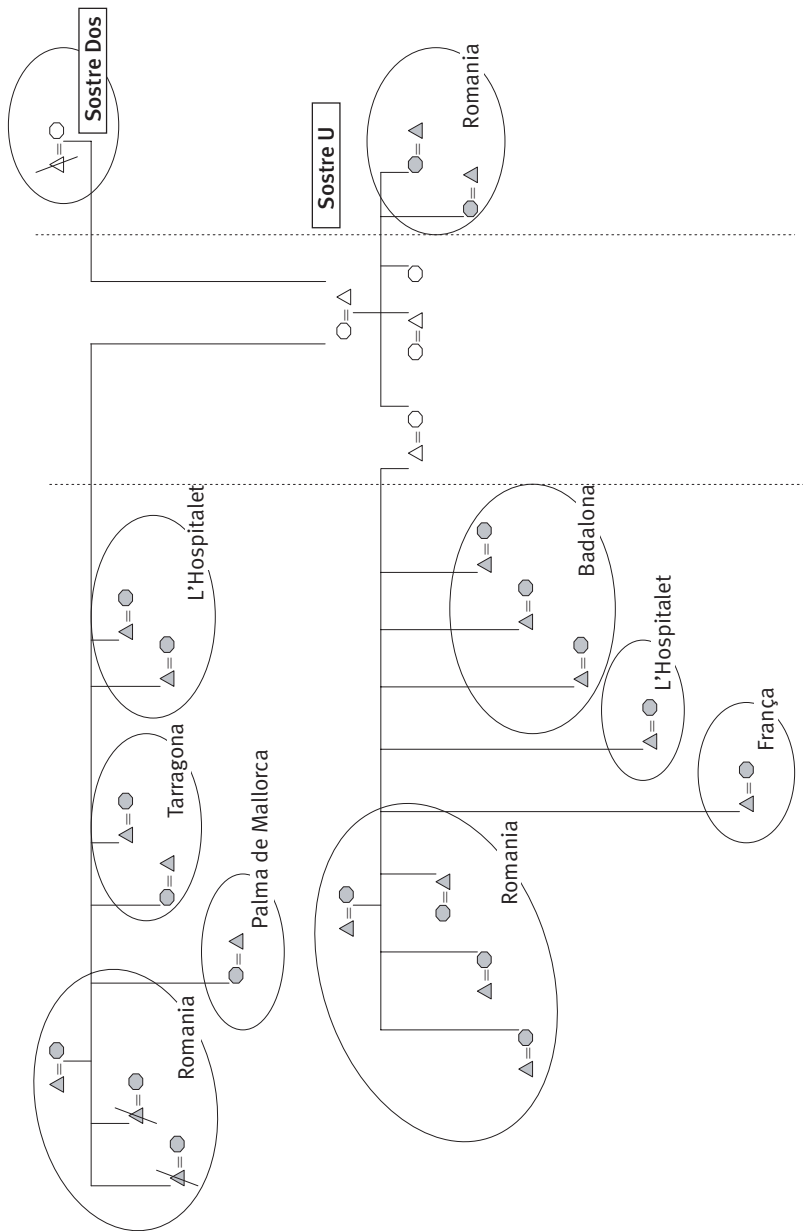

Figura 3

Estratègies de subsistència i posició socioeconòmica

Entre les estratègies de subsistència dels *rrom* a Barcelona, destaquen, d'una banda, la recollecció directa de diners a través de la venda de carrer, la música i diferents formes de mendicitat i, de l'altra, el comerç a partir de la recollida de productes de rebuig de la societat majoritària.

Per als *rrom*, l'accés al mercat laboral integrat és extremament difícil.

Entre les estratègies de subsistència dels *rrom* a Barcelona, en molts casos de caràcter marginal, destaquen, d'una banda, les que impliquen una recollecció directa de diners a través de la venda de carrer de diaris socials —a Barcelona *La Farola*— i de mocadors de paper o encenedors, la neteja de vidres de cotxes (especialment els joves), la música (gairebé exclusivament acordionistes) i diferents formes de mendicitat i, de l'altra, el comerç a partir de la recollida de productes de rebuig de la societat majoritària com ara roba usada, pneumàtics i peces de cotxes vells, electrodomèstics o altres objectes trobats a les escombraries.⁶¹ D'altra banda hi ha les activitats laborals integrades (en el mercat de treball oficial o negre) com ara la càrrega i descàrrega, la construcció, el treball temporal a l'agricultura, etc.; i el cobrament de salaris socials. En molts casos es combinen o s'alternen diferents estratègies de treball: per exemple la venda de *La Farola* en un lloc fix de molta aflluència de públic els caps de setmana i la venda de mocadors de paper o la neteja de vidres de cotxes en un altre lloc entre setmana.

Per als *rrom*, l'accés al mercat laboral integrat,⁶² tant en el mercat legal com en el mercat negre, és extremament difícil per diversos motius. El primer, que és el problema més important dels *rrom* en general, és la falta de regularització al país. Malgrat que molts tenen algun tipus de residència legal (primera targeta de residència o segona, resguards, etc.), només una petita part tenen permís de treball (en algunes ocasions, un resguard excepcional o permisos que ja no són vigents). Una primera estimació, feta amb la informació disponible en aquest moment,

apunta cap a una mitjana d'un permís de treball per cada dos o tres sostres. Tots els *rrom*, sense excepció, intenten i fan esforços per regularitzar-se al país i consulten sovint un advocat "español" privat perquè els ajudi en la qüestió de la regularització, la qual cosa suposa una despesa important a causa de la seva situació econòmica precària. En segon lloc, la falta de formació i especialització al país d'origen, que els resta competitivitat, i la competència d'altres immigrants en l'esfera laboral formal i en el mercat negre. A això s'hi afegeix la tradició de marginació històrica i la seva posició sociocultural prèvia a l'emigració, en què, per a certs sectors de la població, no era freqüent el treball regularitzat continu. I, en darrer lloc, la discriminació actual que pateixen a la societat espanyola pel fet de ser immigrants, romanesos i gitanos. Tot i així, els *rrom* mostren una voluntat explícita d'integració social i laboral.

Des d'aquesta perspectiva s'entén que especialment la venda de *La Farola*, com alguns altres treballs marginals, fos una estratègia de subsistència eficaç en un primer moment. No requereix regularització, permet una flexibilitat d'horaris i espais, és un treball que es pot exercir amb una limitada competència lingüística, i compta amb l'ajuda de "clients fixos" preocupats pel destí d'aquestes persones marginades. L'adaptació de la venda de *La Farola* i altres estratègies marginals, com la mendicitat, la neteja de vidres de cotxes i la música, podria aleshores explicar-se, en part, per les seves possibilitats d'adaptació durant la migració. Són treballs fàcilment aplicables en diferents contextos socioculturals i geogràfics, com és el cas dels països de pas —una necessitat en el cas dels *rrom*, pel seu procés migratori llarg i difícil— alhora que pot ajudar

Tots els *rrom*, sense excepció, intenten i fan esforços per regularitzar-se al país i mostren una voluntat explícita d'integració social i laboral.

La venda de *La Farola* és una estratègia de subsistència eficaç en un primer moment.

a explicar la seva persistència i l'èxit de la mobilitat dels *rrom*.

Tot i així, els ingressos d'aquests tipus de treball, i les seves estratègies de subsistència marginals en general, solen ser escassos en relació amb el poder adquisitiu necessari a la Barcelona actual —especialment els dos darrers anys, a causa de l'augment de la competència en aquest sector. A més, cal insistir en el *caràcter irregular i imprevisible* d'aquests ingressos, que només permeten una subsistència socialment vulnerable ja que impedeixen una planificació a mitjà i llarg termini i la possibilitat de respondre a circumstàncies imprevistes. A més, part dels ingressos que es guanyen amb *La Farola* són per a l'empresa que la reparteix entre els *rrom* (uns 70 cèntims d'euro per cada diari) i la neteja de vidres de cotxes i la mendicitat són sovint multades, la qual cosa cal restar dels seus ingressos econòmics (les multes solen ser de pels volts de 50 €).

L'organització social del treball dels *rrom* es caracteritza, generalment, per una estricta divisió en funció de gènere i, en menor mesura, d'edat. Els homes treballen junts, i les dones també.

L'organització social del treball dels *rrom* es caracteritza, generalment, per una estricta divisió en funció de gènere i, en menor mesura, d'edat. Els homes, amb l'excepció dels fills (petits), treballen junts, i les dones també. La participació activa de fills i filles en l'esfera laboral adulta des d'una edat primerenca es considera un factor clau per a la seva socialització i l'aprenentatge dels treballs. Tot i així, entre els *rrom* a Barcelona es nota una diferència important en els espais i tipus de treball per categoria d'edat del mateix sexe. Especialment els joves adults (les dones en el cas de la venda de *La Farola* i la mendicitat; els homes en el cas de la neteja de vidres de cotxes) treballen de manera ambulante en rutes concretes i estables mentre que els adults solen ocupar llocs fixos. Els membres d'un mateix grup

domèstic surten junts a treballar seguint la mateixa ruta o situant-se en semàfors o carrers propers. El territori de venda de *La Farola* i dels altres treballs marginals descrits es basa, dins de la comunitat, en el “dret del primer que arriba”. El “semàfor” pertany a la persona que l’ha ocupat primer. Aquesta manera de funcionar permet una constància que és important per establir una relació de confiança amb clients fixos i ajuda a evitar conflictes entre diferents persones i grups. Els conflictes pel territori se solen resoldre directament entre les famílies o en reunions àmplies com és el cas del culte. Els conflictes seriosos de qualsevol mena es resolen a través de l’amenaça i l’autoritat de la *kris* o ‘tribunal’ o ‘judici’ dels *rrom*, format pels homes de màxima autoritat de cada família.

Segons San Román, que escriu sobre els gitanos *calé* espanyols, els adults gitanos no ensenyen només, o no tant, un ofici concret als seus fills, o “ni tan sols diversos. Els ensenyen sobretot la forma de percebre i actuar sobre les variacions locals, estacionals i conjunturals de les possibilitats econòmiques de cada moment”, és a dir, el que “els pares gitanos ensenyen als seus fills no són oficis, sinó les pautes culturals amb les quals s’ha de treballar i les estratègies econòmiques centrals” (SAN ROMÁN 1997, pàgs. 130-131). El mateix es pot afirmar de les estratègies de subsistència dels *rrom*.

La marginació social

Entendre la situació dels gitanos immigrants romanesos a Barcelona i la seva àrea metropolitana, el seu accés a l’educació i els problemes que s’hi produeixen implica ser conscients de la marginació social,

Els conflictes pel territori se solen resoldre directament entre les famílies o en reunions àmplies com és el cas del culte.

Entendre la situació dels gitanos immigrants romanesos a Barcelona i la seva àrea metropolitana implica ser conscients de la marginació social.

de com funciona i de l'efecte que causa en els grups marginats.

Aspectes teòrics

Repassem els aspectes fonamentals de la marginació seguint San Román, que proposa entendre i conceptualitzar la marginació social de la manera següent:⁶³

La marginació es produeix en situacions de competència en la qual existeixen possibilitats objectives que es resolguin en la suplantació d'un dels competidors per l'altre.

- En primer lloc, “[l]a marginació es produeix en situacions de competència en la qual existeixen possibilitats objectives que es resolguin en la suplantació d'un dels competidors per l'altre, de forma que consisteix socialment en l'exclusió del marginat dels espais socials, de l'accés institucionalitzat als recursos comuns o públics, de forma que aquest accés és no-pautat, menor, limitat temporalment i dependent. Aquest procés estaria sempre subjecte a una tensió inclusió/exclusió que depèn tant de les variacions del mateix sistema sociocultural com de les propietats del marginat, sia un col·lectiu o un individu” (SAN ROMÁN 1991, pàg. 152).

El procés de marginació produeix, va acompanyat i s'alimenta d'una forma ideològica que dóna racionalitat i justifica l'exclusió.

- En segon lloc, destaca que “aquest procés de marginació produeix, va acompanyat i s'alimenta d'una forma ideològica que dóna racionalitat i justifica l'exclusió. Es tractaria d'estereotips que donen suport racional i justifiquen moralment aquella suplantació com una negació d'accés atribuïble a una suposada incapacitat personal, i que implica, en últim terme, la despersonalització social del marginat, la negació dels seus atributs socials d'entitat personal” (SAN ROMÁN 1991, pàg. 153).

- En tercer lloc, “la marginalitat, a més, per la seva escassa relació amb les institucions, per la seva

dificultat d'accés institucionalitzat als recursos i drets comuns i a prendre decisions amb eficàcia, tendeix a produir l'allunyament de les normes i els usos de relació comuns, donant lloc en diversos casos i condicions a contravenció de les normes o a abandonament dels usos" (SAN ROMÁN 1991, pàg. 154).

- En quart lloc, un altre aspecte important que destaca l'autora és la institucionalització de la marginació que es pot produir (SAN ROMÁN 1991, pàg. 154).

I, per acabar, la marginació és "un nivell en la tensió inclusió/marginació, un component variable que pot estar present en determinats camps de relació social institucionalitzada. Tendria a produir-se quan, sense altra alternativa o quan es valora com la millor possible per qui fos susceptible d'exclusió, es donés en un camp de competència concret la viabilitat objectiva de suplantació" (SAN ROMÁN 1991, pàg. 154), és a dir que "l'intent de suplantació amb possibilitats d'eficàcia objectives, en un camp de competència global o bé específic, justificat i racionalitzat per la negació dels atributs d'entitat personal, pot produir-se o no. Això depèn del marc d'alternatives disponibles en el sistema en un moment donat i es presenta en diversos graus en funció de les seves condicions en aquell moment i espai determinats, i depèn també de les propietats que exhibeixin els pobles, els grups, les categories de persones o els individus susceptibles d'exclusió i, per tant, en ser aquestes dues sèries de factors variables en el temps i l'espai, la marginalitat pot avançar, retrocedir, variar, extingir-se o assolir-se i, si s'escau aquest darrer cas, es crearà un estat marginal per a un dels competidors o l'expulsió del camp específic de competència" (SAN ROMÁN 1991, pàg. 154).

La marginació és "un nivell en la tensió inclusió/marginació, un component variable que pot estar present en determinats camps de relació social institucionalitzada.

La posició del marginat és, així doncs, una posició no prevista “en el sistema de relacions definitòries d’estatus, no actua sobre les bases dels rols corresponents a aquest estatus, ni exhibeix les propietats d’estat corresponents a les coordenades espacio-temporals concretes del sistema. Les seves relacions amb el sistema estan negativament determinades per les que es realitzen en el mateix sistema, i presenten per tant característiques econòmiques residuals” (SAN ROMÁN 1990, pàg. 117). Es pot afegir que existeix una relació de dependència entre el grup marginat i els altres membres ciutadans de la societat. La desaparició de tots els marginats no té conseqüències per al mateix sistema.

Per acabar, cal diferenciar estatus marginal i camps de marginació; certes persones tenen camps de marginació com ara no poder votar políticament però poden estar integrats en altres camps, per exemple, quan el tipus de treball que els immigrants fan és necessari per a la societat. És important, en relació amb el que hem dit, entendre la diferència estructural entre la pobresa i la marginació, tot i que generalment els marginats són pobres, no ho han de ser necessàriament, de la mateixa manera que no tots els pobres són marginats: “les mateixes posicions del sistema preveuen, precisament, la desigualtat i la pobresa com a part integrant de les seves posicions i propietats definitòries. En aquest sentit, podria dir-se que el paupèrrim peó agrícola està lamentablement i perfectament inclòs en el sistema ecocultural, mentre que no ho està un buscador que rastreja residus de l’abocador, tot i que pugui estar millor alimentat que el primer” (SAN ROMÁN 1990, pàg. 117).

És important entendre la diferència estructural entre la pobresa i la marginació, tot i que generalment els marginats són pobres, no ho han de ser necessàriament, de la mateixa manera que no tots els pobres són marginats.

L'actual marginació social dels rrom de Tãndarei

Una anàlisi de la situació actual dels rrom a Barcelona destaca els factors següents que afirmen la seva posició social marginal a la societat espanyola:

(1) Estratègies de subsistència

Els treballs dels rrom a Barcelona (en aquest cas la venda de *La Farola*, de mocadors de paper, la neteja de vidres de cotxes, etc.), de fet, no són treballs previstos en la societat majoritària, no són del tot formalitzats però tampoc no són estrictament il·legals. Se situen en els límits de la regularització i no proporcionen cap prestigi segons les normes socials establertes. D'altra banda, veiem que l'accés a un treball integrat, en molts casos, és impossible per la falta de regularització al país, a la vegada que l'accés al mercat negre és més difícil per la competència d'immigrants legals o il·legals d'altres procedències que no porten l'estigma *gitano* i que solen ser contractats amb preferència. El treball en el mercat negre, malgrat la seva illegalitat des del punt de vista del treball pot, tot i així, ser un element d'integració social important. En segon lloc, veiem com actualment s'estableix una *relació de dependència* unidireccional amb la societat majoritària, amb una nul·la capacitat actual de reivindicació dels rrom: Mentre que als membres de la societat majoritària no els afectaria en absolut que els treballs dels rrom desapareguessin, aquests darrers depenen completament dels *gaže* per subsistir.

(2) Competència i accés als recursos

Els rrom tenen dificultats per accedir als recursos generals de la societat majoritària. Ja hem assenyalat

Els treballs dels rrom a Barcelona no són del tot formalitzats però tampoc no són estrictament il·legals.

L'accés a un treball integrat és impossible per la falta de regularització al país i l'accés al mercat negre és més difícil per la competència d'immigrants legals o il·legals que no porten l'estigma gitano.

el difícil accés al mercat laboral i a l'habitatge. Aquesta dificultat també es dona en altres àmbits com en *l'accés a les institucions*, per la falta d'informació sobre les institucions del país i certa desconfiança envers elles. Així, per exemple, la gran majoria dels *rrom* mai no havia acudit per iniciativa pròpia, entre altres, als Serveis Socials, malgrat que aquesta tendència ja ha canviat. D'altra banda és sorprenent que les famílies de *rrom* que poden, acuden a un advocat *espanyol* privat i pagat en comptes d'accedir a assistència jurídica gratuïta com, per exemple, la que ofereixen els sindicats.

També hi ha el problema de *l'accés a l'espai públic i la competència per fer-lo servir*. Els *rrom* entren a "competir" per l'ús de l'espai públic urbà. Aquesta competència ja ha portat a diversos intents d'exclusió dels *rrom*, com, per exemple al barri de la Teixonera on la comunitat de veïns va aconseguir excloure'ls de la plaça de la Vall d'Hebron, o la tensió que es viu entre espanyols gitanos i *rrom* a Sant Roc, entre altres coses per l'ús d'algunes places del barri i que ha resultat en un "acord" que "ha prohibit" (temporalment) l'entrada dels *rrom* a certes places del barri.

Justament l'ocupació de l'espai públic i la forma de reagrupament comunitària dels *rrom* sembla que sigui un dels problemes més actuals entre els *rrom* i la població local.

La comunitat de *rrom* romanesos que hi ha aquí pertany, en la seva gran majoria, a l'església evangèlica pentecostal —després del 1989, Romania va assistir al renaixement de les religions, latents durant el període comunista, especialment de les esglésies neoprotestants. Per celebrar la seva missa evangèlica o *culte* els *rrom* llogaven un local del barri, al qual fa poc temps se'ls va denegar l'accés per queixes

L'ocupació de l'espai públic i la forma de reagrupament comunitària dels *rrom* és un dels problemes més actuals amb la població local.

La comunitat de *rrom* romanesos que hi ha aquí pertany, en la seva gran majoria, a l'església evangèlica pentecostal.

dels veïns. No obstant això, durant el treball de camp no s'han pogut constatar irregularitats o problemes *reals* durant les celebracions que, a més, es fan en un horari de tarda. D'altra banda, malgrat la importància de la religió per a ells i a l'Estat espanyol, les administracions locals no han mostrat gens de bona voluntat per facilitar-los un lloc de reunió per celebrar el *culte*, reiteradament sol·licitat pels *rrom*, la qual cosa els ha obligat a fer aquestes celebracions a l'aire lliure, en un espai públic molt visible i competit per altres grups del barri i que, per això mateix, no sembla que afavoreixi les bones relacions interètniques.

Podríem observar breument que si l'ús de l'espai públic és un dret de tots els ciutadans, encara és més important per als *rrom*, ja que la cohesió i la reproducció social del grup ètnic necessita espais i ocasions que permetin que els seus membres es reunixin. De vegades, les reunions i la mobilitat que impliquen es converteixen en una obligació moral com és el cas de reunions motivades per malalties greus, funerals o celebracions (com ara les noces, els bateigs...) en les quals s'ajunten familiars dispersos i que constitueixen un factor de cohesió i de reproducció social que reforça la identitat del grup.

(3) *La ideologia despersonalitzadora*

La marginació i exclusió (social, legal o econòmica) es legitima sempre mitjançant discursos i retòriques de l'exclusió, culturalment construïts, en la mesura que obtenen l'autoritat dels principis en què cada societat recolza en un moment històric determinat. D'aquesta manera, cal una justificació ideològica que legítimi la marginalització o exclusió social (JULIANO 2004, pàg. 56). Aquesta justificació ideològica es recolza bàsicament en una assignació

Si l'ús de l'espai públic és un dret de tots els ciutadans, encara és més important per als *rrom*, ja que la cohesió i la reproducció social del grup ètnic necessita espais i ocasions que els permetin reunir-se.

Les categories *immigrant* i *gitano* generalment concebudes com a “problemes socials” comporten estereotips i prejudicis i les consegüents actituds xenòfobes.

d’alteritat i aquesta es construeix correlativament al procés de delimitació identitària. En realitat es tracta de construir una diferència, i tot seguit assenyalar-la com el motiu de la segregació (JULIANO 2004, pàg. 57). En el cas dels *rom* romanesos immigrants, podem assenyalar doncs que tant la categoria d’*immigrant* com la de *gitano* són categories ben preestablertes en la societat espanyola quan arriben al país —això també és aplicable en menor mesura a la categoria *romanès*. Es tracta de categories estigmatitzades per la població majoritària i les institucions oficials (pensem en les polítiques d’expulsió o en les lleis d’estrangeria que deneguen el dret humà fonamental al treball). D’aquesta manera, les categories *immigrant* i *gitano* constitueixen un criteri diferenciador enfront de la població majoritària que justifica la marginació d’aquesta població. Ambdues categories, generalment concebudes com a “problemes socials” comporten estereotips i prejudicis i les consegüents actituds xenòfobes que dificulten l’accés a determinats recursos. Amb relació a això cal assenyalar que les retòriques d’exclusió actuals ja no es basen en un discurs de superioritat d’unes races sobre les altres sinó que es recorre a trets de conducta o a hàbits socials, se seleccionen o se’n creen i “se’ls especialitza per mostrar la impossibilitat de la convivència” (JULIANO 2004, pàg. 57). Aquest nou discurs d’exclusió —o forma de racisme— ha estat denominat *diferencialisme culturalista* o *fonamentalisme cultural* per Stolcke (STOLCKE 1995). En definitiva, es tracta de “l’atribució als trets culturals —que són per definició mòbils i adquirits per aprenentatge— d’immutabilitat al llarg de cada existència, i la transmissió directa i efectiva des dels avantpassats (condicions que només serien aplicables a les característiques físiques) [...].

En efecte, les preguntes significatives respecte a això no tracten de com es construeixen les diferències culturals, quins són els seus significats i fins a quin punt dificulten o faciliten la convivència, ni quines són les característiques dels grups desviats, marginals o exclosos, sinó com i per què es trien determinats trets, se'ls essencialitza, i es caracteritza a través d'ells el grup propi i els que no hi pertanyen” (JULIANO 2004, pàg. 57).

Tant el procés de migració gitano i romanès, com les referències constants a les seves professions marginals *visibles* han portat a una sobreexplotació d'aspectes negatius en els mitjans de comunicació. Ni els *rrom* que tenen treballs integrats ni els *rrom vatraş*, per la seva invisibilitat, no són representats a la premsa. Es produeix, aleshores, una *imatge distorsionada* dels “gitanos romanesos”, primerament a causa d'una generalització indeguda i, segonament, estigmatitzant sempre els *rrom* més marginats. L'opinió pública també reproduïx aquesta retòrica de l'exclusió: “tenen fins a *quatre* cases al barri”, “sempre estan a les places o al carrer” i “tenen molts fills”, “els bebès que porten estan drogats”, “no són seus”,⁶⁴ com si no tinguessin el dret d'ús de l'espai públic o el de tenir una família nombrosa; tots dos, signes de personalitat social. Els informes de diversos centres dels Serveis Socials també assenyalen com a característica “problemàtica” dels *rrom* que “són famílies extenses”.

(4) *Risc d'exclusió social*

Novament els gitanos romanesos immigrants tenen més possibilitats de trobar-se en una posició de marginació social (o de perpetuar-la) a la societat espanyola per diversos motius. En primer lloc, per la

Tant el procés de migració gitano i romanès, com les referències constants a les seves professions marginals *visibles* han portat a una sobreexplotació d'aspectes negatius en els mitjans de comunicació.

Els *rrom* sempre tenen diverses estratègies de subsistència a mà, algunes integrades i altres de marginals.

Quan la seva posició i el seu treball integrat es perden, els *rrom* recorren a treballs marginals per subsistir.

marginació en el seu país d'origen. Aquesta situació influeix directament en les seves dificultats actuals d'inserció laboral, a causa de la poca educació i formació que han pogut rebre a Romania i que pot incidir en la reproducció d'estratègies laborals marginades i d'assistència social, alhora que la societat espanyola els tanca les portes a altres possibles estratègies de subsistència. En segon lloc, són més vulnerables, irònicament, per haver-se buscat la vida sempre. Els *rrom* sempre tenen diverses estratègies de subsistència a mà, algunes integrades i altres de marginals. En comparació amb altres tipus de població, poden recórrer a aquestes estratègies quan la seva posició i el seu treball integrat es perden, com sembla haver estat el cas després de la caiguda del règim comunista l'any 1989, per exemple. En comptes d'haver d'esperar fins que es presenten noves oportunitats integrades i dependre'n, els *rrom* recorren a treballs marginals per subsistir. El desavantatge pot arribar a ser que quan es tornen a presentar altres oportunitats, mantenen el seu treball marginal. A més, no aguantaran l'exploació fins al punt que ho potser ho fan altres immigrants que no poden servir-se d'estratègies marginals perquè no tenen aquesta alternativa.⁶⁵

Es pot observar, en aquest context, que no hi ha constància, o n'hi ha poca, d'altres col·lectius d'immigrants en aquests nínxols econòmics, com ara la venda de *La Farola*, etc., i que amb la població *rrom* s'estan donant problemes no tan habituals amb altres col·lectius d'immigrants, com pot ser l'ús de l'espai públic... Una de les diferències radicals entre la població *rrom* i la gran majoria d'altres immigrants és que es tracta d'una població marginada al seu país d'origen. Malgrat les condicions de precarietat

de molts immigrants al seu país d'origen (com pot ser el cas dels equatorians o els paquistanesos, els marroquins o els subsaharians), els problemes de conflicte armat (colombians, ruandesos, etc.) o les crisis econòmiques (com és el cas, per exemple, dels argentins) no es tracta de poblacions marginades al seu país d'origen. Malgrat les seves dificultats, són problemes compartits en la societat a la qual pertanyen, de la qual senten que formen part. Aquest no és el cas dels *rrom*, que procedeixen d'un país on estan socialment exclosos. A més de ser immigrants, comparteixen el context social d'altres marginats com és el cas de part de la població de gitanos espanyols o espanyols no gitanos en barris marginals d'aquí.

Els *rrom*, a més de ser immigrants, comparteixen el context social d'altres marginats com la població de gitanos espanyols.

La intervenció actual amb els gitanos romanesos

Repassem breument unes primeres i urgents conclusions inicials sobre com s'està organitzant la intervenció social actual amb els *rrom*. En primer lloc, destaca que parteix d'un desconeixement total i absolut de la procedència, el procés migratori i el context sociocultural actual dels *rrom* i que té un fort caràcter assistencialista. Aquest desconeixement generalitzat es dona en tots els nivells: Serveis Socials, serveis de mediació, institucions, escoles, associacions de gitanos espanyols, etc. Les dades de l'informe final de l'*Avaluació del Servei de Mediació Intercultural de l'Ajuntament de Barcelona* (DÍAZ 2004) també conclouen que el col·lectiu de *gitanos* romanesos és el gran desconegut i confirma que existeix la percepció que no accedeixen als Serveis Socials pel seu propi peu (DÍAZ 2004, pàg. 46). El mateix informe conclou que "a nivell general la crítica fonamental [al servei de mediació intercultural] és l'absència de directives de les autoritats

La intervenció social actual amb els *rrom* parteix d'un desconeixement total i absolut de la procedència, el procés migratori i el seu context sociocultural actual.

sobre l'actuació cap a la immigració (especialment sobre els usuaris que es troben en situació irregular)» (DÍAZ 2004, pàg. 48). El servei de mediació intercultural es redueix sovint a un servei d'interpretació.

En segon lloc, en l'àmbit local, es donen encara altres factors ja clàssics: (a) La desarticulació freqüent entre la varietat existent d'entitats i programes dificulta l'optimització dels esforços i recursos. (b) Falta d'informació sobre els programes. (c) Falta de continuïtat dels programes i de les persones involucrades, que trenca les relacions socials de confiança entre les parts i disminueix la difusió de la informació, la comunicació i l'operativitat. En general, hi ha una falta de planificació i una manca de recursos percebuda pels professionals i, més important en aquest cas, seria el que, per analogia amb els estereotips justificants de la falta d'acció contínua amb els *rrom*, podríem anomenar el "caràcter nòmada" dels professionals que treballen als Serveis Socials i en la mediació intercultural. Aquest caràcter passatger també es remarca a l'informe final de l'*Avaluació del Servei de Mediació Intercultural de l'Ajuntament de Barcelona*, que assenyala la falta de consolidació dels equips. La inestabilitat del personal i de les direccions limita l'elaboració d'estratègies de certa continuïtat (DÍAZ 2004, pàg. 48). (d) La retroalimentació de la informació dels programes i els seus resultats és mínima i no facilita l'aprenentatge continu a partir d'aquestes experiències. Els professionals que treballen amb *rrom* no disposen de cap mecanisme, a banda de les seves relacions personals, per difondre les seves propostes, les seves experiències d'èxit o fracàs i els fets que les han motivat. Tots aquests factors limiten l'eficàcia a llarg termini dels programes i condicionen la possibilitat d'un canvi dirigit.

Els professionals que treballen amb *rrom* no disposen de cap mecanisme, a banda de les seves relacions personals, per difondre les seves propostes, les seves experiències d'èxit o fracàs i els fets que les han motivat.

Com ja hem assenyalat, malgrat l'estereotip vigent que creu que “només vénen a demanar”, el contacte entre els *rrom* i els Serveis Socials no es va produir pel seu acostament voluntari a aquests Serveis sinó per iniciativa o obligació dels professionals dels Serveis Socials. En aquest moment, tot i així, les xarxes d'informació entre els *rrom* han foragitat la ignorància quant a les institucions i gran part de la desconfiança cap a elles que va caracteritzar un primer període i que està cedint en favor de la possibilitat de beneficiar-se de l'assistència social com a estratègia de subsistència alternativa. Es pot observar breument que la Llei d'estrangeria, en el cas d'alguns *rrom*, permet que accedeixin a salaris socials (PIRMI) mentre que no poden accedir legalment a un treball (és a dir, permís de residència en regla, residència de més de dos anys però sense permís de treball). Un altre problema és el de la condicionalitat de les ajudes socials (beques de menjador, PIRMI, etc.) que porta els *rrom* a competir pels mateixos escassos recursos que altres sectors de la població i que en dificulta la sortida de la marginalitat, ja que una millora en la seva situació econòmica (per exemple, a través de la inserció laboral) perjudica l'ajuda que reben.⁶⁶ D'aquesta manera existeix el risc que els *rrom*, malgrat l'esperança d'una millora, es trobin en la situació que caracteritza també certs sectors de la població espanyola, per als quals surt més a compte el treball informal combinat amb el cobrament de salaris socials que una inserció laboral real en un lloc de treball mal pagat; la qual cosa, tanmateix, perpetua la seva marginació social.

En darrer lloc, destaca que, en aquest moment, les demandes més freqüents dels *rrom* als Serveis Socials són un local per celebrar els ritus de la seva religió, llet per alimentar els bebès, l'accés a guarde-

El contacte entre els *rrom* i els Serveis Socials no es va produir pel seu acostament voluntari sinó per iniciativa o obligació dels professionals.

Ara les seves xarxes d'informació han foragitat la ignorància quant a les institucions i que estan cedint en favor de la possibilitat de beneficiar-se de l'assistència social com a estratègia de subsistència alternativa.

ries i a una escolarització “completa” (gratis, amb beques de menjador i amb horari complet) i programes de planificació familiar.

Campaments gitanos?

Els *rrom* romanesos a Espanya no acostumen a viure en campaments. Les possibles estades de *rrom* romanesos en campaments es produeixen gairebé exclusivament com a resultat d'un procés migratori sense cap altra alternativa.

Els *rrom* romanesos a Espanya no acostumen a viure en campaments ni hi han viscut al seu país d'origen. Per això mateix, els campaments no han de ser una manera de justificar la falta de polítiques d'accés a un habitatge digne. Tant a Espanya com en altres països europeus les possibles estades de *rrom* romanesos en campaments es produeixen gairebé exclusivament com a resultat d'un procés migratori sense cap altra alternativa. El pas per algun campament és freqüent només entre els migrants que van sortir fa poc menys d'una dècada de Romania i que hi van viure, a França, a Madrid o en altres llocs, com a conseqüència de la precarietat de la seva situació socioeconòmica. La gran majoria dels campaments a Barcelona, visitats durant el treball de camp, pertanyien, sobretot, a gitanos portuguesos.

Tot i així, d'una banda els campaments existeixen com a solució temporal i, de l'altra, viure en caravana o *roulotte* pot formar part de la tradició cultural de certs pobles o col·lectius itinerants. A Catalunya els campaments acostumen a tenir una connotació extremadament negativa i s'interpreta la seva existència com l'ús indegut i il·legal de l'espai públic o, de vegades, privat. La situació en altres països europeus és, tanmateix, diferent. Segons assenyala l'Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE), “per als *rrom* amb un mode de vida tradicional nòmada o seminòmada, la disponibilitat

de campaments legals i adequats és un requisit per mantenir la seva identitat de grup” (OSCE 2000, pàg. 110). Per això molts països europeus amb un alt índex de població itinerant tenen regulacions que exigeixen a les autoritats competents preveure i mantenir campaments permanents. Per exemple, el *Besson Act 1990* de França requereix campaments a cada municipi de més de 5.000 habitants on grups itinerants puguin aturar-se o quedar-s’hi. Al regne Unit el *Caravan Sites and Control of Development Act 1960* va començar a regular l’estacionament i la constitució de campaments. La llei va ser adaptada més tard i va desembocar en la *Caravan Sites Act 1968* que requeria que les autoritats locals implementessin els campaments necessaris. La idea era disposar de prou places per allotjar tota la comunitat gitana o *Gypsy*.⁶⁷ A diversos països, com per exemple Bèlgica,⁶⁸ la “caravana” està legalment reconeguda com a habitatge i la legislació nacional reconeix el dret a viure en un campament als grups que tenen aquesta *tradició cultural*. Però aquestes i altres lleis, com la legislació d’Holanda i la d’Irlanda del Nord, també regulen i prohibeixen als *gitanos* o itinerants estacionar-se en llocs no autoritzats. A la pràctica, els resultats d’aquestes lleis arriben a tenir resultats ambigus ja que, malgrat la legislació, la quantitat de places als campaments o el nombre de campaments solen ser insuficients. Llavors el problema és que l’obligació de residir en un campament legal i la falta de campaments —generalment perquè les autoritats locals són reticents a complir amb la seva responsabilitat i les autoritats nacionals no les sancionen— posa molts itinerants en una situació d’il·legalitat per falta de possibilitats pràctiques de romandre en un campament legal i complir amb la llei.⁶⁹

Molts països europeus amb un alt índex de població itinerant tenen regulacions que exigeixen a les autoritats competents preveure i mantenir campaments permanents.

Existeixen lleis europees i internacionals que atorguen el dret a un habitatge digne, segons els valors culturals de cada grup.

Així doncs, existeixen lleis europees i internacionals que atorguen el dret a un habitatge digne, segons els valors culturals de cada grup. Es podria proposar que també a Espanya es reconegués el dret a un habitatge digne en un campament o fins i tot que s'exigís el compliment d'aquestes lleis. Repassem breument les lleis nacionals i internacionals més importants que hi estan relacionades.

(1) *Declaració Universal dels Drets Humans, article 25*. “Tota persona té dret a un nivell de vida adequat que li asseguri la salut, el benestar i, en especial, l'alimentació, el vestit i l'habitatge, a ella i a la seva família”.

(2) *Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (CESCR), article 11, paràgraf 1*. Aquest article atorga el dret a un habitatge digne i obliga els estats a prendre mesures per garantir aquest dret. “Els estats parts en el present Pacte reconeixen el dret de tota persona a un nivell de vida adequat per a ella i la seva família, fins i tot alimentació, vestit i habitatge adequats, i a una millora contínua de les condicions d'existència. Els estats parts prendran les mesures adients per assegurar l'efectivitat d'aquest dret”.⁷⁰ Espanya va firmar el Pacte el 27 d'abril del 1977.

El *Comentari General, 115-117* menciona a més que un dels elements del dret a l'habitatge és que estigui adaptat a la cultura de les persones.

(3) *Carta Social Europea, article 16*: Dret de la família a una protecció social, legal i econòmica. Els estats firmants es comprometen a fomentar la protecció econòmica, legal i social de la vida familiar, entre altres, a través de la provisió de l'habitatge.

(4) *Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, article 12*. Tota persona que romangui legalment en el territori d'un Estat té dret a desplaçar-se lliurement dins d'aquest territori i a escollir la seva residència lliurement.

(5) *Convenció Europea de la Protecció de Drets Humans, article 8*. Tota persona té dret a que es respecti la seva vida privada, vida familiar i habitatge.

(6) *Convenció Europea de la Protecció de Drets Humans, Protocol 4, article 2*. Senyala la llibertat de desplaçament.

(7) *Constitució espanyola. Article 14*. Els espanyols són iguals davant la llei, sense que pugui prevaler cap discriminació per raó de naixement, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social. *Article 46*: Els poders públics garantiran la conservació i promouran l'enriquiment del patrimoni històric, cultural i artístic dels pobles d'Espanya i dels béns que l'integren, sigui quin sigui el seu règim jurídic i a seva titularitat. La llei penal sancionà els atemptats contra aquest patrimoni. *Article 47*: Tots els espanyols tenen dret a gaudir d'un habitatge digne i adequat. Els poders públics promouran les condicions necessàries i establiran les normes pertinents per fer efectiu aquest dret, regulant la utilització del sòl d'acord amb l'interès general per impedir l'especulació. La comunitat participarà en les plusvàlues que generi l'acció urbanística dels ents públics.⁷¹

Especialment rellevant en aquesta discussió és l'article 8 de la Convenció Europea de Drets Humans que ha estat la clau en diversos judicis del Tribunal

Europeu de Drets Humans. Per exemple, en el judici 3.10.1983. *Sami vs Noruega*. Basant-se en aquest article, els *sami* noruecs van guanyar el judici contra l'Estat noruec per no haver posat a la seva disposició prou territori per permetre la seva manera tradicional de viure (nòmada).

La interpretació dels drets europeus citats incideix a fer que existeixi el dret a campaments per a *rom* pels motius següents:⁷²

(1) Existeix el dret a un habitatge digne (Constitució espanyola).

(2) Existeix el dret al respecte de la vida privada i familiar (que inclou l'habitatge).

(3) Aquests fets creen una obligació per a les administracions.

(4) Una minoria cultural té dret que es respecti la seva manera de viure.

(5) Aquest dret és aplicable a *rom* i itinerants.

(6) Per això, les administracions tenen l'obligació de fer que existeixin les possibilitats reals per a la realització d'aquesta vida.

(7) Per aconseguir això, calen els campaments necessaris.

El repàs de la situació en altres països europeus i la legislació internacional fa necessària una reflexió sobre la situació de la població itinerant a Espanya.

Aquest no és el moment de debatre les implicacions jurídiques de cada llei en particular i les obligacions que crea en cadascun dels nivells administratius, però el repàs de la situació en altres països europeus i la legislació internacional fa necessària una reflexió sobre la situació de la població itinerant a Espanya i podria interpretar-se com un element clar a favor d'una regularització millor, que respecti el seu dret a una vida digna.

Accés dels rrom romanesos a l'educació

Un dels àmbits on més s'incideix en la integració social de població immigrant és l'escola. Dit això, també és a l'escola on es reflecteix i, sovint, es reprodueix el caràcter de les relacions interètniques i les desigualtats socials existents. En aquest apartat indaguem sobre aquests factors involucrats en la incipient escolarització dels nens i les nenes *rrom*.

Situació actual

En aquest moment existeix poca experiència amb *rrom* a les escoles de Barcelona i Badalona i la seva presència és encara limitada. Les poques opinions i experiències varien però, en general, direcció i professorat destaquen que els nens i també les nenes *rrom* que assisteixen a l'escola primària participen amb interès en les activitats escolars i extraescolars —mentre siguin gratuïtes—, aprecien i agraeixen els menjadors. La llengua no sembla que sigui un problema important. També s'assenyala explícitament que no són conflictius a classe. D'altra banda, es remarquen alguns factors preocupants com la falta d'informació i comunicació amb les famílies i la precarietat econòmica en què sovint es troben, amb tots els problemes consegüents; l'absentisme total d'alguns nens i algunes nenes i la irregularitat de l'assistència d'altres; la falta d'adaptació al sistema escolar, que es fa notar en l'absència de certs hàbits necessaris a classe; en alguns casos problemes d'higiene, i la seva difícil escolarització secundària.

És impossible oferir percentatges absoluts d'escolarització dels fills i les filles dels *rrom*; així doncs, ens basem en les dades recollides durant el treball de

Els nens i també les nenes *rrom* que assisteixen a l'escola primària participen amb interès en les activitats escolars i extraescolars. La llengua no sembla que sigui un problema important.

És impossible oferir percentatges absoluts d'escolarització dels fills i les filles dels *rrom*.

A Barcelona no hi ha gairebé cap nen *rrom* escolaritzat a la secundària.

camp i en la informació oferta pels Serveis Socials, per les escoles, per la Inspecció del Departament d'Educació i per la Direcció General de Centres.

A Barcelona, segons la informació obtinguda dels Serveis Socials en els barris de població *rrom*, gairebé la totalitat dels infants en edat escolar primària de les famílies de les quals es té constància i amb qui és té contacte directe assisteixen a l'escola. Tanmateix, el canvi amb la franja d'edat de l'escolarització secundària és radical i no hi ha gairebé cap nen *rrom* escolaritzat a la secundària. D'altra banda, la Inspecció del Departament d'Educació i la Direcció General de Centres de Barcelona no ha fet cap mena d'estudi i no es disposa d'informació sobre aquest tema.

A Badalona, per la seva banda, no hi ha informació disponible als Serveis Socials sobre l'escolarització dels *rrom*. Segons la informació oferta per l'actual presidenta de la Comissió d'Escolarització de Badalona dels Serveis Territorials d'Educació de Barcelona Comarques i les escoles contactades, a tot Badalona hi ha constància de 68 nens i nenes romanesos escolaritzats, 56 en les escoles de Sant Roc i 12 en escoles de Badalona fora d'aquest barri. Es tracta de 56 nens i nenes a primària (aproximadament el 30% són noies) i 12 a secundària (gairebé exclusivament nois). Destaca que de la població total de nens i nenes *rrom* a Badalona, el 79% està escolaritzada a Sant Roc i, d'aquest percentatge, el 69% (el 57% de tots els infants *rrom* escolaritzats a Badalona) va a la mateixa escola, Lestonnac. Entre els seus 600 alumnes, Lestonnac té *dos* estudiants espanyols no gitanos (el 0,21%), aproximadament el 74,59% de l'alumnat són gitanos espanyols, el 7,8% són paquistanesos i el 6,4% romanesos. La resta dels alumnes procedeix de la Xina, l'Equador, el Marroc, Bulgària,

De la població total de nens i nenes *rrom* a Badalona, el 79% està escolaritzada a Sant Roc i, d'aquest percentatge, el 69% va a Lestonnac.

Bolívia i la República Dominicana.⁷³ Veiem, en aquest cas, un exemple clar de concentració d'alumnat desavantajat d'origen immigrant o gitano. A Badalona també es pot afirmar que l'escolarització secundària és més difícil.

Veurem ara com l'accés a l'escola i les característiques de l'escolarització dels nens i les nenes *rrom* es relaciona directament amb cinc tipus de factors: l'accés a l'escolarització al país d'origen; el procés migratori; la marginació social; la resistència cultural i ètnica; i els factors derivats del contacte amb la societat espanyola i catalana i el seu sistema educatiu.

Accés a l'educació al país d'origen

Tot i que la Constitució romanesa (article 32.1) i la Llei d'educació (84/1995 article 5 i article 12) afirmen, de manera explícita, el dret a l'educació independentment de la raça, el grup ètnic, el gènere, la classe social (BERCUS 2004, pàg. 5), segons l'estudi més actual i rellevant sobre el tema, *Stigmata, Segregated Schooling of Roma in Central and Eastern Europe* de l'European Roma Rights Center (ERRC, 2004c), els nens i les nenes *rrom* a Romania són exclosos sistemàticament del dret a una igual dignitat per un sistema educatiu basat en la segregació ètnica. Aquesta segregació existeix des de fa dècades i comporta per als *rrom* un estigma d'inferioritat, la negació del dret a la igualtat d'oportunitats i la falta de possibilitats de viure i estudiar en una societat multicultural en la qual se'ls respecti (ERRC 2004c, pàg. 9). Encara que la situació de segregació a Romania és menys dramàtica que a Bulgària, un gran nombre de nens i nenes *rrom* estudien en *escoles gueto* de població

Tot i que la Constitució romanesa afirma, de manera explícita, el dret a l'educació independentment de la raça, el grup ètnic, el gènere, la classe social, els nens i les nenes *rrom* a Romania són exclosos sistemàticament del dret a una igual dignitat per un sistema educatiu basat en la segregació ètnica.

Segons investigacions recents, a Romania els infants *rrom* tenen quatre vegades més probabilitats de no tenir accés a guarderies i educació infantil que els nens i nenes de la població majoritària.

exclusivament *rrom*. Aquesta separació es dóna per la segregació residencial del mateix barri (com ho afirmen molts *rrom* a Barcelona); pel fet que se'ls nega l'accés a determinades escoles; perquè pares i mares no *rrom* treuen els seus fills i les seves filles de les escoles quan els nens i les nenes *rrom* s'hi matriculen; o bé es dóna a través de la separació dels *rrom* en aules segregades en escoles normals, per pertànyer a una minoria ètnica (no se sol tractar d'educació intercultural sinó d'un pretext per a l'exclusió) o en aules per a infants amb "problemes de desenvolupament" (ERRC 2004c, pàg. 12). En aquestes escoles, el currículum ensenyat i els recursos de què disposen solen ser mínims. Segons investigacions recents, els infants *rrom* tenen quatre vegades més probabilitats de no tenir accés a guarderies i educació infantil que els nens i nenes de la població majoritària. A l'escola primària, el percentatge de *rrom*, comparat amb la població majoritària, és un 25% més baix i a les escoles secundàries un 30% més baix. A més, el 80% dels infants no escolaritzats del tot són *rrom* i la població adulta té un índex del 40% d'analfabetisme, una tendència que ha anat *augmentant* des del període de transició! (ERRC 2004c, pàg. 12). Les escoles amb més d'un 50% d'estudiants *rrom* representen entre l'1,5% i el 33,3% del total de les escoles, depenent de la regió, i les escoles amb més d'un 70% de població *rrom* representen entre l'1,1 i el 16,9% del total, depenent altra vegada de les regions (ERRC 2004c, pàg. 28.).

La majoria dels estudis sobre l'accés dels *rrom* a l'educació a Romania senyalen una baixa participació escolar. Segons Bercus, es poden identificar els problemes següents com a causes principals d'això. En primer lloc, la precarietat econòmica en què viu

gran part de la població, que es converteix en un obstacle per afrontar-ne les despeses directes (com ara materials educatius, etc.) i indirectes (roba, sabates, menjar, etc.) i la seva posició de grup perifèric o marginal. En segon lloc, localment, destaca la discriminació general que els nens i les nenes pateixen a l'escola i la *segregació de facto* segons criteris ètnics malgrat el que estipula la llei. “La segregació de facto, en el cas romanès, no és la conseqüència de cap llei o política oficial sinó una manifestació de tradició, de prejudicis i falta d'acció” (BERCUS 2004, pàg. 5).

Destaca doncs una tradició en què l'escola no ofereix una millora considerable en la vida dels *rrom* per la seva posició social marginal estructural, la procedència de barris *gueto* i l'experiència d'escoles segregades.

Factors relacionats amb el procés migratori

El procés migratori i la posició estructural dels *rrom* com a immigrants a Espanya incideix en l'educació dels seus fills de diverses maneres.

En primer lloc, certes famílies porten ja sis, set o més anys *en camí*, buscant una vida en la qual se'ls respecti. Aquest període ha impedit una escolarització regular per a molts dels joves, per als quals aquest temps correspon a tota la seva escolarització primària, per a alguns, o bé secundària, per a altres.

En segon lloc, es pot assenyalar la importància de la Llei d'estrangeria, que incideix de manera molt ambigua en l'escolarització dels *rrom*. S'observa que un dels motius d'escolarització és que pot afavorir la regularització a Espanya a través de la figura de l'“arrelament” a la Llei d'estrangeria (MINISTERIO DEL

La segregació de facto, en el cas romanès, no és la conseqüència de cap llei o política oficial sinó una manifestació de tradició, de prejudicis i falta d'acció.

El procés migratori i la posició estructural dels *rrom* com a immigrants a Espanya incideix en l'educació dels seus fills de diverses maneres.

La falta de regularització té unes implicacions decisives en les possibilitats d'escolarització dels *rrom*.

L'escolarització depèn, en gran part, de la bona voluntat de cada escola en concret.

INTERIOR 2004a). Els *rrom* són conscients que l'escolarització dels seus fills i les seves filles pot ser un dels factors valorats a l'hora d'establir si existeix, o no, "arrelament" al país i que, d'aquesta manera, pot incidir en l'avaluació i la renovació dels seus permisos de residència o per obtenir la nacionalitat. De la mateixa manera es creu que tenir un fill a Espanya és un factor favorable en l'avaluació de la seva situació legal. D'altra banda, la falta de regularització té unes implicacions decisives en les possibilitats d'escolarització. En primer lloc, impedeix una planificació de les seves vides —d'acord amb els seus propis interessos i a llarg termini— necessària per a una escolarització continuada. En segon lloc, en el cas que un dels membres de la família, especialment la persona que s'acosta a les institucions, no estigui regularitzada, existeix la por de l'expulsió, la qual cosa, si es tracta dels fills i les filles, n'impedeix l'escolarització. Malgrat que aquesta desconfiança pot semblar innecessària, diverses famílies van ser expulsades durant el seu procés de migració anterior.⁷⁴ En tercer lloc, la falta de regularització pot dificultar l'accés de les famílies a beques de menjador tant en guardaries com en escoles primàries pel fet de no tenir un certificat d'ingrés. Les escoles, tot i així, solen intentar establir les necessitats reals de la població. Per aquest motiu, l'escolarització depèn, en gran part, de la bona voluntat de cada escola en concret, la qual cosa pot desembocar, com és el cas de Lestonnac, en la concentració d'alumnes socialment desavantatjats gairebé exclusivament en determinades escoles.

Un altre factor que incideix en l'escolarització és el sistema d'adjudicació als infants de l'escola que els correspon segons el padró. Malgrat que la gran majoria dels *rrom* sí que està empadronada, en molts

casos estan empadronats en una adreça on no viuen perquè no tenen accés a contractes d'arrendament, la qual cosa fa que s'hagin d'empadronar en un altre lloc. Així doncs, l'escola que els correspon pot quedar lluny del seu habitatge. Sense padró la possibilitat d'escolarització dels fills i les filles sembla que depengui de la voluntat —o la falta de voluntat— de les escoles respectives.

En quart lloc, hi ha l'absència temporal d'un o diversos membres del grup domèstic. La importància dels esdeveniments socials (matrimonis, funerals, etc.) al seu país d'origen o en altres indrets d'Espanya i, especialment, l'interès pel reagrupament familiar, implica que, a causa dels viatges dels progenitors, en determinades ocasions calgui la presència o la col·laboració dels nens o les nenes escolaritzats a casa (per tenir cura de l'habitatge o de germans i germanes o cosins i cosines més petits).

D'altra banda, el procés migratori va acompanyat de l'esperança de millora que es reflecteix en la consciència de la necessitat de l'educació per a la inserció laboral. Existeix una consciència creixent que l'escolarització —almenys l'educació primària— és necessària per a la futura inserció laboral dels fills (i, en menor mesura, de les filles). La competència lingüística, aprendre la llengua de la societat majoritària, és un factor especialment important d'integració social i laboral per als *rrom* i és clau per a la majoria dels seus treballs, fins i tot els marginals. En aquest moment, els fills i les filles arriben a tenir el paper d'interèprets entre els seus pares i les institucions, com ara l'escola.

I, per acabar, cal observar que els nens i les nenes en edat escolar primària són una part de la població que, molt sovint, durant les migracions roman al país

Existeix una consciència creixent entre els *rrom* que l'escolarització és necessària per a la futura inserció laboral dels fills (i, en menor mesura, de les filles).

Hi ha menys fills i filles en les noves comunitats dels *rrom* migrants dels que podria esperar-se segons la seva piràmide poblacional.

d'origen perquè comporta una responsabilitat extra. A diferència dels nadons, que es poden portar amb facilitat (alguns ja nascuts a Espanya), i dels joves en edat de treballar, que aporten recursos, els nens i les nenes entre aquestes edats comporten una càrrega econòmica i una preocupació extra. Per aquest motiu, moltes famílies els han deixat a càrrec dels seus avis a Romania. Així doncs, hi ha menys fills i filles en les noves comunitats dels *rrom* migrants dels que podria esperar-se segons la seva piràmide poblacional. De fet, actualment veiem entre els *rrom* que ja en tenen les possibilitats, esforços de reagrupament familiar⁷⁵ per reunir la família i per establir noves relacions de parentiu, o més freqüentment, per reafirmar les que ja existeixen, a través del matrimoni dels fills i les filles i assegurar, d'aquesta manera, la reproducció sociocultural del grup ètnic.

Factors de marginació social

La marginació social incideix en el procés d'escolarització en diversos nivells, i en la falta de pautes culturals tradicionals relacionades amb una educació formal i continuada.

La marginació social també incideix en el procés d'escolarització en diversos nivells, alguns d'ells relacionats amb la posició d'immigrant. Així doncs veiem que la marginació i la dificultat d'accés a l'educació al seu país d'origen incideix en la falta de pautes culturals tradicionals relacionades amb una educació formal i continuada en les institucions de la societat majoritària i en la manca inicial de confiança en l'escola per al canvi. La manca de perspectives de treball qualificat és un altre factor que pot incidir en la falta d'interès o afany dels pares pel que fa a l'escolarització dels seus fills i les seves filles. A més, en tractar-se d'un context sociocultural nou, això requereix un esforç extra. Els treballs marginals dels *rrom* —insisteixo, no tots treballen en això— depenen de la

informació disponible en cada moment i lloc concrets i no tant de la *formació* dels seus membres. Com molts treballs marginals, la venda de *La Farola*, de mocadors de paper, etc., són estratègies de subsistència que no requereixen gaire formació (la música és una excepció que combina totes dues característiques, però que s'ensenyava en el si de la família o de la comunitat) però sí que demanen informació sobre com vendre i on, quins productes, etc.

A més, la desocupació o el treball poc remunerat i marginal dels pares fa necessària o, almenys, convenient, la incorporació primerenca dels fills i les filles al mercat laboral (especialment, la mendicitat en el transport públic) per aportar recursos al grup domèstic i això mentre que el temps de l'escolarització és llarg per aprendre a parlar la llengua, a llegir i escriure, en relació amb la seva futura o esperada inserció laboral.

D'altra banda, la necessària mobilitat dels treballs dels pares afavoreix l'escolarització en edat escolar primària —sempre i quan els fills i les filles no treballin— i exigeix, alhora, tal i com ho expressen els *rrom*, una escolarització de temps complet ja que la distància entre els seus treballs (generalment centres de molta afluència de persones) i la seva residència (en barris perifèrics) no permet que els pares vagin a buscar els infants a l'escola al migdia ni que se n'ocupin. L'alternativa a quedar-se a l'escola al migdia és que un dels fills o una de les filles grans s'ocupi dels més petits, la qual cosa incideix en l'escolarització d'aquests darrers i per tant només desplaça el problema. Un altre factor és la falta de recursos econòmics. Segons el personal docent entrevistat, un dels principals impediments és la despesa que implica l'escolarització. Això pot ser degut a diversos factors. En primer lloc, la falta directa

La desocupació o el treball poc remunerat i marginal dels pares fa necessària la incorporació primerenca dels fills i les filles *rrom* al mercat laboral.

de recursos; un clar exemple d'això és el testimoni d'una nena de nou anys que no pot assistir a classe si es lleva després que els seus germans perquè “ja no queden sabates”. A més, algunes famílies han de cobrir els deutes del seu procés migratori. El mes de setembre és un dels pitjors per als *rom* que depenen de la venda de diaris socials o de netejar vidres. Als mesos d'estiu, especialment a l'agost, no poden comptar amb els mateixos ingressos que durant la resta de l'any ja que els seus clients fixos estan de vacances i “els carrers estan buits”.⁷⁶ En segon lloc, fins i tot si la família disposa de recursos suficients, un factor que incideix en el procés de presa de decisions és que és menys probable que els inverteixin —més encara si són irregulars— en una escolarització desconeguda i amb resultats a llarg termini, aliena, encara, a la seva cultura en el seu nou context sociocultural, que en les necessitats o els interessos més immediats dels pares (regularització, reagrupament familiar, reunions de caràcter social a Espanya o al país d'origen...), factors claus, molts d'aquests, per mantenir la seva cultura i identitat ètnica.

Relacionada tant amb la immigració com amb la marginació que restringeix l'accés a recursos institucionalitzats hi ha la vulnerabilitat en l'accés a l'escola.

Relacionada tant amb la immigració com amb la marginació que restringeix l'accés a recursos institucionalitzats hi ha la vulnerabilitat en l'accés a l'escola. Segons diverses directores d'escoles primàries es realment fàcil “desempallegar-se” dels fills i les filles *rom* quan intenten matricular-se ja que —estricta-ment parlant— no acostumen a complir tots els requisits. Un exemple són les vacunes que s'exigeixen a Espanya i que molts no tenen o, almenys, no poden demostrar que les tenen.

La falta d'informació està relacionada directament amb aquest últim factor i dificulta l'accés a l'escola. El sistema de matriculació és especialment complex i

poc transparent i els *rrom* no disposen de la informació o la capacitat necessàries per reivindicar els seus interessos. Destaca aleshores el paper fonamental del personal d'assistència social, els educadors i les educadores o bé altres organitzacions que puguin fer de pont entre els *rrom* i l'escola. La situació descrita té dues implicacions. D'una banda, l'escola pot desempallegar-se fàcilment dels *rrom* si així ho desitja i, de l'altra, els *rrom* abandonen l'esforç de matricular els seus fills pel desconeixement o per les complicacions que implica.

Potser un dels factors actuals que tenen més importància pel que fa a l'accés a l'escola dels *rrom* és que l'escolarització dels nens s'està exigint⁷⁷ com una de les condicions per accedir a un salari social (PIRMI). Tanmateix, no hi ha, en la gran majoria dels casos, mesures suplementàries per assegurar que l'escolarització estigui adaptada al context sociocultural dels *rrom* i a les seves possibilitats econòmiques i que en procuri la qualitat o l'èxit. D'aquesta manera, tot i que afavoreix un accés inicial a l'escola, a llarg termini pot tenir resultats negatius d'absentisme, fracàs o abandonament escolar.

Per últim, l'accés a secundària és i serà molt més difícil d'aconseguir. En primer lloc, i com ja s'ha assenyalat, la formació és més que necessària per a la seva esperada incorporació al mercat laboral. En segon lloc hi ha la construcció social de l'edat i les seves pautes socioculturals. L'edat i les relacions de gènere, com a principis d'organització social, impliquen la internalització —conscient algunes vegades i inconscient la majoria de vegades— d'unes normes i regles culturals específiques per a cada poble i atorguen als seus membres un rol i un estatus el compliment dels quals comporta prestigi per a l'individu i

Un dels factors actuals que tenen més importància pel que fa a l'accés a l'escola dels *rrom* és que l'escolarització dels nens s'està exigint com una de les condicions per accedir a un salari social (PIRMI).

L'accés a secundària és i serà molt més difícil d'aconseguir.

Entre els *rrom*, s'intensifica la transmissió cultural als joves poc temps després de l'educació primària i s'espera que es preparin per al matrimoni i acceptin el seu paper d'adults.

les seves relacions socials i la ruptura dels quals pot ser causa de conflicte dins de la comunitat. D'aquesta manera, la pautació cultural de l'edat incideix directament en el comportament i les expectatives que els seus membres creen respecte a ella.⁷⁸ Entre els *rrom*, s'intensifica la transmissió cultural als joves poc temps després de l'educació primària i s'espera que es preparin per al matrimoni⁷⁹ i acceptin el seu paper d'adults, que no acostuma a incloure l'escolarització. La preparació per al matrimoni i la vida adulta pot ajudar a explicar per què en aquesta edat es fa més difícil interessar els joves a participar en espais no pertanyents al context sociocultural *rrom*. Tots aquests factors incideixen en què, per ara, l'interès dels *rrom* en l'educació secundària no sigui gaire habitual malgrat que ja hi ha alumnes *rrom* a secundària. A més, per l'autonomia dels fills a una edat primerenca, seran ells mateixos, en molts casos, els que decidiran si val la pena o no seguir a l'escola.⁸⁰

La societat majoritària i el sistema educatiu

A continuació citem breument les lleis i els articles vigents relacionats amb la vulnerabilitat social i, especialment, amb l'educació intercultural que regeix les institucions educatives en aquest moment.

La legislació nacional

La Constitució espanyola, en primer lloc, en el seu article 27(1), reclama el dret a l'educació per a tots els ciutadans i Espanya ha firmat els convenis internacionals de drets humans més importants que defensen el dret a l'educació.

En segon lloc, tant la Llei Orgànica del dret a l'educació (LODE del 1985) com la Llei Orgànica d'ordenació general del sistema educatiu (LOGSE del 1990) fan referència explícita al dret a l'educació en condicions d'igualtat, a la societat plural, a la lluita contra la discriminació i la desigualtat, al respecte de la pluralitat lingüística i cultural d'Espanya i al respecte per totes les cultures.⁸¹ A més, l'any 1993 el Ministeri d'Educació va exemplificar en el document *Por una Educación Intercultural* que els projectes educatius de centre hauran de fer “especial atenció a la diversitat dels seus alumnes tant pel que fa a les seves capacitats físiques i intel·lectuals com a les seves diferències ètniques o culturals” (MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA 1993, pàg. 14.).

També l'esperada LOCE⁸² fa referències explícites a l'educació intercultural i el respecte per les cultures:

La Llei Orgànica 10/2002, de 23 de desembre, de qualitat de l'educació, assenyala que els alumnes tenen dret a “rebre els ajuts i els suports necessaris per compensar les mancances i els desavantatges de tipus personal, familiar, econòmic, social i cultural, especialment en cas de presentar necessitats educatives especials que impedeixin o dificultin l'accés i la permanència en el sistema educatiu. Aquest dret ha de ser extensiu a tots, independentment de les circumstàncies que, per la seva condició de pertanyents a una minoria ètnica, per estar vinculats a una cultura diferent o minoritària, per la condició d'itinerants dels seus pares, per la incorporació tardana al sistema educatiu espanyol procedents d'altres països, pel desconeixement de la llengua vehicular, per haver patit una llarga malaltia, o per qualsevol altre motiu imponderable, els resulti difícil la integració en el sistema educatiu ordinari”. Per això la mateixa Llei 10/2002, a l'article 40, ha previst que “a fi i efecte d'assegurar el dret individual a

Tant la LODE com la LOGSE fan referència explícita al dret a l'educació en condicions d'igualtat, a la societat plural, a la lluita contra la discriminació i la desigualtat, al respecte de la pluralitat lingüística i cultural d'Espanya i al respecte per totes les cultures.

una educació de qualitat, els poders públics desenvoluparan les accions necessàries i aportaran els recursos i els suports adients que permetin compensar els efectes de situacions de desavantatge social per a l'assoliment dels objectius d'educació i de formació previstos per a cada un dels objectius del sistema educatiu. És per això que, en les diverses administracions educatives de les comunitats autònomes, responsables últimes de la gestió educativa en els seus àmbits respectius, s'han anat adoptant mesures creatives i diferenciades, que tendeixen a l'organització de les actuacions més diverses compensadores tant amb els alumnes estrangers, com amb els de les ètnies minoritàries, com amb els malalts de llarga durada o amb els necessitats, per qualsevol altra causa, d'especials atencions educatives, dirigides a la normalització de la seva escolaritat.”⁸³

La legislació catalana i el Pla per a la Llengua i la Cohesió Social

Una base legal que justifica un recolzament a l'escolarització dels nens i les nenes *rrom* és la normativa del Pla per a la Llengua i la Cohesió Social de la Generalitat de Catalunya que fa referència explícita tant a la integració de la població immigrant com a la situació de marginació de determinats col·lectius.

A banda de la normativa legal nacional vigent, a Catalunya existeix el Decret 299/1997 que tracta de l'atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials.

Una altra base legal que justificaria un recolzament a l'escolarització dels nens i les nenes *rrom* seria la normativa del Pla per a la Llengua i la Cohesió Social de la Generalitat de Catalunya, que acaba d'entrar en vigor i que fa referència explícita en els *Àmbits d'intervenció i línies de treball d'acord amb els objectius específics*, tant a la integració de la població immigrant (GENERALITAT DE CATALUNYA 2004, pàg. 20) com a la situació de marginació de determinats col·lectius (GENERALITAT DE CATALUNYA 2004, pàg. 21). Així estableix com a línia de treball “[p]romoure la igualtat d'oportunitats per tal d'evitar

qualsevol tipus de marginació i exclusió”, (punt 3) i remarca la intenció de contribuir a “[l]a promoció de la no-discriminació per raons econòmiques” (apartat 3.2). Probablement no existeix cap altre grup a la societat catalana actual que s’ajusti tant a aquest perfil com els *rom*.

Les recomanacions del Consell d’Europa

Per últim, el Comitè de Ministres del Consell d’Europa, on Espanya està present, adopta, l’any 2000, la *Recomanació sobre l’educació dels nens roma a Europa*. D’acord amb els resultats d’aquest estudi⁸⁴, destaquen especialment les recomanacions següents:

1. “Les polítiques educatives en favor dels nens romá/gitanos han d’anar acompanyades de mitjans adequats i d’estructures flexibles indispensables per reflectir la diversitat de la població.”

2. “Caldria fer èmfasi en la necessitat d’una millor coordinació dels nivells internacionals, nacionals, regionals i locals per evitar la dispersió dels esforços i afavorir les energies.”

4. “L’ensenyament preescolar hauria de desenvolupar-se àmpliament i ser assequible per als nens romá/gitanos, per garantir el seu accés a l’ensenyament escolar.”

5. “Convindria igualment vetllar especialment per una millor comunicació amb i entre els pares a través del recurs, si arriba el cas, a mediadors procedents de la comunitat romaní/gitana que tinguessin la possibilitat d’accedir a una carrera professional específica. Haurien de prodigar-se informacions especials i consells als pares pel que fa a l’obligació educativa i als mecanismes de suport que els municipis poden

Segons les recomanacions del Consell d’Europa “Les polítiques educatives en favor dels nens romá/gitanos han d’anar acompanyades de mitjans adequats i d’estructures flexibles indispensables per reflectir la diversitat de la població.”

oferir a les famílies. L'exclusió i la falta de coneixements i d'educació (fins i tot l'analfabetisme) dels pares impedeix igualment que els nens es beneficiïn del sistema educatiu.”

6. “Caldria establir estructures de suport adients per permetre als nens romá/gitanos beneficiar-se de la igualtat d'oportunitats a l'escola, especialment per mitjà d'accions positives.”

7. “Els estats membres hauran d'assegurar-se, no obstant això, que aquestes mesures [d'adaptació curricular] no desemboquin en programes escolars diferents que puguin portar a la creació de classes diferents.”

Consideracions i recomanacions

Els factors generals i els relacionats amb l'accés a l'educació tractats al capítol 2 de la *Recomanació sobre l'educació dels nens roma a Europa* del Consell d'Europa de l'any 2000, assenyalen clarament que, en el cas dels *rom*, es tracta d'una població “pertanyent a una minoria ètnica”, amb “diferències ètniques o culturals” i desavantatges socials i culturals.

Aquestes lleis i normatives vigents, la Constitució espanyola, la LODE del 1985, la LOGSE del 1990, i la controvertida LOCE, tant com el Reial Decret 299/1997 i el Pla per a la Llengua i la Cohesió Social a Catalunya i la *Recomanació sobre l'educació dels nens roma a Europa* del Consell d'Europa de l'any 2000, exigeixen clarament a les administracions competents, en primer lloc, el respecte a la cultura i una educació multicultural per a tots els infants i joves en edat escolar obligatòria i, en segon lloc, els recursos necessaris per a una implantació efectiva de les mesures que garanteixin aquest mandat d'igualtat d'oportunitats. D'altra banda, els factors generals i els relacionats amb l'accés a l'educació tractats al capítol 2, assenyalen clarament que, en el cas dels *rom*, es tracta d'una població “pertanyent a una minoria ètnica”, amb “diferències ètniques o culturals” i “desavantatges de tipus [...] social i cultural”, “especialment en presentar necessitats educatives especials que impedeixen

o dificulten l'accés i la permanència en el sistema educatiu" i que necessita atenció urgent i recursos especials, com exigeixen les lleis assenyalades.

Recomanacions

(1) *Coordinació, comunicació i participació de les famílies.* Per la vulnerabilitat de l'accés a l'educació dels *rrom* (per la seva situació legal, falta d'informació, problemes lingüístics dels pares) és fonamental el paper del professional que du a terme la funció de mediador per ajudar i comunicar-se. Cal més coordinació entre els Serveis Socials, el mediador i l'escola. En aquest moment, massa responsabilitat depèn de la bona voluntat de l'escola.

(2) *Accés a guarderies i educació infantil.* Un factor important seria la creació de places de guarderies, la qual cosa seria positiva per a les relacions interètniques, la integració dels *rrom* i és, a més, una de les demandes dels *rrom*.

(3) *Subvencionar l'escolarització.* L'accés dels *rrom* a l'escola augmentaria si se'ls concedís una escolarització completa amb beques de menjador.

(4) *Quotes fragmentades.* D'acord amb l'escassetat, imprevisibilitat i irregularitat dels seus ingressos, els *rrom* no poden pagar grans quantitats de diners en una sola vegada. Una alternativa seria fragmentar les quotes per facilitar el pagament i subvencionar les despeses d'escolarització.

(5) *Materials d'acollida a immigrants en romanès i en rromanes.* El *rromanes* és per als *rrom* un element fonamental de la seva identitat. Una identitat discriminada al seu país d'origen. Oferir informació en *rromanes* podria ser una manera de transmetre una actitud diferent, de respecte envers ells.

(6) *Segregació a l'aula*. Caldria estar atents perquè els nens i les nenes *rrom* no passin d'una aula o escola segregada a Romania a una aula segregada a Catalunya. Aquesta qüestió es planteja tant a l'aula normal —senyalem el cas de Sant Roc— com a les *aules d'acollida*, concebudes, en un primer moment més com un recurs de reforç que com a lloc físic fix. Atès el rebuig de la societat majoritària a portar els fills i les filles a escoles on hi ha diversitat cultural en situació social precària, correspon a l'Administració, a través de les comissions de matriculació, implementar actuacions concretes per evitar la concentració d'alumnat *rrom*.

(7) *Seguir la investigació* sobre el seu context sociocultural actual.

(8) *Progressiva participació dels rrom*. Fomentar la participació progressiva dels *rrom* en la presa de decisions sobre la seva participació a l'escola i en la continuació de la investigació.

(9) *Actuar ara*. El moment actual és clau per assegurar l'accés a l'educació i la seva qualitat per diversos motius. (a) És probable que hi hagi un augment de la població de nens i nenes gitanos romanesos a les escoles. (b) En aquest moment, molts dels nens *rrom* van a l'escola o es plantegen fer-ho pels motius assenyalats. (d) A més, com que l'escolarització és una exigència dels Serveis Socials per accedir a salaris socials, s'assegura la matriculació dels nens. Tot i així, no hi ha mesures perquè aquesta escolarització sigui positiva. En aquest moment, diversos nens i nenes van a l'escola sense poder pagar-se els materials escolars, etc. D'aquesta manera, aquesta experiència inicial pot ser negativa, la qual cosa conduiria a una escolarització exigida però amb alts graus d'absentisme, fracàs i abandonament escolar.

A més, com que seran els mateixos nens els qui decidiran sobre la seva participació a la secundària, la seva percepció i experiència és clau. (e) D'altra banda, les escoles que acullen nens i nenes socialment desavantatjats haurien de disposar dels recursos necessaris per afrontar la situació: els tutors han de disposar en el seu horari de la possibilitat d'adaptar els materials escolars; s'ha de garantir la presència de personal específic per establir una relació entre l'escola i les famílies; cal formar els professionals en l'educació intercultural, etc.

3. ALTRES PROCEDÈNCIES

Els *rrom* búlgars

Situació al país d'origen i procés migratori

A Bulgària, els *rrom* també són una minoria ètnica històrica. Bulgària, com altres països dels Balcans, va formar part de l'Imperi Otomà des del segle XIV fins al segle XIX i és molt probable que els *gitanos* trobesin millors condicions de vida sota domini otomà, on no hi havia una legislació tan repressiva segons les categories socials de raça i fenotip com sota domini cristià (FRASER 1992, pàg. 81). A més, la llibertat de moviments, tan estigmatitzada a l'Europa cristiana i les migracions internes entre diferents regions, semblen haver estat comunes i acceptades i fins i tot poden haver estat la causa de la permanència dels *gitanos* en aquestes regions (CROWE 1991).

A Bulgària la situació socio-econòmica dels *rrom* va empitjorar considerablement després de l'any 1989, tant per la crisi econòmica general com per la desocupació, que va créixer molt més entre els *rrom* que entre els búlgars.

Actualment, a Bulgària, segons estadístiques oficials de l'any 1992 hi ha 313.396 *gitanos*, un 3,7% de la població. Estadístiques extraoficials del Ministeri de l'Interior estimen que n'hi ha uns 500.000 o 600.000 i segons les organitzacions *rrom* es tractaria d'entre 700.000 i 800.000; entre el 8% i el 10% de la població total del país. També a Bulgària la situació socioeconòmica dels *rrom* va empitjorar considerablement després de l'any 1989, tant per la crisi econòmica general com per la desocupació, que va créixer molt més entre els *rrom* que entre els búlgars en general (CEDIME-SE 2004a, pàg. 8) per motius que semblen comuns a altres països de l'Est: la seva

poca educació i formació professional, el desmantellament del sistema social i les actituds xenòfobes. L'any 1994 s'estima que el 76% dels *rrom* en edat de treballar estaven (formalment) desocupats, i que aquesta xifra arribava fins al 90% en algunes regions.⁸⁵

Pel que fa al seu sistema educatiu, Bulgària és un dels països de l'est d'Europa que més segregació de població *rrom* coneix. En el curs 2000-2001 s'estima que el 70% dels alumnes *rrom* van assistir a escoles segregades amb un alumnat gairebé exclusivament *rrom*. Hi ha 106 escoles on l'alumnat és 100% *rrom* i 332 escoles amb un percentatge d'entre el 50% i el 100% d'alumnat *rrom*. A més, segons estimacions de l'ERRC, entre el 80% i el 90% dels alumnes en "escoles especials" per a nens amb "problemes de desenvolupament físic o mental" és *rrom* (ERRC 2004c, pàg. 22). La població búlgara a Barcelona afirma que viu en barris segregats amb població exclusivament *rrom*.

Un informe del Centre de Documentació i de Minories Ètniques del Sud-est d'Europa (CEDIME-SE 2004a, pàg. 31) conclou que el govern búlgar mai no ha tingut un interès real a millorar la situació socioeconòmica i de marginació de la seva població *rrom*.

Situació actual

Els *rrom* búlgars a Barcelona són gairebé exclusivament músics. Toquen en orquestres flexibles d'unes deu persones, en grups de música més reduïts i, fins i tot, encara que és excepcional, individualment. Aquestes tres estratègies es combinen, depenent del moment, de la possibilitat d'ajuntar-se de de-

Bulgària és un dels països de l'est d'Europa que més segregació de població *rrom* coneix.

Els *rrom* búlgars a Barcelona són gairebé exclusivament músics.

terminades persones per la seva especialització i segons els instruments musicals relatius i d'acord amb els recursos disponibles: aflluència de persones (matí/tarda; ubicació de l'orquestra), turisme (estiu/hivern), actuacions en bars, gires pel país, etc. Alguns dels "vells" *rrom* combinen la música al país d'immigració amb una jubilació mínima a Bulgària. La majoria inicia les seves migracions a Espanya regularment a partir de fa un o dos anys i molts d'ells ja havien fet viatges relacionats amb la seva professió a altres països europeus (especialment a Alemanya, Bèlgica i França).

Els motius per migrar dels *rrom* búlgars són bàsicament econòmics. El factor de discriminació no és tan marcat com entre els *rrom* romanesos.

En aquest cas, els motius per migrar són bàsicament econòmics, en paraules d'un músic *rrom* durant una actuació: "aquí bevem whisky, allí aigua". El factor de discriminació també és present però no és tan marcat com entre els *rrom* romanesos.

A Bulgària es distingeix entre *rrom yerlii* (grup que inclou els *agupti* i *vlahichi* o *vlahoria*), *kalderarhi i rudara*.⁸⁶ Alhora, els *yerlii* es divideixen entre *dassikane* (subgrups: *burgudjii*, *koshnichari*, *dzhambazi*) i *xoraxane* (subgrups: *drandari* o *muzikanti*, *koshnichari*, *zuanchari*). Els *kalderarhi*, per la seva banda, es divideixen en *zlataria*, *dodolania*, *tasmari*, *zhapli* (*zhaplesti*) i els *rudara* (o *vlasii*) per la seva banda, en *lingurari* i *ursari*. A Barcelona trobem *rrom* búlgars que s'identifiquen com a *yerlii* i *dassikane*, tot i que, en aquest cas, no es tracta d'una identificació forta de subgrup, com és el cas dels *rrom* romanesos.

La migració dels *rrom* búlgars és gairebé exclusivament una migració d'homes sols.

Així doncs, la *comunitat* de búlgars consisteix, d'una banda, en músics que formen orquestres que ja es coneixen i/o han treballat junts a Bulgària i, de l'altra, altres *rrom* individuals o que formen petits grups de música que no se solen relacionar amb els primers. Es tracta gairebé exclusivament d'una migra-

ció d'homes sols. Ocasionalment, quan els ingressos ho permeten, reben la visita d'alguna esposa, generalment la del *rrom* més prestigiós o adinerat, però fins ara només es tracta de visites breus. En cap cas no els acompanyen els seus fills ni les seves filles que, segons ells, estan escolaritzats en acadèmies de música a Bulgària (especialment els nois) i només s'incorporaran a les orquestres després d'haver acabat la seva educació musical. La seva estada a Espanya, regularitzada amb visat de turista, és d'un màxim de tres mesos per viatge i no permet, en cap cas, el dret al treball. Després de cada període tornen al seu país d'origen per renovar els seus visats.

També en el cas dels búlgars hi ha problemes d'accés als recursos com, per exemple, l'habitatge, per ara, subjecte als mateixos problemes que afronten els *rrom* romanesos. En aquest cas, es comparteix pis entre homes. El barri on resideix la majoria, en aquest moment, és la Barceloneta.

Els *rrom* búlgars, per la seva banda, no formen una població tan vulnerable com els *rrom* romanesos. Tenen prou recursos per subsistir i no tenen persones a càrrec a Espanya. Especialment els músics de les grans orquestres tenen, a més, una millor formació musical i més èxit entre el públic que els músics romanesos, l'activitat dels quals és considerada una forma de mendicitat per moltes persones.

En cap cas no els acompanyen els seus fills ni les seves filles que, segons ells, estan escolaritzats en acadèmies de música a Bulgària.

Els *rrom* búlgars no formen una població tan vulnerable com els *rrom* romanesos.

Rrom de l'ex-Iugoslàvia i altres procedències

Entre els *rrom* d'altres països de l'est d'Europa destaquen, abans que res, els procedents de l'antiga Iugoslàvia, especialment *rrom xoraxa* de Bòsnia. Van ser, probablement, els primers a arribar a Espanya a

causa de la guerra dels Balcans i generalment tenen característiques socioculturals i estratègies econòmiques semblants a les dels *rrom* romanesos. Tanmateix es tracta de grups que ja porten força temps al país i que també hi tenen els seus fills i les seves filles en edat escolar. D'una primera estimació es conclou que hi ha diversos grups diferents, i que la majoria resideix fora de Barcelona.

Rrom d'altres procedències, com ara Txèquia, Macedònia i Grècia, entre altres, són per ara esporàdics, individuals o completament invisibles.

Comparades amb les de Romania i Bulgària, les condicions de vida dels *rrom* a la majoria dels països de l'Est no són gaire millors.

Comparades amb les de Romania i Bulgària, les condicions de vida dels *rrom* a la majoria dels països de l'Est no són gaire millors i es podrien resumir breument per (OSCE 2000): (1) taxes extremes de desocupació: Hongria (70% i fins al 100% en algunes zones), Eslovàquia (en algunes regions gairebé el 100%), Macedònia (76,4%), Txèquia (70%) —aquestes taxes es refereixen només al treball formal, destaca així doncs que les estratègies de subsistència dels *rrom* a l'est d'Europa es caracteritzen per pertànyer al sector informal—; (2) deteriorament de la situació de l'habitatge per la pobresa creixent, expulsió forçada de les seves comunitats (Kosiče, Eslovàquia, 1995; Nagov, Eslovàquia, 1997; Heves, Hongria, 1997; Ostrava, Txèquia, 1997, entre altres) i una tendència general a la segregació de les seves comunitats respecte de la població majoritària; (3) negació de la seva ciutadania, especialment on aquesta va haver de ser redefinida pels canvis polítics: Txèquia (entre 1992 i 1999), Macedònia (temporalment a partir del 1992) i Croàcia (1992-1998); (4) segregació en escoles o aules només per a població *rrom* (Hongria), delegació a escoles per a discapacitats mentals (Txèquia, Eslovàquia, Hongria) i negació del dret a l'escolaritza-

ció; (5) violència per motius racistes (HUMAN RIGHTS WATCH 1996) a tots els països de l'Europa de l'Est, existeixen nombrosos informes sobre assassinats de *rrom* i destrucció dels seus habitatges; (6) menor esperança de vida, elevada mortalitat infantil, altes taxes de malnutrició i risc més gran de patir certes malalties; tot això associat a les seves precàries condicions de vida. I al que s'ha dit cal afegir-hi l'absència de representació política pròpia, el desinterès de les autoritats respecte a la seva situació, la falta de poder i de mitjans de la minoria ètnica per respondre a aquests factors i una desconfiança dels *rrom* vers la societat majoritària i les seves institucions.

En aquest moment, és possible suposar que es produirà una nova presència de *rrom* procedents d'altres països de l'est d'Europa, més probablement a partir de noves immigracions inicialment paral·leles a les dels seus veïns *no rrom* per motius comuns a ambdues poblacions o pel nou accés a certa informació i infraestructura que les faci possibles. La posició social dels *rrom* a les seves societats d'origen, que hem descrit, augmenta les possibilitats que vulguin emigrar si tenen les possibilitats pràctiques per fer-ho. Que aquesta immigració es produeixi i/o es mantingui, dependrà, entre altres factors, dels requisits de regularització, de possibles nínxols econòmics a Espanya i de la presència d'altres *rrom*, ja que, en molts casos, entrarien a competir pels mateixos treballs o pels mateixos recursos generals en els mateixos barris.

És possible suposar que es produirà una nova presència de *rrom* procedents d'altres països de l'est d'Europa, més probablement a partir de noves immigracions inicialment paral·leles a les dels seus veïns *no rrom* per motius comuns a ambdues poblacions.

CONCLUSIONS

Aquest estudi ha assenyalat la importància de reconèixer i respectar la diversitat interna que existeix entre els *rrom* de l'est d'Europa.

No es poden agrupar els *gitanos* de l'est d'Europa, ni els *gitanos* romanesos, en una categoria única.

Tot i el seu nombre limitat, la immigració des de Romania ha estat altament visible i estigmatitzada.

Aquest estudi ha assenyalat la importància de reconèixer i respectar la diversitat interna que existeix entre els *rrom* de l'est d'Europa, procedents, especialment, de Romania, Bulgària i l'ex-Iugoslàvia. La identitat de pertinença a un grup o un altre situa els individus i els grups en l'entramat de les seves relacions socials i estableix unes fronteres ètniques que determinen les seves relacions de parentiu, territori i l'accés als recursos. Les enormes diferències entre grups i dins dels grups, pel que fa a la identitat i la resistència ètnica, a la posició social en el país d'origen, al projecte migratori anterior i actual, la cultura, la llengua i en quin grau la conserven, l'estatus socioeconòmic i l'accés a recursos no permeten agrupar els *gitanos* de l'est d'Europa, ni els *gitanos* romanesos, en una categoria única. Els grups més importants actualment a Barcelona són els *rrom kanglări* de Țandarei, d'una banda, i els *rrom yerlii dasikane* de Bulgària, de l'altra. Aquest estudi s'ha centrat especialment en la situació i l'accés a l'educació dels *rrom* romanesos ja que són, en aquest moment, el grup més nombrós, visible i socialment vulnerable.

Tot i el seu nombre limitat, la immigració des de Romania ha estat altament visible i estigmatitzada. Es tracta, a més, d'immigrants a qui l'opinió pública es (de)mostra incapaç d'entendre i comprendre. Aquestes persones que procedeixen d'un dels països més pobres d'Europa, on van ser esclavitzades, deportades i assassinades, amb una tradició de segregació i exclusió social extrema, fins avui;

una immigració que (de)mostra, malgrat l'ambigüitat entre l'ajuda d'uns i la sordesa d'altres, el profund desconeixement que existeix en una societat que es considera "pluricultural" i "pluriètnica" però que només contempla i incorpora les diferències culturals en les seves polítiques concebent-les com a "problemes socials" —i el sistema educatiu no n'és una excepció.

Les emigracions romaneses s'inicien en l'època de *transició* que segueix a la caiguda del règim de Ceaucescu i que permet, en uns casos, i exigeix, en altres, una nova mobilitat els *rrom* per adaptar-se a les noves exigències econòmiques. A la vegada, en un clima (ultra)nacionalista i xenòfob creixent, el rebuig vers els *gitanos* torna a agafar força. Tant per les actituds xenòfobes ja tradicionals envers ells com per la seva poca formació i especialització laboral, procedent d'una llarga història d'exclusió, i possiblement per la desaparició de les polítiques socialistes, molts *rrom* tornen a perdre els seus llocs de treball. El canvi social i la pauperització que pateixen molts *rrom* fa que part de la població recorri a les seves estratègies de subsistència tradicionals; per a uns, els nínxols econòmics marginals, per a altres (que van aconseguir mantenir-los durant el règim comunista) els seus oficis tradicionals, estratègies econòmiques o d'itinerància, mitjançant les quals aconsegueixen aprofitar les noves oportunitats. Uns altres encara recorren a la seva especialització i a l'experiència adquirida durant el règim comunista per respondre a les demandes del lliure mercat.

En aquest context variat, divers i complex d'adaptació, de recerca de noves estratègies de subsistència o de recuperació de models anteriors, amb una renovada mobilitat social, econòmica i territorial,

Les emigracions romaneses s'inicien en l'època de *transició* que segueix a la caiguda del règim de Ceaucescu i que permet i exigeix, una nova mobilitat els *rrom* per adaptar-se a les noves exigències econòmiques.

A partir del 1989 la Constitució romanesa permet als seus ciutadans tenir un passaport i sortir del seu país sense que això impedeixi un futur retorn i gran part de la població *rrom* ho fa.

dins del país i a l'estranger, se situen i s'han d'entendre les migracions dels *rrom* a partir del 1989, que es perfilen com una de les possibles estratègies i que, per als *rrom*, porta afegida l'esperança de canvi, d'una alternativa a una vida assegurada en els marges de la societat.

Per primera vegada en cinquanta anys, la Constitució romanesa permet als seus ciutadans tenir un passaport i sortir del seu país sense que això impedeixi un futur retorn i gran part de la població *rrom* ho fa, en aquest moment, així ho sembla, basant-se en la tradició existent de refugiats polítics, exiliats del règim comunista, demanant asil en els països del centre i nord d'Europa o juntament amb els refugiats romanesos alemanys a Alemanya. Les migracions romaneses serien estigmatitzades a la premsa i l'opinió pública a la resta d'Europa, oblidant la seva simpatia per la lluita contra Ceaucescu, i, en el cas dels *rrom*, s'hi afegeixen expulsions arbitràries tant legals com il·legals, que violen els seus drets com a ciutadans europeus, i se'ls nega l'entrada al territori nacional de diversos països, en gran part a causa de la seva pertinença ètnica. És ja en aquesta època que diverses famílies que després canvien el seu destí a Espanya prenen el camí cap a Europa, algunes a països de l'Est (entre altres, Hongria o Polònia), a països del centre (Alemanya, Bèlgica o França) o nord d'Europa (Àustria, Suïssa...) però progressivament el teló d'acer de les polítiques migratòries europees els va restringint la mobilitat, primer amb acords de readmissió a partir del 1992 i, més endavant, l'any 1994, quan Romania firma la convenció de Ginebra. El resultat és un augment d'immigrants en situació irregular i, també, l'orientació massiva vers els països del sud d'Europa on continua existint la possibilitat

de regularització a canvi d'una oferta de treball o de ser contractat i on encara hi ha més possibilitats d'incorporació al mercat negre.

És en aquesta època quan part dels *rrom* que actualment viuen a Barcelona o les seves rodalies entren a Espanya, inicialment la majoria ho va fer a través dels campaments de Madrid des d'on se situen en altres parts del país, altres proven sort a l'agricultura del sud d'Espanya o en altres ciutats grans. Només seria en un segon moment que arriben directament de Romania a Barcelona i Badalona per a quedar-s'hi fins avui o des d'on passen a regions perifèriques de la ciutat com ara Sabadell, Badalona o l'Hospitalet. En aquesta època encara existien més possibilitats de treball en el mercat negre, especialment a la construcció i l'agricultura, però també els nínxols marginals, com ara la venda de *La Farola*, són opcions possibles i més rendibles que els mateixos treballs o uns altres a Romania. El factor econòmic seria un motiu d'emigració per als *rrom* però, a diferència dels romanesos no *gitanos* que migren per treballar i generalment amb la intenció de tornar, la discriminació i la xenofòbia són factors clau per a ells i incideixen en el fet que no tinguin intenció de retorn. Amb el temps les xarxes socials dels *rrom* els permeten més mobilitat vers Espanya i l'emigració general des de Romania a Espanya es comença a organitzar de manera més eficaç i en nombres més grans. També a Barcelona es nota un augment lleuger de la població *rrom* a partir de l'any 2000 però és especialment a partir del 2002, amb l'acord de lliure circulació que permet als romanesos una estada als països Schengen de noranta dies en un període de mig any, quan augmenta la mobilitat dels romanesos i dels *rrom* que d'aquesta manera poden entrar en un

A diferència dels romanesos no *gitanos* la discriminació i la xenofòbia són factors clau que incideixen en el fet que els *rrom* no tinguin intenció de retorn.

La població de *rrom* romanesos a Barcelona procedeix en la seva gran majoria del sud-est de Romania, de Țandarei.

Estimacions quantitatives provisionals destaquen que es tractaria de centenars i no de milers de persones. Possiblement pels volts d'unes 700 o 1.100 persones entre Barcelona i Badalona.

circuit de migració regular i reagrupar les seves famílies. Mentrestant, l'estratègia més habitual continua sent arribar a Espanya aprofitant xarxes socials ja establertes i buscar una regularització *a posteriori*.

La població de *rrom* romanesos a Barcelona procedeix en la seva gran majoria del sud-est de Romania, de Țandarei, i viu principalment a Sant Roc (Badalona), Sants, la Teixonera (Vall d'Hebron), el Guinardó i Coll de Gràcia. Estimacions quantitatives provisionals sobre la seva població, tot i la poca fiabilitat de les xifres, la dificultat d'interpretar-les i considerant la gran visibilitat dels *gitanos romanesos*, destaquen que es tractaria de centenars i no de milers de persones. Possiblement pels volts d'unes 700 o 1.100 persones entre Barcelona i Badalona, menys d'un 0,5% del total de la població immigrant.

La seva posició social es caracteritza per ser una posició inexistent dins del sistema social, amb unes estratègies de subsistència marginals, no previstes, que creen una relació de dependència vers la societat majoritària, amb gens de capacitat actual de reivindicació i que només donen accés a ingressos escassos irregulars i imprevisibles, la qual cosa comporta una subsistència socialment vulnerable. Consta el seu difícil accés a recursos bàsics com l'exercici del dret i l'accés al treball, l'habitatge i l'espai públic, i ajudes socials altament competides, mentre que la intervenció actual amb ells es caracteritza, abans que res, pel desconeixement del seu context sociocultural i per l'oferta de solucions assistencials. Es tracta d'una competència pels recursos que, en certs barris (com, per exemple, Sant Roc), són escassos i necessitats per molts, de manera que es produeixen tensions en les relacions socials i interètniques locals. Podem afirmar que es tracta d'un grup en risc d'exclusió so-

cial, tant per la seva situació actual com per la seva història de marginació al país d'origen, que incideix en la reproducció d'estratègies laborals marginals i d'assistència social mentre la societat espanyola els tanca les portes a altres possibles estratègies de subsistència.

D'altra banda, hi ha *la ideologia despersonalitzadora* característica de la marginalitat, que els acompanya en els camins de la seva migració i en una societat que els acull amb les categories preestablertes, negativament connotades i estereotipades d'*immigrants, gitanos i romanesos*. La sobreexplotació d'aspectes negatius en els mitjans de comunicació no és aliena a la reproducció del seu estigma.

A tot això s'afegeix, a més, que la posició social dels *rrom* romanesos és extraterritorial en dos sentits. Existeixen programes per a gitanos espanyols a Espanya i per a *rrom* romanesos a Romania però no per a *rrom* romanesos a Espanya. I, per la reproducció de la xenofòbia i per la desconfiança dels *rrom* en elles, les associacions romaneses o d'immigrants a Barcelona tampoc no tenen membres d'ètnia *gitana*.

La marginació social al seu país d'origen es pot identificar com una diferència fonamental entre els immigrants gitanos romanesos i altres grups d'immigrants que, a diferència dels *rrom* i, en molts casos, de la seva pobresa, no pertanyen a un grup socialment exclòs al seu país.

Caldria fer notar, amb tristesa, que, de moment, realment l'única via de reivindicació que tenen els *rrom*, l'única estratègia que beneficia el seu accés a recursos, és semblar més miserables que els altres miserables, més pobres que els pobres d'antany i més marginats que els marginats d'altres procedències. Mentre no hi hagi opcions realistes d'integració

La societat els acull amb les categories preestablertes, negativament connotades i estereotipades d'immigrants, gitanos i romanesos.

La sobreexplotació d'aspectes negatius en els mitjans de comunicació no és aliena a la reproducció del seu estigma.

a altres nivells, pel fet de ser immigrants en vies de regularització, per gitanos, per marginats, aquesta és l'única opció de millora, a través de les ajudes socials, de beques de menjador, d'accés a guarderies, de salaris socials, etc. Irònicament, millorar la seva posició social, en aquest sentit, no els beneficiaria.

Tots aquests factors els arrossegueu els seus fills i les seves filles a l'escola i es reflecteixen en el seu accés a l'educació. L'escola és la societat, és el barri, són els veïns i les relacions i les posicions socials establertes. Hem vist que l'accés a guarderies i a l'educació per als seus fills i les seves filles en edat d'escolarització primària, d'acord amb les seves possibilitats econòmiques, és una de les demandes relativament generals dels *rom* i que aquest accés és difícil per diversos factors. En primer lloc, per variables relacionades amb el seu procés migratori. Així, la falta de participació i d'experiències positives a l'escola al seu país d'origen i, en molts casos, un període de trànsit de diversos anys en diversos països europeus ha comportat una escolarització irregular dels fills i les filles. La manca de regularització de les famílies també impedeix una planificació a llarg termini i dificulta l'accés a recursos subvencionats, mentre que l'absència d'un o diversos membres del grup domèstic exigeix la col·laboració d'un dels fills o les filles a casa. Però, d'altra banda, existeix l'esperança de millora i la consciència de la necessitat de l'escolarització per adquirir una competència lingüística i professional. En segon lloc, la marginació al seu país d'origen i en la societat espanyola comporta la precarietat econòmica, una incorporació primerenca dels fills i les filles al mercat laboral i incideix en què una escolarització prolongada no es consideri necessària per als treballs esperats i previstos d'acord amb les

L'accés a guarderies i a l'educació per als seus fills i les seves filles en edat d'escolarització primària és una de les demandes relativament generals dels *rom*.

Existeix l'esperança de millora i la consciència de la necessitat de l'escolarització per adquirir una competència lingüística i professional.

històries de vida dels seus pares i de part de la seva comunitat. En tercer lloc, les relacions interètniques i les seves característiques es reproduïxen a l'escola. La pregunta que es planteja llavors és si el sistema educatiu, i la societat en general, està preparat per oferir una resposta positiva a la immigració dels *rrom* i portar a la pràctica les exigències de les seves pròpies lleis i el mandat de la igualtat d'oportunitats.

D'altra banda, l'escolarització s'està vinculant cada vegada més a programes d'assistència social a través de l'exigència d'escolarització a canvi de l'accés a salaris socials. Tanmateix no existeixen mesures suplementàries que procurin que l'escolarització estigui adaptada al context sociocultural dels *rrom* i les seves possibilitats econòmiques i que s'encaminin a garantir la qualitat de l'educació i l'èxit a l'escola.

Per entendre el problema cal un canvi de perspectiva. És imprescindible conèixer les variables que incideixen en l'escolarització dels nens i les nenes *rrom*, però, encara més, cal una reflexió sobre què comporta l'escolarització per a la presa de decisions a cada moment i context en concret. Què es prioritza quan els recursos són escassos o quan no totes les opcions són compatibles? La pregunta realment difícil de contestar no és per què no assisteixen a escola, sinó per què sí que anirien a l'escola?, què els pot oferir l'escola que defensem i que els proposem? Els fills *no rrom* anem a l'escola per un aprenentatge que va encaminat a les nostres futures professions o, almenys, a les que aspirem a tenir. Esperem que els nostres fills i filles vagin a l'escola perquè aprenguin normes i valors del nostre entorn social i cultural; o simplement perquè coneguin més fills i filles de la societat en què vivim. Ara bé, què els ofereix als *rrom*? Mentre que el nínxol econòmic en què encai-

L'escolarització s'està vinculant cada vegada més a programes d'assistència social a través de l'exigència d'escolarització.

No existeixen mesures suplementàries que procurin que l'escolarització estigui adaptada al context sociocultural dels *rrom*.

xen són les estratègies de supervivència, els treballs marginals actuals o l'assistència social a la qual se'ls està derivant, per què invertir diners, temps i esforços en una cosa que servirà per poc, que no té cap relació amb les seves futures professions, una cosa, per alguns, que ja s'ha rebutjat anteriorment. Encara més si les perspectives per al futur no inclouen possibilitats de millora. I els valors i les normes que els ensenya la societat d'acollida? Són uns altres. En part compartits i, en part, diferents, i, malgrat que no dificulten l'escolarització, per adquirir-los no cal una escolarització prolongada.

És cert que l'escola ofereix noves oportunitats per als *rrom* però mentre no hi hagi perspectives de canvi social, no és fàcil transmetre aquesta idea.

És cert que l'escola ofereix noves oportunitats per als *rrom* i que l'escolarització dels seus fills i les seves filles els podria beneficiar però, en les circumstàncies actuals, mentre no hi hagi perspectives de canvi social, no és tan fàcil transmetre aquesta idea. Siguem sincers. I, mentrestant, l'escolarització implica vèncer la desconfiança en les institucions; destinar recursos irregulars i imprevisibles a una formació que pot no ser necessària i no invertir-los en altres coses desitjades, com visitar o reagrupar la família o activitats que ajuden a mantenir la cultura i identitat ètnica; és estar exposat a les relacions interètniques en l'àmbit del barri: d'una banda, la xenofòbia de part de la població majoritària integrada i, de l'altra, la possible discriminació d'altres col·lectius marginals o empobrits, espanyols, espanyols gitanos o immigrants de diferent procedència, producte de les tensions creades per la competència pels mateixos recursos escassos. I, en el cas de l'escolarització secundària, implica molt de temps per aprendre la llengua, a llegir i escriure, alhora que posposa el paper d'adult i, per ara, del mateix grup d'edat dels joves *rrom* no hi acudeix ningú o gairebé ningú.

En el cas de l'escolarització secundària, implica molt de temps per aprendre la llengua, a llegir i escriure, alhora que posposa el paper d'adult.

D'acord amb els resultats actuals de l'estudi podem proposar una hipòtesi preliminar. En primer lloc, podem esperar un lleuger augment de la població *rrom* a causa de les xarxes socials establertes i, més important, del reagrupament familiar. El fet que diversos dels nínxols econòmics dels *rrom* ja estiguin molt competits actualment —pensem en la música, la venda de *La Farola*, la mendicitat— i que la seva subsistència és precària, pot incidir i fer que l'augment sigui més gradual que en els quatre darrers anys. De totes maneres, és probable que es produeixi un augment important de nens i nenes *rrom* en edat escolar primària i secundària. D'una banda, perquè s'observa una població molt jove amb nens i nenes en edat preescolar i, de l'altra, perquè una part de la població de nens i nenes en edat escolar primària, que fins ara havien romàs en el seu país d'origen, es reagruparan si les possibilitats legals i econòmiques ho permeten. I, a més, s'està donant una progressiva incorporació de *rrom* a programes d'assistència social que exigeixen l'escolarització dels fills i les filles.

Per acabar, podríem dir que, malgrat les directrius de la Comunitat Europea,⁸⁷ una de les prioritats de la qual és la inclusió social de les minories ètniques, existeix el risc que quinze anys després de la caiguda del teló d'acer i amb l'ampliació de la Comunitat Europea, els *rrom* de l'est d'Europa es quedin una vegada més entre tenebres.

Podem esperar un lleuger augment de la població *rrom* a causa de les xarxes socials establertes i del reagrupament familiar.

És probable que es produeixi un augment important de nens i nenes *rrom* en edat escolar primària i secundària.

BIBLIOGRAFIA

- BARNARD, A. i SPENCER, J. (eds.) (1996). *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology* (pp. 82-83). London: Routledge.
- BENATTIG, R. i BRACHET, O. (1998). “Les Dynamiques Migratoires Roumaines. Le Cas de Demandeurs d’Asile en France”, a *Migrations Études*, 81. [12.01.05, <<http://www.adri.fr/me/pdf/meo81.pdf>>].
- BERCUS, C.; IONESCU, V.; GERGELY, D. i RADULESCU, D. (2003). *The Case of Roma in France*. [10.10.04. Romani Criss: <<http://www.romanicriss.org/index.php?loc=domenii&um=dro&sub=migratie-rapoarte&lang=erg>>].
- BERCUS, C. (2004). *Document of the Second Steering Comité Meeting, Barcelona, 1 and 2 July 2004*. No publicat.
- CENTRE FOR DOCUMENTATION AND INFORMATION ON MINORITIES IN EUROPE SOUTHEAST EUROPE (CEDIME-SE) (2004a). *Roma of Bulgaria*. [12.09.04. CEDIME-SE: <<http://www.greekhelsinki.gr/pdf.cedime-se-bulgaria-roma-doc>>].
- CENTRE FOR DOCUMENTATION AND INFORMATION ON MINORITIES IN EUROPE SOUTHEAST EUROPE (CEDIME-SE) (2004). *Roma of Romania*. [12.09.04. CEDIME-SE: <<http://www.greekhelsinki.gr/pdf.cedime-se-romania-roma-doc>>].
- CROWE, D. (ed.) (1991). *The Gypsies of Eastern Europe*. Londres: M.E. Sharpe Inc.
- DÍAZ, L. (2004). *Avaluació del Servei de Mediació Intercultural de l’Ajuntament de Barcelona*. Barcelona, consultable a la Fundació Jaume Bofill.
- DIMINESCU, D. (ed.) (2003). “Visible, mais peu nombreux...” *Les circulations migratoires roumaines*. París: Fondation Maison de Sciences de l’Homme.
- EUROPEAN ROMA RIGHTS CENTRE (ERRC) (1996) State of Impunity. [12.10.04. ERRC: <<http://www.errc.org/cikk.php?cikk=115>>].
- EUROPEAN ROMA RIGHTS CENTRE (ERRC) (1998). *October 1998*. [12.01.054. ERRC: <http://www.errc.org/rr_aut1998/snapshots_october.shtml>].

- EUROPEAN ROMA RIGHTS CENTRE (ERRC) (2004a). *Expulsion and Asylum*. (Conka v. Belgium. Application No. 0005151564/99, 02 May 2002). [12.10.04. ERRC: <<http://www.errc.org/cikk.php?cikk=1667>>].
- EUROPEAN ROMA RIGHTS CENTRE (ERRC) (2004b). “Forced Exit: ERRC Legal Action in Italian Expulsion Case”. [12.10.04. ERRC: <<http://www.errc.org/cikk.php?cikk=938>>].
- EUROPEAN ROMA RIGHTS CENTRE (ERRC) (2004c) *Stigmata, Segregated Schooling of Roma in Central and Eastern Europe*. Budapest: ERRC.
- EUROSTAT, (2004). *General Data*. [10.10.04. Eurostat: <<http://www.euro-pa.eu.int/comm/eurostat/>>].
- ENGUITA, M. (1999). *Alumnos gitanos en la escuela paya. Un estudio sobre las relaciones étnicas en el sistema educativo*. Barcelona: Ariel Practicum.
- FONSECA, I. (1996). *Bury me standing*. London: Vintage.
- FOSZTÓ, L. i ANĂȘTĂSOAIE, M. (2001). “Romania: representations, public policies and political projects”, a O. GUERIN (2000). “Where the promised land is 200 pound away”, [21.01.05. BBC: <<http://www.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/680383.stm>>].
- FRASER, A. (1992). *The Gypsies*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- GUERIN, O. (2000). “Where the promised land is 200 pound away”, [21.01.05. BBC: <<http://www.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/680383.stm>>].
- GENERALITAT DE CATALUNYA, (2004). *Pla per a la Llengua i la Cohesió Social*. [09.09.04. Generalitat de Catalunya: <http://www.gencat.es:8000/ense/conthome/pdf.pla_lic.pdf>].
- GUY, W. (ed.) (2001). *Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe*. Hertfordshire: University of Hertfordshire Press.
- HUMAN RIGHTS WATCH (1984). *Rumania Country Report*. [12.08.04. HRW: <http://www.hrw.org/reports/1995/wr95/helsinki-12.htm#P488_147742>].
- HUMAN RIGHTS WATCH (1996) *Romania. Human Rights Developments*. [09.09.04. HRW: <<http://www.hrw.org/reports/1996/WR96/Helsinki-15.htm>>].
- JIMÉNEZ, N. (s. d.). *Primer Curso de Romanó Estándar*, Lección 1. No publicat.

- JULIANO, D. (2004). *Cultura y exclusión. Polémica teórica. Quaderns*, 19. Barcelona: ICA.
- KAMINSKY, I. (1980). *The State of Ambiguity*. Lindome: Kompendiet.
- KURTIÀDE, M. (1994). *Sikavipen sar te siklon e chavorre e sirpustikaça*. Madrid: Presencia Gitana.
- KUSTERS, J. (2003). *Het gebrek aan plaats voor de woonwagenbewoners*. [01.02.2005. VMC: <<http://home2.scarlet.be/tmachiel/juridisch.htm>>].
- LIÉGOIS, J. (1998 [1986]). *Minoría y Escolaridad: el paradigma gitano*. Madrid: Presencia Gitana.
- LIÉGOIS, J. (1987) *Gitanos e itinerantes*. Madrid: Presencia Gitana.
- MARUSHIAKOVA, E. i POPOV, V. (1997). *Gypsies (Roma) in Bulgaria*. Oxford: Peter Lang.
- MARUSHIAKOVA, E. i POPOV, V. (2001a). “Bulgaria: ethnic diversity — a common struggle for equality”, a W. GUY (ed.). *Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe*, (pàgs. 33-53). Hertfordshire: University of Hertfordshire Press.
- MARUSHIAKOVA, E. i POPOV, V. (2001b). “Historical and ethnographic background: Gypsies, Roma, Sinti” a W. GUY (ed.). *Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe*, (pàgs. 33-53). Hertfordshire: University of Hertfordshire Press.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA (1993). *Por una educación intercultural*. Madrid: MEC.
- MINISTERIO DE ASUNTOS EXTERIORES (2004) *Acuerdo entre España y Rumania relativo a la Readmisión de Personas en Situación Irregular*. [01.09.04. Ministerio de Asuntos Exteriores: <<http://www.extranjeria.info/privado/legislación/normas/aac-004.htm>>]
- MINISTERIO DEL INTERIOR (2004a). *Régimen general de extranjería. Autorizaciones de residencia*. [01.09.04. Ministerio del Interior: <<http://www.mir.es/extranje/reggral2.htm#permiso>>].
- MINISTERIO DEL INTERIOR (2004b). *Régimen general de extranjería. Reagrupación familiar*. [01.09.04. Ministerio del Interior: <<http://www.mir.es/extranje/reggral2.htm#reagrupa>>].
- MURDOCK, G. (1949) *Social Structure*. New York: Macmillan.
- OGBU, J. (1987). “Variability in Minority School Performance: A Problem in

- Search of an Explanation”, a *Anthropology and Educational Quarterly*, 18(4), pàgs. 312-334.
- OGBU, J. (2004 [1991]). “Respuestas de las Minorías a la Experiencia Escolar”, a ASOCIACIÓN DE ENSEÑANTES CON GITANOS (ed.). *El éxito escolar de las españolas y españoles gitanas/os (éxito académico y minorías étnicas)* (pàgs. 51-83). Getafe: Enseñantes con Gitanos.
- OPRE ROMA (2004) *Uitwijzing Zigeuners*. [01.09.04. Opre Roma: <<http://www.pvda.be/solidair/n3799/zigeuners379902.htm>>]
- OSCE (2000). *Report of Roma and Sinti in the OSCE Area*, La Haia [12.06.04. OSCE: <http://www.osce.org/documents/hcnm/2000/03/241_en.pdf>].
- OSI (2005). Case Study Database. [21.01.05. OSI, <<http://www.lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=209>>].
- PIASERE, L. (1992). “Roma and Romá in North-East Italy: Two Types of Territorial Behaviour in the same Larger Territory”, a M. CASIMIR I A. RAO (eds.). *Mobility and Territoriality. Social and Spatial Boundaries among foragers, Fishers, Pastoralists and Peripatetics* (pàgs. 279-292). Oxford: Berg.
- RAO, A. (ed.) (1987). *The Other Nomads: Peripathetic Minorities in Cross Cultural Perspective*. Colònia: Böhlau Verlag.
- RAPPORT, N. (1996). “Community”, a A. BARNARD I J. SPENCER (eds.) *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology* (pàgs. 114-117). Londres: Routledge.
- REYNIERS, A. (2003). “Migrations tsiganes de Roumanie”, a D. DIMINESCU (ed.) (2003). *“Visible, mais peu nombreux...” Les circulations migratoires roumaines*. París: Fondation Maison de Sciences de l’Homme.
- ROBERTS, J. (1995). *History of the World*. Londres: Penguin.
- SAN ROMÁN, T. (1990). *Vejez y cultura*. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions.
- SAN ROMÁN, T. (1991). “La marginación como dominio conceptual. Comentarios sobre un proyecto en curso”, a J. PRAT, U. MARTÍNEZ, J. CONTRERAS I I. MORENO (eds.). *Antropología de los pueblos de España*, (pàgs. 151-158). Madrid: Taurus Universitaria.
- SAN ROMÁN, T. I GONZÁLEZ, A. (1994). *Las relaciones de parentesco*. Barcelona: UAB.

- SAN ROMÁN, T. (1996). *Los muros de la separación*. Barcelona: Tecnos-UAB.
- SAN ROMÁN, T. (1997). *La diferencia inquietante*. Madrid: Siglo Veintiuno.
- SAN ROMÁN, T. (1998). *La diferència inquietant. Velles i noves estratègies culturals dels gitanos*. Barcelona: Alta Fulla i Fundació Serveis de Cultura Popular.
- SERBAN, M. (2003). “Étude sur la circulation migratoire en Espagne” a D. DIMINESCU (ed.) (2003). “*Visible, mais peu nombreux...*”. *Les circulations migratoires roumaines*. París: Fondation Maison de Sciences de l’Homme.
- SPOLU (2000). *Breaking the Vicious Circle: Social Inclusion through Participation*. Sofia: Spolu.
- STOLCKE, V. (1995). “Talking Culture. New Bounderies, New Rhetorics of Exclusion in Europe” a *Current Anthropology*, 36(1), pàgs. 1-24.
- TOMOVA, I. (1995) *The Gypsies in the Transition Period*. Sofia: International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations.
- TOMOVA, M. (1998). *Periodichniyat pechat na malttsinstava v Bulgaria (1878-1997)*. Sofia: Interethnic Initiative for Human Rights.
- UNIMONDO (1998). *The Roumanian Rom refugees*. [20.01.05. <http://www.reteurg.unimondo.org/en/rapz_05.html>].
- VAN PARIJS, P. (2004). *Basic Income. A simple and powerful idea for the 21st Century*. [10.10.04. The Real Utopias, 5: <<http://www.ssc.wisc.edu/~wright/Redisigning%20Distribution%20v1.pdf>>].
- WILLIAMS, P. (1984). *Marriage Tsigane*. París: l’Harmattan.
- WILLIAMS, P. (1985). “Paris-New York, L’organisation de deux communautés tsiganes” a *L’Homme XXV*(3), pàgs: 121-140.
- ZAMFIR, E. i ZAMFIR, C. (1993) *Gypsies Between Ignorance and Worry*. Bucarest: Alternative.
- ZOON, I. (2001). *On the Margins: Roma and Public Services in Romania, Bulgaria and Macedonia*. [12.12.03. OSI: <http://www.soros.org/initiatives/roma/articles_publications/publications/marginsromania_20011201/romania_bulgaria_macedonia.pdf>].

ANNEXOS

Annex I: Població de nacionalitat romanesa a Barcelona, per districtes i zones estadístiques

1. Ciutat Vella						
Districte 1 Ciutat Vella	ZEG 1 Barcelo- neta	ZEG 2 Parc	ZEG 3 Gòtic	ZEG 4 Raval		
396	68	28	91	209		
2. Eixample						
Districte 2 Eixample	ZEG 5 Sant Antoni	ZEG 6 Esquerra Eixample	ZEG 7 Dreta Eixample	ZEG 8 Estació Nord	ZEG 9 Sagrada Família	
317	103	105	41	21	47	
3. Sants- Montjuïc						
Districte 3 Sants - Montjuïc	ZEG 10 Poble Sec	ZEG 11 Montjuïc	ZEG 12 Zona Franca - Port	ZEG 13 Font de la Guatlla	ZEG 14 Bordeta - Hosta- francs	ZEG 15 Sants
425	80	3	28	6	58	250
4. Les Corts						
Districte 4 Les Corts	ZEG 16 Les Corts	ZEG 17 Pedralbes				
127	123	4				
5. Sarrià-Sant Gervasi						
Districte 5 Sarrià - Sant Gervasi	ZEG 18 Sant Gervasi	ZEG 19 Sarrià	ZEG 20 Vallvidrera - Les Planes			
117	94	14	9			
6. Gràcia						
Districte 6 Gràcia	ZEG 21 Gràcia	ZEG 22 Vallcarca				
216	88	128				

7. Horta-Guinardó						
Districte 7 Horta - Guinardó	ZEG 23 Guinardó	ZEG 24 Horta	ZEG 25 Vall d'Hebron			
318	127	120	71			
8. Nou Barris						
Districte 8 Nou Barris	ZEG 26 Vilapicina - Turó de la Peira	ZEG 27 Roquetes - Verdum	ZEG 28 Ciutat Meridiana - Vallbona			
403	107	233	63			
9. Sant Andreu						
Districte 9 Sant Andreu	ZEG 29 Sagrera	ZEG 30 Congrés	ZEG 31 Sant Andreu	ZEG 32 Bon Pastor	ZEG 33 Trinitat Vella	
219	33	56	66	36	28	
10. Sant Martí						
Districte 10 Sant Martí	ZEG 34 Fort Pius	ZEG 35 Poblenou	ZEG 36 Barris Besòs	ZEG 37 Clot	ZEG 38 Verneda	
349	6	50	85	148	60	

Font: Ajuntament de Barcelona.

Annex II. Defensa legal de sol·licitud d'expulsió

EXCMA DELEGADA DEL GOBIERNO EN CATALUÑA

EXPULSIÓN: Propuesta elevada por la Comisaría Local de la Policía Sant Feliu de Llobregat, Grupo Operativo Documentación y Extranjería.
Notificada el: 17 de febrero de 1998

EXCMA. SRA. DELEGADA DEL GOBIERNO EN CATALUÑA

_____, abogada del Ilustre Colegio de Barcelona, colegiada número _____, con domicilio legal a efectos de notificaciones en las Oficinas del CITE-CONC, sitas en Vía Laietana 16, 4^a, 08003 Barcelona, teléfono 481.27.20, actuando com mandataria verbal del ciudadano

Yugoeslavo, de la etnia gitana, Don _____, cuyas circunstancias personales ya obran en el expediente Administrativo de las referencias ut supra así como en el expediente Administrativo de solicitud de Permiso de Trabajo y Residencia, iniciado el 20 de noviembre de 1996, ante la Dirección Provincial de Trabajo de Barcelona, ante V.E., comparece y com mejor en Derecho proceda,

D I C E:

Que en fecha de 17 de febrero de 1998, le ha sido notificada la “Propuesta de Resolución de EXPULSION”, por la Comisaría Local de Policía de Sant Feliu de Llobregat, Grupo Operativo de Documentación y Extranjería.

Que contra dicha Propuesta y de conformidad con lo dispuesto en la LOE 7/85 de 1 de julio, arts 26 y ss., El RD 155/96 y sobre procedimiento la Ley 30 de de 1992 de 26 de noviembre, de Régimen Jurídico de las Administraciones Públicas y del Procedimiento Administrativo Común, en sus artículos 127 i ss, viene a efectuar en tiempo y forma, LAS ALEGACIONES EN SU DEFENSA, del artículo 135 íbidem, y contra dicho acto no declarativo de derecho, basada en los siguientes,

H E C H O S

PRIMERO.- Que el ciudadano Yugoeslavo SELJADIN NUREDIN, junto con su cónyuge e hijos conforman una UNIDAD FAMILIAR, extremo que ya ha sido suficientemente acreditado ante esa Administración.

SEGUNDO.- Que la familia _____, **pertenece a la etnia gitana**, como se prueba con la CERTIFICACION INTERNACIONAL DE LA DELEGACION DE LA UNIÓN ROMANÍ, expedida en Roma.

TERCERO.- Que la Familia _____, llegó a España hace más de tres años huyendo de la persecución étnica durante la Guerra Civil de la ex Yugoslavia, extremo este el de la existencia de la Guerra i sus motivaciones de **Limpieza ètnica**, que al ser públicos i notorios i ampliamente

documentados por el Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Refugiados ACNUR, **NO NECESITAN PROBARSE.**

CUARTO.- Que el ciudadano yugoeslavo de la etnia gitana, _____, reúne primae facie todos los requisitos contenidos en el artículo 53 del RD 155/1996, para ser tributario de **UN PERMISO DE RESIDENCIA POR CIRCUNSTANCIAS EXCEPCIONALES.**

Que es al amparo de ésta normativa y de su desarrollo en la Orden Ministerial de 19 de noviembre de 1997 (BOE número 280 de sábado 22 de noviembre de 1997), artículo 1 apartados a) y c) que en escrito aparte se está presentando por medio del CITE-CONC dicha Instancia con los Documentos y pruebas que se aportarán en el momento procesal oportuno.

QUINTO - Que la Propuesta de expulsión se fundamenta en las causas contempladas en la LOE 7/1985 de 1 de julio, artículo 26.1, apartados a) y f):

ESTANCIA ILEGAL

CARECER DE MEDIOS LICITOS DE VIDA

En su caso, ninguno de estos supuestos es estrictament de aplicación:

a) El señor _____, se encuentra en España desde hace más de tres años, a la sazón carecía de pasaporte y de nacionalidad y solamente pudo ser documentado por la Embajada de Yugoslavia en Madrid, con fecha 20 mayo de 1997. Habiendo presentado con posterioritat oferta firme de empleo aunque le fue desestimada la sollicitud de permiso de trabajo precisamente por el informe desfavorable de la Autoridad Gubernativa.

b) No está implicado en ninguna activitat contraria al orden público o a la Seguritat interior del Estado Español.

c) No ha sido condenado ni dentro ni fuera de España a pena privativa de la libertad .

d) Los medios de vida de la familia no derivan en sí mismos de ninguna activitat ilícita, pues cosa bien distinta es trabajar sin la *“autorización administrativa”*, lo cual no deslegitima el origen de sus ingresos.

SEXTO.- Que el exponente siempre ha prestado su colaboración con las Autoridades Policiales, no habiendo intentado jamás eludir la acción de las Autoridades Gubernativas y/o policiales, ha informando cumplidamente de sus circunstancias personales y cambios de las mismas.

SEPTIMO.- Que en este mismo orden de ideas, tiene un domicilio fijo en donde siempre podrá ser citado lo cual cumplirá oportunamente, sin intentar eludir el cumplimiento de la misma.

OCTAVO.- Que en este orden de ideas, pasa a analizar, en su caso, los supuestos de las INFRACCIONES QUE MOTIVAN LA EXPULSION:

Al efecto, además de la Jurisprudencia, del Tribunal Constitucional, del Tribunal Supremo, y de la Audiencia Nacional, único medio para matizar i atemperar el rigor en la aplicació de las causas que motivan la expulsión, nos valdremos de la Doctrina y estudios de Juristas:

Artículo veintiseis de La L.O. 7/85 de 1 de julio, supuestos aplicados:

a) Mi representado entró en territorio español en su condición de **DESPLAZADO A CAUSA DE UN CONFLICTO BÉLICO**; entrada que se ha visto “deslegalizada”, al no haber obtenido aún, por motivos ajenos a su voluntad, la concesión de su Permiso de residencia en territorio español.

b) Carecer de medios lícitos de vida: Para empezar habría que entrar a calificar la “ilegalidad” de las actividades, de las cuales se derivan los medios de vida.

La Sentencia del TS de 18 de mayo de 1990, en cuanto a éste concepto, es contundente en afirmar que: “...deben quedar muy bien definidas y probadas para ser causa de expulsión, y no ser meras conjeturas”.

Mi representado no puede aceptar la imputación de carecer de “medios lícitos de vida”, puesto que éstos no derivan de ninguna activitat ilícita, aún cuando no hubiese obtenido el preceptivo permiso para trabajar.

c) hasta el momento no ha sido detenido, ni procesado, ni condenado por delito alguno de los tipificados como tales en el Código Penal y una

vulneración administrativa ni tan solo constituye una falta desde el punto de vista penal, menos aún un delito.

NOVENO.- En cuanto a la NECESARIEDAD de la expulsión como única medida sancionadora, sin conceder la oportunidad de las medidas alternativas previstas en el Reglamento de Ejecución de la L.O. 7/85 de 1 de julio, es injusta la propuesta, dicho sea en términos de estricta defensa.

No ha cometido ningún acto contrario a la legalitat vigente Española, no está ni ha estado implicado en actividades contrarias al orden público o a la seguridad interior o exterior del Estado, ni realizado actividades contrarias a los intereses españoles o que puedan perjudicar las relaciones de España con otros países.

MEDIOS DE PRUEBA

UNICO.- DOCUMENTAL que se de por reproducida la acompañada y exhibida al momento de la detención y que figura en el expediente administrativo sancionador.

FUNDAMENTOS DE DERECHO

1. Artículo 24 de la C.E
2. Artículo 53 i 57 del Real Decreto 155/1996 de 02 de febrero
3. Artículo 127 i ss, 135 i ss de la Ley 30/1992 LRJPAC.
4. Orden Ministerial de 19 de noviembre de 1997 por la que se concreta el régimen de los permisos de residencia de extranjeros en España, por circunstancias excepcionales. (BOE 280 de 22-11-97)

En virtud de lo anterior, a V.E.,

SUPLICO: que teniendo por presentado el presente escrito, con sus copias, se sirva admitirlo y tenga por efectuadas en tiempo y forma LAS ALEGACIONES EN SU DEFENSA , contra la Propuesta de Expulsión elevada por la Comisaría Local de Policía de Sant Feliu de Llobregat , Grupo Ope-

rativo de Documentación y Extranjería de fecha 17 de febrero de 1998 y previos los trámites preceptivos, dicte Resolución por la cual:

I. Se DESESTIME el acto administrativo en relación a la propuesta de Expulsión, elevada por la Comisaría Local de Policía de Sant Feliu de Llobregat, Grupo Operativo de Documentación i Extranjería , toda vez que la propuesta policial, NO ES VINCULANTE para V.E.

II. Se adopten las medidas necesarias para restablecer la situación jurídica perturbada.

Es justicia que se solicita en Barcelona, a diecinueve de febrero de mil novecientos noventa y ocho.

Colegiada _____
Asesoría Jurídica CITE-CONC

EXCELENTISIMA SRA. DELEGADA DEL GOBIERNO EN CATALUÑA

NOTES

1. Eslam Drudak, a JIMÉNEZ (s. d.), pàg. 2.

2. La denominació amb què els “gitanos” romanesos es refereixen a sí mateixos és *rrom* (en singular) i *rrom* (en plural). Per a l'ortografia dels noms propis dels pobles es faran servir minúscules a l'inici de la paraula, com és habitual en català; així doncs *gitanos* i no *Gitanos*, o el poble *rrom(a)* o *caló* i no *Rrom(a)* o *Caló*. Pel que fa a les denominacions dels diferents grups, s'empraran les que cada grup fa servir per referir-se a sí mateix, complementades, en la primera menció que es faci de la paraula, i per a una claredat més gran, amb la referència entre barres segons l'ortografia estandarditzada, aprovada pel IV Congrés Mundial Gitano a Varsòvia, el maig del 1990 i exposada a Kurtiàde, el 1994, si ambdues difereixen. Aquesta ortografia empra, entre altres, la doble erra a *rrom* perquè es tracta d'un so diferent del de l'erra simple i escriu *kale* amb *k* i no pas amb *c*. No s'escriu l'accent en les paraules quan l'èmfasi cau a la darrera síl·laba, perquè això és una característica pròpia del *rromni* (cal llegir, per exemple, *rrom* com 'romá'; *rromni* com 'rromní', *kale* com 'kalé'). L'accent circumflex invertit [ˇ] indica que s'introdueix el so [y] davant de la vocal. Per exemple, *ǎ* es pronuncia /ya/, com a *romnǎ*, que es llegeix /rromniá/. I, per acabar, l'accent greu [`] es fa servir per assenyalar la força tonal si no cau a la darrera síl·laba de la paraula. Per exemple, *rromni* es llegeix /rromní/ i, *ursàri* es pronuncia /ursári/.

3. Contacte: Cercel Gheorghe; Av Maresme 159-161, 1r. 4a., Badalona.

4. Contacte: Diana Dinu; <dianadinu@ya.com>.

5. Organitzacions col·laboradores: ASPROSOCU, CEPAIM, ALHORA/KHETANE, Dirección General de Integración de Inmigrantes, FAKALI, Dirección General de Inmigración de Murcia, Instituto de la Mujer de Murcia i Junta de Andalucía. Contacte: <mariangeles@asprosocu.org>.

6. El so /ś/ es pronuncia com 'sh' en anglès (per exemple a *show*).

7. En el recorregut inicial del poble gitano per Europa són freqüents les referències a Egipte o Egipte Menor i, malgrat el seu origen a l'antiga Índia, se'ls comença a anomenar *egipcis*: [e]gitanos en castellà, [e]gitanos en català, *ijito* en èuskar, [e]Gigans en francès, [e]Gypsy en anglès, en grec [E]gyptos, en albanès *jevg*, *Magjup*; en macedoni *Gjupci*. Fins i tot un dels noms hongaresos per als *gitanos* és *Fáraó nép*, 'poble del Faraó'.

8. El *dikhlo* és el mocador que tradicionalment porten les dones casades, o *romnǎ* (pronunciat /rromniá/) com a símbol del seu estatus de casades.

9. El terme *boyar* es refereix als membres d'una de les classes privilegiades de Romania.

10. En teoria antropològica es distingeix entre tres categories bàsiques de nòmades: els caçadors-recolectors, els nòmades pastorals i els itinerants. Hom es refereix també a aquest tercer grup amb els termes *peripatetic*, *pastoral*, *comercial* o *service nomads*, en anglès i *peripatethiques* en francès, i es tracta de poblacions endogàmiques, ètnicament i culturalment diferents de les societats amb què interaccionen i de què depenen per a la seva subsistència. En català els anomenarem *itinerants*. Rao defineix aquests grups com a “spatially mobile groups who are largely nonprimary producers or extractors and whose principal economic resource is other people” (RAO 1987, pàg. 1).

11. Altres grups són els *kalderàra*, *zlatàra*, *kolàri*, *gàbori*, *kazandzhi*, *pleòtshi*, *korbèni*, *modoràni*, *tismanàri*, *spoitòri*, etc. Costel Bercus, de Romani CRISS, estima que hi ha 20 o 21 subgrups a Romania (en entrevista, 02.05.04).

12. La informació dels capítols 1 i 2 es basa en el treball de camp entre els *rrom* (no pertanyents al subgrup *vatraš*). L'anàlisi és doncs només parcialment aplicable als *rrom vatraš* i no volem extrapolar-hi les conclusions.

13. Vegeu SAN ROMÁN 1996.

14. Vegeu LIÉGOIS 1987 i WILLIAMS 1985.

15. Vegeu també FRASER 1992.

16. Vegeu també WILLIAMS 1984.

17. Segueixo aquí a Fosztó i Anăstăsoaie (FOSZTÓ I ANĂSTĂSOAIE 2001, pàg. 355).

18. Font: FONSECA 1996, pàg. 181. Traducció pròpia.

19. Segueixo, en aquest apartat, Reyniers (REYNIERS 2003, pàgs. 52-56). Es recull gran part del seu text ja que és una de les poques fonts fiables i de qualitat sobre aquest tema.

20. Per a informació sobre abusos no rectificats i violència oficial (*raids* i ús de força excessiva en comunitats de *rrom* a mans de la policia i les administracions), vegeu ERRC 1996.

21. ZAMFIR i ZAMFIR 1993, pàg. 93. BERCUS 2004, pàg. 3.

22. Segueixo principalment BERCUS 2004.

23. Aquestes migracions es produeixen pel fort creixement demogràfic a Europa, el fenomen de la desocupació que va prendre dimensions noves, la pauperització de molts pagesos europeus per la competència d'ultramar i les oportunitats en altres països que encaixaven exactament amb l'aparició de nous mitjans de transport, més barats i ràpids, especialment el vaixell de vapor i els ferrocarrils, que permetien una mobilitat més gran. Alhora, la percepció de la pobresa a Europa comença a accentuar-

se per les creixents expectatives de crear riquesa, mentre sorgeix la imatge dels països europeus industrialitzats i el Nou Món curull d'oportunitats; es tracta del principi d'un canvi d'importància revolucionària en expectatives (ROBERTS 1995).

24. Durant els anys seixanta i setanta l'obertura de les fronteres de Iugoslàvia durant el govern de Tito va donar lloc a l'emigració menys coneguda de *rrom* iugoslaus vers els països centreeuropeus (especialment Alemanya). No sembla que hi hagi hagut gaire immigració d'aquests grups a Espanya.

25. Segeixo la proposta de Diminescu (DIMINESCU 2003, pàgs. 2-24) i de Reyniers (REYNIERS 2003, pàgs. 56-63).

26. Espanya firma un acord de readmissió amb Romania l'any 1996.

27. Com veurem més endavant, també entre els *rrom* a Espanya existeix la idea que l'escolarització dels fills s'avalua de manera positiva en el procés de la seva regularització.

28. BERCUS, IONESCU, GERGELY i RADULESCU 2003, pàg. 33. Traducció pròpia.

29. BERCUS, IONESCU, GERGELY i RADULESCU 2003, pàg. 34. Traducció pròpia.

30. BERCUS, IONESCU, GERGELY i RADULESCU 2003, pàg. 35. Traducció pròpia.

31. Llei 216 de 1998 per a l'aprovació del Decret de Govern 65 de 1997. A BERCUS, IONESCU, GERGELY i RADULESCU 2003, pàg. 37. Traducció i cursiva pròpies.

32. Decret de Govern 86/2001, validat mitjançant la Llei 737/2001. A BERCUS, IONESCU, GERGELY i RADULESCU 2003, pàg. 37. Traducció pròpia.

33. Decret 119, amb data 25.09.2002. Traducció pròpia.

34. Decret d'emergència 144, article 1. A BERCUS, IONESCU, GERGELY i RADULESCU 2003, pàg. 39. Traducció pròpia

35. A BERCUS, IONESCU, GERGELY i RADULESCU 2003, pàg. 22. Traducció pròpia.

36. Decret d'emergència 144, article 2. A BERCUS, IONESCU, GERGELY i RADULESCU 2003, pàg. 39. Traducció pròpia.

37. Altres procedències, minoritàries, inclouen Constança, Timișoara, Arad, Oradea, Kluj, Mărășești, Buzău, Lași, Pudurai, Pitești.

38. Existeix una sèrie de referències a emigracions de *rrom* de Țandarei a diversos països europeus, en alguns casos es tracta dels *rrom* de Barcelona. Vegeu, per exemple, GUERIN 2000, UNIMONDO 1998, BENATTIG i BRACHET 1998.

39. Podem suggerir que la desocupació de certs grups de *rrom* està relacionada amb la falta de competitivitat dels seus treballs tradicionals: en el cas dels *kanglări*, la fabricació i la venda de pintes. D'altra banda, veiem que a Barcelona els músics *rrom* romanesos acostumen a pertànyer al subgrup *ursări*.

40. El testimoni no és representatiu de tots els *rrom* de Barcelona ja que altres famílies van seguir trajectòries de migració diferents.

41. EUROSTAT 2004: <<http://www.europa.eu.int/comm/eurostat/>>.

42. REYNIERS 2003, DIMINESCU 2003, SERBAN 2003.
43. Ho afirma Diminescu per als romanesos no gitanos (DIMINESCU 2003, pàg. 19).
44. El *capital gazikane* es refereix al capital social que ofereixen els contactes estratègics amb persones de la societat majoritària (terme proposat per Piasere, PIASERE 1992).
45. Les dades d'empadronament per casa no són representatives de la residència real ja que molts *rrom* poden empadronar-se a la mateixa casa per necessitat de complir amb aquesta formalitat i pel fet de no tenir accés propi a un contracte d'arrendament.
46. Vegeu DÍAZ 2004.
47. Prenent la mitjana dels habitatges amb dades per completar les cases sense informació.
48. Maite Arqué, ponència a les Primeres Jornades d'Inclusió Social dels Gitanos Romanesos de la Formiga, 15 i 16 de desembre del 2004.
49. Costel Bercus, en entrevista, Barcelona, 01.05.04.
50. En teoria antropològica el terme *sostre* es refereix a l'habitatge independent. Terminologia proposada per San Román (SAN ROMÁN 1997).
51. Segons San Román i González (SAN ROMÁN i GONZÁLEZ 1994, pàg. 27) *la família extensa* es refereix a una família "en la qual conviuen dos o més matrimonis relacionats per filiació", i inclou també els fills i filles solters d'aquests matrimonis; Barnard i Spencer (BARNARD i SPENCER 1996, pàg. 605) l'entenen com "[...]osely, any family unit beyond the nuclear family (e.g. including grandparents, cousins, etc.)".
52. Es va fer un inventari de totes les cases del barri i dels seus habitants.
53. Una persona no *rrom* s'anomena *gazho*, en plural *gazhe*.
54. Grup domèstic: "[grup de parents] integrat per unitats nuclears, en habitatges propers independents (*sostres*), és la referència més directa i quotidiana amb un fort contingut funcional, vinculat a un emplaçament concret i a un o de vegades més ancians entre si" (SAN ROMÁN 1997, pàg. 95).
55. MURDOCK 1949, pàgs. 65-78, a SAN ROMÁN 1997, pàg. 92.
56. MURDOCK 1949, pàgs. 65-78, a SAN ROMÁN 1997, pàg. 92. Les cursives són de San Román.
57. SAN ROMÁN 1997, pàg. 93.
58. SAN ROMÁN 1997, p. 95.
59. SAN ROMÁN 1997, p. 95.
60. Faltaria aprofundir en diverses especificitats de les seves relacions de parentiu, com ara la relació, entre *ego* i el seu oncle matern que, segons l'antropòloga romanesa Delia Grigore, du a terme el paper del pare d'*ego* en el cas que estigui

absent o mort.

61. Aquesta estratègia ja no sembla ser tan comuna entre els *rrom* de Tàndarei en aquest moment.

62. Entenem com a treball *integrat* una posició laboral prevista i regulada en la societat, tant legal com il·legal (el treball il·legal està sancionat legalment).

63. SAN ROMÁN 1991, pàgs. 151-152 i SAN ROMÁN 1990, pàgs. 115-124. Ambdós textos proposen una hipòtesi que requereix una posterior posada a prova per a la construcció teòrica sobre la marginació amb l'objectiu, segons l'autora (SAN ROMÁN 1991, pàg. 152) de donar una explicació teòrica als problemes de marginalitat, de forma que sigui possible caracteritzar la situació marginal de grups i de categories de persones i de les seves pautes processuals, en diversos moments i en sistemes socioculturals diferents.

64. Expressions recollides en el treball de camp.

65. Això també ho confirma San Román (SAN ROMÁN 1997) per als gitanos *calé* espanyols.

66. Per a un repàs d'aquesta discussió vegeu, per exemple, VAN PARIJS 2004.

67. Per a una discussió sobre la legislació al Regne Unit vegeu OSCE 2000, pàgs. 112-117.

68. Decisió del Govern flamenc; 11 de maig del 2001.

69. Vegeu, per exemple, la situació a la Gran Bretanya a OSCE 2000, pàgs. 112-117.

70. Oficina de l'Alt Comissionat per als Drets Humans, 2004.

71. <<http://www.congreso.es/funciones/constitucion/indice.htm>>.

72. Segueixo Kusters (KUSTERS 2003). Conferència per al Vlaams Minderheden Centrum, Ambers, 16.04.04.

73. Informació actualitzada a setembre del 2004.

74. També a Espanya, entre l'1 de gener i el 31 d'agost del 2004, s'han repatriat (expulsat, retornat o rebutjat a les fronteres) 73.747 persones "sense papers", una mitjana d'una cada cinc minuts i el govern ha decidit ampliar la vigilància de les fronteres (*El País*, 20 de setembre del 2004, pàg. 25).

75. Per informació sobre el reagrupament familiar vegeu MINISTERIO DEL INTERIOR 2004b.

76. Segons el diari *Metro* (7 de setembre del 2004), per exemple, els transports públics perden més de cinquanta mil passatgers diaris al juliol.

77. En alguns casos hi ha hagut fins i tot amenaça policial per aconseguir la matriculació.

78. San Román entén les categories d'edat com la construcció social de segments, pautats culturalment en les seves posicions i els seus rols, variables d'una societat a una altra i sempre canviant en una mateixa societat a través del temps i

en funció del context. Vegeu SAN ROMÁN 1990.

79. San Román, González i Grau (SAN ROMÁN, GONZÁLEZ I GRAU 2003, pàg. 40) assenyalen la importància que té per a les relacions de parentiu assegurar “la descendència a un nucli bàsic de parents (tant si és la família nuclear com el grup de filiació) el més important és ubicar socialment la descendència, és a dir: la progènie de la dona. Des d’aquesta perspectiva, n’hi hauria prou amb sancionar la propietat de la progènie d’una dona vinculant-la a un home i el grup de filiació d’aquest, tan aviat com la noia estigui en edat de procrear. És per això que en moltes societats el ‘matrimoni’ de la dona es produeix a edat molt primerenca, freqüentement després de la primera menstruació o en alguns casos fins i tot abans”. Des d’aquesta perspectiva el matrimoni a edat primerenca podrà relacionar-se amb la necessitat de reproducció sociocultural del grup de filiació.

80. Altres estudis han investigat i confirmat la relació entre una posició estructural inferior o, com en aquest cas, marginal, i les baixes expectatives posades en el sistema educatiu. Aquest tema va ser investigat, per exemple, en altres contextos de minoria/majoria, en el treball pioner d’Ogbu (OGBU 1987 i 2004 [1991]).

81. LODE, articles 5(1), 10(3) i 27(2) i LOGSE, Preàmbul i articles 1(1)§e, 1(1)§g, 2(3)§c.

82. Llei Orgànica de qualitat de l’educació, està disponible a: <<http://wwwn.mec.es/mecd/jsp/plantilla.jsp?area=legislacion&id=1&contenido=/legislacion/htm/ley-calitat.html>>.

83. Referències de *Propuestas para el Debate*, disponibles a la pàgina web del Ministeri d’Educació i Cultura: <<http://www.debateeducativo.mec.es>>.

84. La versió en anglès del document de recomanacions el podeu trobar a: <http://www.hri.ca/fortherecord2000/euro2000/documentation/comminister/r20004.htm>

85. TOMOVA 1995, pàgs. 71-78, CEDIME-SE 2004a, pàg. 8.

86. Segueixo les categories i ortografia de MARUSHIAKOVA i POPOV (2001a).

87. Entre altres: Human Rights Committee, General Comment, núm. 18: Non-discrimination, paràgraf 1 (a: UN Doc. A/45/40, 1990); ICCPR, article 2(1); ICCPR Framework Convention, Art. 6(2).

Col·lecció Finestra Oberta

1. Col·lectiu Ronda RCCL. *Immigració i estrangeria: l'estat de la qüestió*. 99 p. Març 1998.
2. Enric Marín i Joan Manuel Tresserras. *Seguiment de l'impacte social de les tecnologies de la informació i la comunicació (1/3)*. 56 p. Maig 1998.
3. Fundació CIREM. Jaume Funes (coord.), Quim Casals, Oriol Homs, Xavier Martínez, Ferran Miquel, Neus Roca i Jaume Trilla. *Proposta de mesures davant la desigualtat d'èxit a l'ESO*. 88 p. Juny 1998.
4. Salvador Cardús amb la col·laboració de Lluís Tolosa. *La premsa diària a les Illes Balears, el País Valencià i Catalunya (1976-1996)*. 122 p. Març 1998.
5. Enric Marín i Joan Manuel Tresserras. *Seguiment de l'impacte social de les tecnologies de la informació i la comunicació (2/3)*. 75 p. Octubre 1998.
6. Oriol Alsina i Roger Sunyer. *Informe sobre la Banca ètica a Europa*. 74 p. Novembre 1998.
7. M. José Montón i Montse Solerdecoll. *Experiències socioeducatives amb adolescents nouvinguts*. 46 p. Febrer 1999.
8. Carme Mayol i Eugènia Salvador. *Materials de lectura fàcil*. 85 p. Març 1999.
9. Francesc Deó, Marisa Abad, Encarna Larrey i Francesc Notó. *Un dia en la vida d'un nen. Un dia en la nostra vida*. 77 p. (Quadern del professor) i 105 p. (Quadern de l'alumne). Febrer 1999.
10. Enric Marín i Joan Manuel Tresserras. *Seguiment de l'impacte social de les tecnologies de la informació i la comunicació (3)*. 67 p. Maig 1999.
11. Marta Casas i Núria Casas en col·laboració amb Cristina Cerdà, Anna Montells i David Picó. *Projecte d'educació musical de La Lluna Blava*. 121 p. Novembre 1999.
12. Grup d'Estudis sobre els Drets dels Immigrants de la Universitat de Barcelona. *Les proposicions de reforma de la Llei d'estrangeria*. 77 p. Setembre 1999.
13. Jaume Funes i Fina Rifà (coord.). *Adolescents i dificultats socials a l'escola*. 98 p. Febrer 2000.
14. Laura Giménez i Laia Pineda. *La recerca social en l'administració local: una via d'aprofundiment de la democràcia*. 72 p. Març 2000.

15. Moisès Amorós, Ferran Camps i Xavier Pastor. *Mediació comunitària i gestió alternativa de conflictes a Catalunya. Una guia per a la governabilitat*. 91 p. Abril 2000.

16. Miquel Casanovas i Alfons Formariz. *Educació de persones adultes i immigració extracomunitària*. 62 p. Maig 2000.

17. ECOCONCERN. Robert Gonzàlez (coord.). *Processos participatius en la gestió d'espais naturals*. 94 p. Juny 2000.

18. Ana Escobar, Coro Luengo i M. José Pérez. *Aula d'acollida per a alumnes nouvinguts de l'IES Ramon de la Torre*. 92 p. Desembre 2000.

19. Marta Comas (coord.). *L'atenció als menors immigrants no acompanyats a Catalunya. Anàlisi de la realitat i propostes d'actuació*. 210 p. Gener 2001.

20. Marta Comas i Jaume Funes. *Educadores i educadors de carrer: de l'opció ideològica a l'opció tecnicometodològica*. 107 p. Gener 2001.

21. Equip d'Anàlisi Política de la UAB i Fundació Jaume Bofill. *Informe sobre la consulta ciutadana per a la revisió del Pla General d'Ordenació Urbanística de Cardedeu*. 110 p. Febrer 2001.

22. Antoni Segura (coord.), Pilar Comes, Santiago Cucurella, Andreu Mayayo i Francesc Roca. *Els llibres d'història, l'ensenyament de la història i altres històries*. 125 p. Juliol 2001.

23. Fundació FICAT. Irma Rognoni (coord.). *Menors del carrer: visió sociojurídica*. 139 p. Novembre 2001.

24. Equip d'Anàlisi Política de la UAB i Universitat del País Basc. *Xarxes crítiques a Catalunya i Euskadi: solidaritat internacional i antiracisme*. 124 p. Febrer 2002.

25. Equip d'Anàlisi Política de la UAB i Universitat del País Basc. *Xarxes crítiques a Catalunya i Euskadi: antimilitarisme i okupació*. 126 p. Febrer 2002.

26. Violeta Quiroga (relatora). *Atenció als menors immigrants: col·laboració Catalunya-Marroc*. 105 p. Març 2002.

27. Mònica Nadal, Rosa Oliveres i Miquel Àngel Alegre. *Les actuacions municipals a Catalunya en l'àmbit de la immigració*. 196 p. Març 2002.

28. Alfons Formariz, Miquel Casanovas i Clara Balaguer. *Educació de persones adultes per a la convivència i la cooperació en una societat multicultural*. 120 p. Gener 2003.

29. Fundació Jaume Bofill. *Granollers participa! Quina ciutat vols?* Informe del procés. 110 p. Març 2003.
30. Alicia Gómez, Rosa Patino i Jaume Funes (col·laborador). «*Fugint del futur*»: *La reserca de la mirada adolescent utilitzant tècniques audiovisuals*. 64 p. Maig 2003.
31. Laia Jorba i Lluís Planes. *Els consells veïnals i sectorials de Sitges, una experiència d'Agenda 21*. 56 p. Maig 2003.
32. Francesc Carbonell i Albert Quintana (coords.). *Immigració i igualtat d'oportunitats a l'ensenyament obligatori. Aportacions al debat sobre una futura llei d'educació a Catalunya*. 61 p. Juliol 2003.
33. Escenaris de Participació Ciutadana d'Ecoconcern. *Participació i immigració en contextos pluriculturals. La situació del Casc Antic de Barcelona*. 132 p. Setembre 2003.
34. Xavier Millán i Mawa N'Diaye (coords.). *Treball comunitari i interculturalitat: reflexions i experiències*. 128 p. Setembre 2003.
35. Esther Vivas. *Organitzacions, campanyes i moviments d'oposició al deute extern*. 96 p. Setembre 2003.
36. GREC Resolució de Conflictos. Noèlia Lafuente i Ferran Camps (coordinadors). *La gestió alternativa de conflictes en les organitzacions del tercer sector*. 103 p. Octubre 2003.
37. Maribel Garcia Gràcia (coordinadora). *Abandonament escolar, desescolarització i desafecció*. 131 p. Octubre 2003.
38. Marta Casas (coordinadora). *També catalans: Fills i filles de famílies immigrades*. 139 p. Novembre 2003.
39. Raül Turmo. *Andel: el model escandinau d'accés a l'habitatge*. 74 p. Febrer 2004.
40. Maria Padrós, Anna Zafon, Jaume Funes i Josep M. Puig. «*Educar millor és possible*» *Un projecte d'innovació a l'IES Miquel Tarradell*. 113 p. Abril 2004.
41. Carme Mayugo, Xavi Pérez i Marta Ricart (coordinadors). *Joves, creació i comunitat*. 157 p. Setembre 2004.
42. Fundació Jaume Bofill. *La participació ciutadana a través de les noves tecnologies. Estratègies per a la utilització de Consensus*. 48 p. Octubre 2004.

43. Eva Anduiza i Sergi de Maya. *La qualitat en la participació: una proposta d'indicadors*. 73 p. Maig 2005.

44. Koen Peeters Grietens. *Entre Tenebres. Gitanos immigrants: els rrom de l'est d'Europa a Barcelona i el seu accés a l'educació*. 133 p. Juliol 2005.

